

Jeg skal aldri ta noen vaksiner, ikke over mitt lik

En kvalitativ analyse av vaksineskeptikers manglende tillit

INGRID MARIE JERSTAD

VEILEDER

Ove Skarpenes

Universitetet i Agder, 2022

Fakultet for samfunnsvitenskap

Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Master

Sammendrag

Under koronapandemien ble vaksinespørsmålet for alvor aktualisert. De aller fleste av oss måtte ta stilling til om vi skulle la oss vaksinere mot korona eller ikke. Til tross for at det er generelt er høy tillit i den norske befolkningen er det de som stiller seg kritiske til koronavaksinen og andre vaksiner. I denne studien rettes fokuset mot denne gruppen mennesker, vaksineskeptikerne. Gjennom kvalitative dybdeintervju med selverklærte vaksineskeptikere får vi i denne studien innblikk i en gruppe mennesker som det vanligvis ikke gis så mye oppmerksomhet til.

Med et teoretisk rammeverk bestående av teorier om tillit til systemer og eksperter, mistillit, konspirasjonsteorier, religion og modernitet, belyses vaksineskeptikernes tanker, meninger og følelser knyttet til vaksiner. I studien kommes det frem til at vaksineskepsis kan forstås som et slags antimoderne fenomen, hvor det rettes mistillit til det moderne samfunns nøkkelinstitusjoner og hvor tilliten heller rettes mot det tradisjonelle – det religiøse og naturlige.

Forord

Aldri noen gang hadde jeg trodd at jeg skulle studere ved et universitet. Det var aldri et mål eller noe jeg anså som en mulighet. Jeg skulle jo bli frisør og så for meg et praktisk liv, med saks i hendene og samtaler med alle de forskjellige personene i frisørstolen. Men livet skjer, det er dynamisk og det er vi mennesker også. Tusen takk til mamma og pappa, som ubetinget har vært stolt av meg, uansett om det har vært snakk om svennebrev, bachelor eller nå, med en mastergrad.

Interessen for å få innsikt i og utforske mennesker har vært viktig og drivende hele veien, enten om det har vært å forstå kundene i frisørstolen, de tidligere sektmedlemmene i bacheloroppgaven eller vaksineskeptikerne i denne oppgaven. Vi mennesker er sannelig interessante. I denne sammenheng vil jeg rette en stor takk til de som ga meg tilgang til deres egne tanker og meninger om vaksiner i forbindelse med dette prosjektet. Dere ga meg et godt grunnlag for arbeidet med masteren.

Videre vil jeg takke veileder og professor Ove Skarpenes. Engasjementet for oppgaven og den enorme kunnskapen din har vært svært motiverende. Takk for gode råd og veiledning. Jeg må også takke den harde kjernen av medstudenter. Til tross for utfordringene med pandemi hadde vi hverandre, enten det var i form av digitale møter eller møter på en så og si tom campus.

Til slutt må jeg takke min Yngvar. Takk for at du heier, støtter og jobber på. Du inspirerer meg.

Det er med stor stolthet og mestringsfølelse jeg nå leverer min egen masteroppgave i sosiologi. Veien har vært lang, tung og kronglete, men ikke minst veldig givende og spennende.

Ingrid Marie Jerstad,
Kristiansand, 5. desember 2022

“The matter with human beans”, the BFG went on,
“is that they is absolutely refusing to believe anything
unless they is actually seeing it
right in front of their own schnozzles”.

The BFG av Roald Dahl (1982)

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	III
Forord	IV
Figurliste	VIII
1.0 Innledning	1
1.1 Presentasjon av tema.....	2
1.2 Utdyping av problemstilling.....	3
1.3 Tidligere forskning	4
1.4 Forståelse av begrepet Vaksineskepsis.....	8
1.5 Leserguide	9
2.0 Teoretisk rammeverk	10
2.1 Tillit	10
2.1.1 Systemtillit og institusjonalisert mistillit	13
2.1.2 Ekspert og spesialisering	15
2.2 Mistillit.....	17
2.3 Konspirasjon.....	19
2.3.1 Det sosiale aspektet.....	20
2.3.2 Internett og desinformasjon	21
2.3.3 Kriser som grobunn for konspirasjonsteori	22
2.4 Religiøsitet og konspiratilitet.....	23
2.5 Det førmoderne vs. moderne	24
3.0 Metode	27
3.1 Intervjuet.....	27
3.1.1 Intervjuguide.....	30
3.1.2 Fotoelisitering	32
3.2 Utvalget og rekruttering.....	35
3.3 Transkribering av data	37
3.4 Stegvis induktiv deduksjon og koding av data	39
3.6 Etiske hensyn	42
3.7 Forskerrollen.....	43
3.8 Styrker og svakheter med mitt metodiske design.....	45
4.0 Fotoelisitering: Beretninger om vaksineskepsis	46
5.0 Årsaker til vaksineskepsis	53
5.1 Primærdimensjoner	53
5.1.1 Religion og spiritualitet	53
5.1.2 Kapitalisme.....	59
5.1.3 Helse: kropp og kosthold.....	63
5.1.4 Vitenskap og ekspertise	66
5.1.5 Media	71
5.1.6 Politikk.....	75
5.2 Sekundærdimensjoner.....	79

5.2.1 Det sosiale	79
5.2.2 Barn	83
5.2.3 Konspirasjon	86
6.0 Avsluttende drøfting: Vaksineskeptikernes tradisjonisme	89
Litteraturliste.....	92
Appendiks.....	i
<i>Vedlegg A: Intervjuguide.....</i>	<i>i</i>
<i>Vedlegg B: Samtykkeerklæring.....</i>	<i>vi</i>
<i>Vedlegg C: Godkjenning fra NSD</i>	<i>ix</i>
<i>Vedlegg D: Godkjenning fra NSD, endret prosjektsluttdato.....</i>	<i>xi</i>
<i>Vedlegg E: Eksempel på empirinær koding for å komme frem til primærdimensjonen religion</i>	<i>xii</i>
<i>Vedlegg F: Eksempel på empirinær koding for å komme frem til primærdimensjonen kapitalisme</i>	<i>xiii</i>

Figurliste

Tabell 1. Illustrasjon av utvalget	37
Bilde 1. 2021, av Torstein Bøe. (https://www.ba.no/nye-koronatiltak-tredje-vaksine-til-alle-voksne-og-bruk-av-koronapass-innenlands/s/5-8-1743103)	33
Bilde 2. 2020, av Ørjan Deisz. (https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/86GzLG/de-savner-alternative-stemmer-i-koronadebatten)	34
Bilde 3. Ukjent tittel, u.å., David Dees. (https://twitter.com/getfiscal/status/1248730658761052161).....	35
Figur 1. Skjerm bilde fra egen Facebook-profil.....	36
Figur 2. Stegvis-deduktiv induktiv metode (SDI v3) (Tjora, 2018, s. 17).	

1.0 Innledning

Datoen 12. mars 2020 er en dag for historie bøkene. Det var dagen regjeringen, med daværende statsminister Erna Solberg og helseminister Bent Høye i spissen, trykket på den store røde knappen og innførte «de mest inngripende tiltakene i Norge i fredstid» (NOU 2021:6). Koronapandemien ble da et reelt faktum vi i Norge måtte forholde oss til, være seg gjennom restriksjoner i form av regler og anbefalinger fra myndighetene. Jeg minnes daglige statistikker på antall smittede, innlagte og døde, et svartlagt mediebilde med store overskrifter og etter hvert noe som lignet et kappløp om få utviklet en vaksine mot viruset. Vi fikk kjennskap til ting som kohorter, karantene, munnbind, hamstring, Antibac og meteren, men det var også samhold, dugnadsånd og regnbuer, med barnlige lovnader om at «Alt blir bra» (skrivesenteret, 2022).

I 2019, ett år før vi i Norge for alvor fikk kjenne konsekvensene av koronapandemien, erklærte Verdenshelseorganisasjon vaksineskepsis og vaksinemotstandsbevegelser for å være én av de ti største truslene mot den globale helsen (WHO, 2019). Til tross for at vaksinasjon generelt sett redder 2-3 millioner mennesker årlig og er en av de mest kostnadseffektive måtene å bekjempe og unngå sykdom på (WHO, 2019), er det de som er skeptiske og regelrett motstandere av vaksiner.

Tilbake på 60-tallet mistet den kjente barnebokforfatteren Roald Dahl datteren sin Olivia til meslinger, i tiden etterpå da det ble tilgjengeliggjort vaksine mot sykdommen skrev han et gripende brev til helsemyndighetene, hvor han oppfordret foreldre til å vaksinere barna sine. I det følelsesladde brevet utrykte han en slags forakt for de foreldrene som ikke vaksinerte egne barn og sidestilte det med kriminalitet, i tillegg til å vise til marginal sannsynlighet for bivirkninger av vaksinen (Roald Dahl, sitert i Ørstavik, 2022). Vi ser med dette at vaksinespørsmålet for noen har vært betent lenge før koronapandemien, men ble særlig aktuelt og fikk mye oppmerksomhet da vi alle måtte ta stilling til om vi skulle ta koronavaksinen eller ikke. Samtaler om vaksiner ble normalisert og dagligdagse under pandemien. Spørsmål som: «Har du vaksinert deg?», «Hvilken vaksine fikk du?» og tilsynelatende ukjente ord som Pfizer, Moderna og AstraZeneca ble allemannseie og en del av hverdagen.

1.1 Presentasjon av tema

I denne oppgaven ønsker jeg å vende blikket mot dem som stiller seg skeptiske til vaksiner, siden dette er en gruppe mennesker man ikke hører så alt for mye om til vanlig.

Forhåpentligvis vil denne masteroppgaven bidra til nyttig innsikt om vaksineskeptikere under koronapandemien. Den første koronavaksinen i Norge ble satt 27. desember 2020, og ble på en måte en markering for begynnelsen på slutten (Kalajdzic et al., 2020). Like før dette gjennomførte Folkehelseinstituttet (FHI) den nasjonale folkehelseundersøkelsen, som viste at sju av ti nordmenn, nærmere bestemt 73%, var positive til koronavaksinen (2020b). FHI konkluderte med at resultatene var positive, da det enda ikke var noen vaksiner på markedet, det var heller ikke særlig informasjon gitt til befolkningen om de ventede vaksinene. Det kan være nærliggende å tenke at disse positive holdningene til vaksinen grunner i folks tillit til dem.

Kjernetemaet i denne oppgaven dreier seg nettopp om tillit. I velferdsstaten Norge er det høy grad generell tillit, sammen med resten av Norden trumfer vi listene over verdens mest tillitsfulle folk (Skirbekk, 2012, s. 11-13). Nordmenn flest stoler på hverandre, fremmede og makthavere, som igjen er med på å legge til rette for at velferdsstatene kan være så omfattende som de er (Skirbekk, 2012, s. 26). Som vi skal se videre i oppgaven, så bidrar tilliten til å senke folks «guard» eller forsvar, ved at man tar færre forholdsregler (Skirbekk, 2012, s. 17; Grimen, 2009, s. 19), men i denne oppgaven vil fokuset rettes mot dem som tar forholdsregler og verner seg mot vaksinen. Jeg anser dette som en interessant gruppe mennesker av mange grunner. Først og fremst fordi de skiller seg litt ut i mengden av tillitsfulle nordmenn, men også fordi deres stemmer ikke gis så mye plass i offentligheten og at vi derfor ikke hører så mye fra dem. Jeg er derfor nysgjerrig for å finne ut mer om disse menneskene. Med denne induktive fremtoningen møtte jeg selvutnevnte vaksineskeptikere til intervjuer med mål om å få større forståelse deres tanker og holdninger til vaksiner.

Sosiologen Charles C. Ragin mener samfunnsvitenskapelige forskere hele tiden skal spørre seg selv om hva fenomenet man studerer er et uttrykk for. «What is this - the phenomenon being studied - a case of?» (Ragin & Amoroso 2019, s. 58). Med dette i bakhodet har jeg undret meg over store spørsmål om hva vaksineskepsis kan være et uttrykk for. Hva for et fenomen er det og hva uttrykker denne vaksineskepsisen?

1.2 Utdyping av problemstilling

Ved formulering av problemstillingene var jeg opptatt av flere elementer. Problemstillingene måtte være forskbare, gjerne formulert i en setning og med mål om å si mye om lite, fremfor å være overfladiske og grunne (Ryen, 2002, s. 76-77). Med utgangspunkt i dette har jeg utarbeidet to problemstillinger som jeg vil belyse i denne oppgaven. Disse var ikke helt låst og fastsatt fra starten, men en del av den dynamiske og fleksible forskningsstrukturen, som er typisk for kvalitative metoder (Ryen, 2002, s. 75). I oppgavens tredje del vil jeg diskutere de metodiske valgene mer inngående.

Målet med problemstillingene var å belyse utvalgets egne fortellinger om deres skepsis til vaksiner. Jeg søkte etter å få innblikk i deres personlige begrunnelser, hva som har vært utslagsgivende for denne meningsdannelsen og hva de tenker om egen situasjon knyttet til pandemiens utfordringer. Med dette utgangspunktet formulerte jeg den første problemstillingen på følgende måte:

- 1) *Hvordan begrunner folk sin skepsis til vaksiner?*

Med denne problemstillingen hadde jeg mål om å få kunnskap om hvorfor forskningsdeltakerne er skeptiske til vaksiner, som blir en slags inngang til vaksineskeptikernes tanke- og følelsessett. Jeg søkte etter å innblikk i hvilke meninger, tanker og følelser som ligger bak den enkeltes skepsis i vaksinasjonsspørsmålet.

Den andre problemstillingen går mer spesifikt inn på mistillit, men er relativt åpent formulert for å fange de forskjellige områdene dette kan komme til uttrykk. Utformingen av den andre problemstillingen ble derfor formulert slik:

- 2) *Hvordan legitimerer vaksineskeptikerne sin manglende tillit?*

Med denne problemstillingen ønsket jeg å utforske deres manglende tillit, hvordan de beskriver den og om den strekker seg over flere plan. Den skulle sådan favne flere områder blant annet deres holdninger til myndighetene, vitenskapen, media og politikk.

1.3 Tidligere forskning

For å få en viss oversikt over forskningsfeltet jeg skulle bevege meg inn på begynte jeg å søke på ulike digitale søkemotorer for forskningsartikler, som for eksempel Idunn, Google Scholar og Oria. Gjennom den norske tidsskiftbasen Idunn foretok jeg eksempelvis et begrenset review søk, med søkeord som *tillit*, *vaksine*, *vaksinemotstand* og *vaksineskepsis*. Søkeordet *tillit* hadde helt klart flest treff, med 5599 resultater, mens *vaksine* hadde 147, *vaksinemotstand* hadde 6 og *vaksineskepsis* hadde bare 1 treff. Dette kan tyde på at det ikke er skrevet så mye om vaksineskepsis i norske tidsskift, mens det er veldig mye litteratur å finne om tillit. Grimen mener at det er gjort store mengder forskning på tillit, og at det er litt uoversiktlig hva vi egentlig vet om tillitens sære oppførsel (2009, s. 12). Innenfor tillit til profesjonelle er det særlig gjort mye forskning på tillit til leger og annet helsepersonell (Grimen, 2008, s. 199), men det er også skrevet mye om tillit til demokratiske institusjoner (Mangset, 2021, s. 218). Av pragmatiske årsaker har jeg ikke hatt tid til å gjennomgå all litteratur om tillit, men vil trekke frem noen teorier om tillit i teoridelen av oppgaven. I dette kapittelet har jeg valgt meg ut noen nyttige artikler jeg har lent meg på gjennom prosjektet som jeg vil legge frem her.

Jeg har ikke funnet en sosiologisk studie, som direkte går inn og intervjuer norske vaksineskeptikere. Dette kan enten bety at det ikke er blitt gjort tidligere og at denne oppgaven sådan kan bidra til ny innsikt, eller så kan det bety at jeg bare ikke har klart å finne det. Litteraturen jeg har kommet over i forbindelse med prosjektet kommer fra ulike fagretninger. Jeg vil her trekke frem en amerikansk psykologi studie, med tittelen *Expert opinion in mental disorder: Why is acceptance of the COVID-19 vaccines so problematic?* av Jack M. Gorman, David A. Scales og Sara E. Gorman (2021). Jeg kom over artikkelen ganske sent i prosjektet og fant den spesielt interessant, da mine funn til en viss grad matcher deres. Ifølge denne studien kan grunnene til at folk takker nei til vaksiner grovt sett deles inn i tre forskjellige grupper av psykologiske motivasjoner. Den første og største kategorien handler om bekymringer for vaksinens sikkerhet, som bygger på en frykt om at vaksinene ikke er trygge. Den andre motivasjonen for vaksineskepsisen handler om feilinformerte oppfatninger om hvordan vaksinen fungerer og dens nødvendighet, mens den tredje motivasjonen dreier seg om fiendtlige konspiratoriske forestillinger, som at sykdommen er oppfunnet eller at vaksinen kun tjener som et middel for å økonomisk gevinst (Gorman et al., 2021).

En annen artikkel jeg ønsker å trekke frem som et viktig bidrag innen tidligere forskning er *Pandemi, tillit og kommunikasjon* (2022), av Kristin Sørung Scharffscher og Ole Andreas Engen. Denne artikkelen dreier pandemihåndtering av det de spøkefullt har kalt 5G-landene: Norge, Sverige, Tyskland, Sveits og Storbritannia. Krisehåndteringen har i disse landene vært forholdsvis vellykket. De har relativt raskt klart å gjenopprette sin normaltilstand og vært i stand til å absorbere de politiske, økonomiske og samfunnsmessige konsekvensene av pandemien. I tiden før vaksineringslente landenes styresmakter seg på folkets deltakelse og tillit, som også gjenspeiles i kommunikasjonsstrategiene som ble brukt. I Norge ble det lansert en nasjonal dugnad hvor innbyggerne og styresmaktene skulle jobbe sammen for å få kontroll på smittespredningen (Scharffscher & Engen, 2022, s. 6). Dugnadsånden i det norske folk fikk en annen mening under koronapandemien, og viste til at folket skulle passe på egen hygiene, unngå tett kontakt med andre og følge myndighetenes råd om isolering (Nilsen & Skarpenes, 2020, s. 264). Sosiologene Nilsen og Skarpenes mener dugnadsånden i det norske folk er en viktig del av det moralske repertoar den ansvarlige borgeren innehar, som er et tegn på en slags norsk velferdsmentalitet, som er avgjørende for den nordiske velferdsmodellen, som i stor grad er tuftet på tillit (Nilsen & Skarpenes, 2020, s. 263).

Scharffscher og Engen (2022) kommer frem til at tilliten til myndighetenes håndtering av koronapandemien er sterkt knyttet til folkenes tillit til gjeldene ekspertsystemer, og at denne tilliten avhenger av en spesiell type trygghet. Formen for trygghet de sikter til har å gjøre med det Giddens kaller for «ontologisk sikkerhet» (1997). Denne formen for sikkerhet vil jeg snakke mer inngående om i teorikapittelet, men slik Scharffscher og Engen beskriver det, handler den ontologiske sikkerheten i denne kontekst om en slags organisk solidaritet, hvor man forventer at folk rundt en, stort sett gjør det samme som seg selv og at de vil deg vel. Man føler seg trygg på omgivelsene sine og har tillit til myndighetene (Scharffscher & Engen, 2022, s. 8). Folkets tillit var derimot ikke blind, men fulgt av en forventning om forskjellige meninger, konkurrerende oppfatninger fra ekspertene og revideringer av risikoene. Dette var noe de fleste i den norske befolkningen håndterte, da befolkningen i samfunn med høy tillit i større grad tåler inngrep i friheten for sikkerhetens skyld, enn samfunn med lav tillit til myndighetenes handlinger og intensjoner (Scharffscher & Engen, 2022, s. 8). Denne artikkelen er relevant for oppgaven fordi den viser på et mer generelt nivå hvordan pandemien ble håndtert av det norske folk, mens den på visse områder står i kontrast til hvordan deltakerne i denne oppgaven beskriver koronasituasjonen.

Flere forskere trekker frem tillit som en viktig dimensjon ved håndtering av pandemien. Også i forbindelse med konspiratoriske forestillinger om korona spiller tillit en essensiell rolle. I den kvantitative studien *Trust in crisis: conspiracy mentality, lack of trust and religiosity predicted conspiracy beliefs about COVID-19 in a Norwegian sample* av Dyrendal og Hestad (2021) finner de direkte assosiasjoner mellom konspirasjonsmentalitet, mistillit og religiøsitet og troen på konspirasjonsteorier om pandemien (s. 98). I studien fant de størst korrelasjon mellom troen på konspirasjoner om korona og konspirasjonsmentalitet og mistillit til autoriteter, etterfulgt av religiøsitet og mistillit til frivillige organisasjoner (Dyrendal & Hestad, 2021, s. 107). Hestad og Dyrendal sier også at de fleste studiene om korona finner sammenhenger mellom troen på konspirasjonsteorier og lavere tilpasning restriksjoner og anbefalt helseatferd, som for eksempel å la seg vaksinere (2021, s. 102).

Artikkelen *Welcoming bad times: COVID-19 frames on Norway's far right* av statsviteren Hilmar Mjelde (2022) baserer seg på netografi, som blant annet analyserer Norges ytre høyre internettaktivitet gjennom alternative medier som Resett, Document.no, Facebook og Youtube. I studien finner Mjelde fire hoveddrammer i datamaterialet hans, som knyttes til verdensorden, styresett, immigrasjons og konspirasjon. Et av Mjeldes hovedfunn er at konspiratorisk mistillit til regjeringen danner en hoveddramme som både det ekstreme og radikale høyre benytter seg av for å konstituere prinsippene i deres verdenssyn (2022). Ytre høyre-siden har brukt koronakrisen for å promotere antiimmigrasjon, agendaer om å stenge genesene og diverse konspirasjonsteorier, i tillegg til at anti-asiatisk hatkriminalitet har økt, hvor noen vektlegger virusets forbindelse til Kina (Mjelde, 2022, s. 2). Han mener at omfanget og usikkerheten knyttet til koronakrisen har skapt en perfekt storm for konspirasjonsteorier. Fordi pandemiens omfang har vært så altomfattende har det vært lett for dem som er tilbøyelig å se en slags skjult jobb og agenda. I dataene hans ser Mjelde både klassiske konspirasjonselementer, som at ting ikke er slik de ser ut, men en konsekvens av globale eliter eller skumle myndighetspersoners onde planer og en søken etter semiotiske tegn og mønstre (Mjelde, 2022, s. 19). Et siste oppsummerende funn i studien hans er at den konspiratoriske mistanken om hva regjeringen drev på med under pandemien kombinert med andre elementer reflekterer viktige prinsipper i ytre høyres verdenssyn, som for eksempel regjeringens tiltak i kontekst med innvandring, mens andre så regjeringens tiltak som indikasjoner på fullstendig krig (Mjelde, 2022, s. 21).

I en fransk studie om konspirasjonstro og vaksinerings fant forskerne en positiv sammenheng mellom troen på konspirasjonsteorier og støtte til bruken av den kontroversielle medisinske behandlingen mot viruset med bruk av klorokin (medisin mot malaria), i tillegg til å finne negative sammenhenger mellom konspirasjons mentalitet og intensjoner om å vaksinere seg (Bertin et al., 2020). I studien peker de på at forskning finner negative sammenhenger mellom konspirasjonstro og vitenskapelig medisin, at konspirasjonstroende foretrekker alternativ medisin fremfor evidensbaserte, biomedisinske behandlinger (Bertin et al., 2020). Videre mener Bertin et al. at i kontekst til koronapandemien kan konspirasjonstro skape mistillit til helseautoriteter og deres anbefalinger, som igjen kan potensielt stå i veien for å få bukt med smitten (2020).

Det å få en forståelse for den alternative holdningen til helse og vitenskap har vært viktig for å tolke materialet i denne oppgaven. Artikkelen *Helsismen – vår nye folkereligion?* (2015) publisert i tidsskriftet *Humanist*, som er et tidsskrift for livssynsdebatt, har vært et nyttig hjelpemiddel for å forstå alternative holdninger. Selv om artikkelen kanskje ikke er en fagfelleurdert vitenskapelig artikkel peker religionshistoriker Nordby på mye interessant. Nordby (2015) viser blant annet at appelleringen til alternativ medisin og kritikken mot vaksiner nærmest kan ses på som en kamp mellom det gode og det onde, i likhet med hvordan denne dualiteten kommet til uttrykk for eksempel i kristendommen. Det som er naturlig ses på som en del av noe godt og en del av naturen, mens det unaturlige slik som vaksiner blir ansett som noe ondt og farlig, fordi de inneholder kjemikalier og kan ha bivirkninger. Nordby (2015) mener at dette også kommer til uttrykk gjennom vaksineskeptikernes mistillit til helsemyndighetene, hvor økonomiske motiv er styrende. Hun hevder at fokuset på kropp og helse stadig blir mer gjeldene i det moderne Norge og at dette synet går hånd i hånd med nyreligiøsitet, spiritualitet, individualisering, helsefokus og kroppsdyrking. Videre mener Nordby (2015) at noen vaksineskeptikere nærmest har en religiøs tilnærming til vaksinespørsmålet, hvor det holistiske synet og det naturlige fremelskes, der kropp og helse fremtrer som en slags en erstatning for religion.

Den tidligere forskningen jeg har trukket frem her har vært nyttige verktøy jeg har benyttet meg av for å bedre forstå vaksineskeptikerne jeg har vært i kontakt med i forbindelse med dette prosjektet. Enten fordi disse eksemplene har representert en slags motpol til mitt datamateriale eller fordi det på den andre siden er elementer som har vært sammenlignbare med mine funn. Dette delkapittelet om tidligere forskning tjener også den hensikt om å belyse

hvilket felt forskningsprosjektet mitt befinner seg og er med på å plassere prosjektet i en kontekst bestående av manglene tillit, konspirasjon, religion og andre alternative forståelser.

1.4 Forståelse av begrepet *Vaksineskepsis*

Hvordan kan man egentlig forstå begrepet vaksineskepsis? I 2015 utarbeidet legen Noni MacDonald i samarbeid med Sage Working Group on Vaccine hesitancy en definisjon på begrepet:

«Vaccine hesitancy refers to delay in acceptance or refusal of vaccination despite availability of vaccination services. Vaccine hesitancy is complex and context specific, varying across time, place and vaccines. It is influenced by factors such as complacency, convenience and confidence» (MacDonald, 2015, s. 4163).

Denne forståelsen av begrepet favner dem som er skeptiske, men lar seg vaksinere over tid og dem som tar avstand fra noen vaksiner, og ser vaksineskepsis som noe som befinner seg mellom to ekstremgrupper: Dem som alltid lar seg vaksinere uten noe tvil og dem som uten tvil aldri lar seg vaksinere (MacDonald, 2015, s. 4161). Gorman et al. (2021) beskriver en vaksineskeptiker/vaksineneoler som en person som kvier seg eller er motvillige til å la seg vaksinere, mens vaksinemotstand/nektelse er en som har bestemt seg for å ikke la seg vaksinere i det hele tatt. I oppgaven har jeg ikke i så stor grad differensiert mellom bruken av ordet vaksineskepsis- og motstand, men omtaler deltakerne i størst grad som vaksineskeptikere, som i varierende grad uttrykker skepsis eller motstand til vaksiner.

Definisjonen til MacDonald (2015) sikter til at vaksineskepsis er et komplekst fenomen, som kommer til uttrykk på forskjellige måter avhengig av tid, sted og vaksine. Kategoriene complacency (selvtilfredshet), convenience (bekvemmelighet) and confidence (tillit), ble sett som årsaker for skepsisen. Der selvtilfredshet har med opplevd risiko å gjøre, hvor vaksinasjon ikke ses på som nødvendig for å forebygge sykdommen (MacDonald, 2015, s. 4162), mens bekvemmelighet blant annet knyttes til tilgjengelighet, kostnad og er språklig og kulturelt betinget, hvor evnen til å forstå informasjonen om vaksiner spiller inn (MacDonald, 2015, s. 4164). Den siste kategorien har med tillit og fortrolighet å gjøre, og kan forstås som folks tiltro til vaksinenes sikkerhet og effektivitet, med henblikk på systemet som leverer dem, helsepersonell og helsetjenesters kompetanse og pålitelighet, samt politiske

beslutningstakeres motivasjonen til å avgjøre vaksinenes nødvendighet (MacDonald, 2015, s. 4162). I denne oppgaven er det særlig kategorien for tillit som aktualiseres.

1.5 Leserguide

Denne masteroppgaven om vaksineskepsis er delt inn i 6 hovedkapitler, der hvert av hovedkapitlene igjen er delt inn i underkapitler, som tilhører de forskjellige temaene som tas opp. Oppgaven er strukturert på den måten, slik at det skal være oversiktlig for leseren å følge studiens gang. I det første kapitlet, *1.0 Innledning* blir temaet for oppgaven presentert, videre introduseres oppgavens problemstillinger, for så å gi innblikk i tidligere forskning gjort på området. Til slutt i kapitlet redegjøres det for begrepet *vaksineskepsis*. Det neste kapitlet er *2.0 Teoretisk rammevekt*. Her fremlegges litteraturen som har vært brukt i oppgaven. Denne dreier deg seg om tillit, mistillit, konspirasjon, religiøsitet og det førmoderne vs. det moderne samfunn. I neste kapittel *3.0 Metode*, belyses fremgangsmåten i oppgaven og hvilke metodiske betraktninger som er gjort. I kapittel *4.0 Fotoelisitering: Beretninger om vaksineskepsis*, gis det innblikk i hva som kom frem gjennom bruk av fotografier i intervjusettingen. Deretter begynner oppgavens analysedel, *5.0 Årsaker til vaksineskepsis*. Denne er i hovedsak delt inn i to deler, en del for *Primærdimensjoner*, som handler om de seks forskjellige argumentasjonene for vaksineskepsis, og den andre delen *Sekundærdimensjoner*, som i større grad ses på som konsekvenser av vaksineskepsisen. Til slutt i oppgaven kommer en *6.0 Avsluttende drøfting*, der oppgaven omsider avsluttes.

2.0 Teoretisk rammeverk

For å belyse oppgavens problemstillinger om vaksineskepsis og manglende tillit vil jeg benytte meg av et teoretisk rammeverk basert på teorier om tillit. I dette kapittelet vil jeg redegjøre for hvordan man kan forstå tillit, deriblant systemtillit og tillit til eksperter. I lys av oppgavens fokus på vaksineskepsis blir det spesielt aktuelt å se på mangel på tillit eller mistillit. Herunder kommer også konspirasjonsteorier, og elementer knyttet til det, inn som en relevant forståelsesramme for oppgaven. Fellesnevneren for disse temaene er at de kan knyttes til forskjellige former for tillit, eller rettere sagt mangel på den slags. I tillegg vil jeg legge frem noen syn på religion og det førmoderne og moderne samfunn.

2.1 Tillit

På et samfunnsmessig plan er tilliten vi har til hverandre og systemet rundt oss av stor betydning. Tilliten sies blant annet å være samfunnets lim, grunnmur og smøremiddel (Grimen, 2009, s.11). Tillitens betydning gjør den også til et spennende anliggende for forskning, hvor mange har kommet med sine bidrag. I litteraturen finnes det mange forslag på definisjoner av begrepet tillit (Grimen, 2009, s. 23). I norsk kontekst har filosofen Harald Grimen vært en viktig stemme for å bedre forstå fenomenet. I boken «Hva er tillit» beskriver han ut ifra et handling- og aktørorientert perspektiv at det «å stole på noen er å handle med få forholdsregler» (Grimen, 2009, s.19). Og at nettopp dette fraværet av forholdsregler er et av tillitens mest allmenne kjennemerker. Til tross for de mange definisjonsalternativene hevder Grimen at det ikke finnes noen uomstridt definisjon av tillitsbegrepet (2008, s. 197), men han viser til at det er visse fellestrekk det enes om. Disse trekkene sammenfatter han i en beskrivelse som sier at:

«Hvis A viser B tillit, er det vanligvis slik at:

1 A overlater noe - X – til Bs varetekt i en viss tid.

2 A overfører - alltid de facto og av og til de jure – skjønnsbasert beslutningsmakt over X til B.

3 X er viktig for A.

4 A forventer at:

(a) B ikke kommer til å gjøre noe som skader As interesser;

(b) B er kompetent til å ivareta X i tråd med As interesser, og

(c) B rår over passende midler for å ivareta X.

5 A tar ikke forhåndsregler for å beskytte seg mot Bs mulige misbruk av X» (Grimen, 2008, s. 197).

I dette tilfellet er A tillitsgiveren, som stoler på og viser tillit til B. Mens B er tillitsmottakeren, som får tillit og blir stolt på. Det er særlig tre ting som vektlegges i beskrivelsen over av hva tillitsgivere gjør. I punkt én og to, som er listet ovenfor, kommer de transaksjonelle sidene ved tillit til syne. Noen ser etter noe for noen, de har altså noe i sin varetekt. I punkt tre påpekes ivaretagelsen av noe som er av verdi for tillitsgiveren. Dette kan for eksempel være tillitsgiverens helse, trygghet eller økonomi. I punkt fire og fem pekes det på tillitsgiverens forventinger til tillitsmottaker. Det tas ikke forhåndsregler for misbruk, fordi tillitsgiver forventer at den som stoles på ser etter og ivaretar det som er i deres varetekt (Grimen 2008, 2009).

I lys om oppgavens tematikk kan man anse intervjudeltakerne eller andre personer som har tatt stilling til vaksinasjonsspørsmålet til å være potensielle tillitsgivere, mens aktuelle tillitsmottakere eksempelvis kan være media, politikere, staten, autoriteter, leger eller legemiddelindustrien. Tillit trenger altså ikke bare være mellom to enkeltindivider, man kan snakke om tillit på flere nivåer. Tillit mellom enkeltindivider utspiller seg på mikro- og individnivå. Denne formen for tillit kan sies å være spesifikk, dynamisk og situasjonsbetinget. Den hviler på en antakelse om at et spesielt individ er verdig ens tillit og besitter enkelte egenskaper som gjør personen verdig tilliten (Mangset, 2021, s. 221). Tilliten kan også befinne seg på meso- og makronivå, som tillit til forskjellige systemer og organisasjoner man samhandler med. Denne formen for tillit er universell og har en mer formell karakter (Mangset, 2021, s. 221).

Innen sosiologisk forskning er det i nyere tid skrevet mye om tillit, spesielt knyttet til folks tillit til demokratiske institusjoner (Mangset, 2021, s. 218). Dersom man ser tilbake på bidragene fra den klassiske sosiologien, ser vi imidlertid at tilliten ikke ble forsket på som et eksplisitt fenomen. Den gang lå heller tillitaspektet implisitt, som et anliggende for å bedre forstå hvordan det kunne være mulig å skape sosial orden, da tilliten var et viktig element i folks samhandling, beslutningstaking og handling (Mangset, 2021, s. 230). De store, klassiske sosiologene Emile Durkheim og Georg Simmel drøftet tillit som en forutsetning for å skape sosial orden, og viser til et behov for å forenkle informasjonen rundt oss, slik at man blir i stand til å fatte avgjørelser og handle (Mangset, 2021). Tilliten fremtrer her som et slags

substitutt for kunnskap og reduserer med dette hverdagslivets kompleksitet. I samhandling og former for kontraktsinngåelse med andre kan man ikke med sikkerhet vite hva motparten vil gjøre, og derfor erstattes denne vissheten eller kunnskapen med tillit til at partene holder det de lover og overholder sine deler av kontrakten. Dette medfører en forståelse av hvilke normer som gjelder og forventes. Dersom kontraktene, tilliten og normene som er satt opp brytes, står man i fare for sanksjoner av forskjellig karakter. Både Simmel og Durkheim peker på at tillit er nødvendig for samfunnets eksistens. Simmel mente at det var gjeldene både på individ og samfunnsnivå, at tilliten gjør handling og samhandling mulig, i tillegg til å redusere kompleksitet (Mangset, 2021, s. 222).

I nyere tid har Niklas Luhmann vært en viktig stemme i forskningen på tillit. Også han kobler tillit opp til kunnskap. I tråd med at det senmoderne samfunnet gikk i en retning av økende kompleksitet, at man fikk en større tilgang på kunnskap og dermed ble mer avansert, ble tilliten og forenkling av omgivelsene desto mer gjeldende enn det hadde vært tidligere. I tillegg knyttet Luhmann tillit opp mot risiko. Ifølge han kunne tillitens problem ses på som en «risikofylt forud-ydelse» (1999, s. 59), altså en slags risikabel forhåndsbetaling. Verden er ukontrollerbar og kompleks, derfor kan tilliten man gir til andre være et vågestykke hvor man risikerer å bli skuffet. Med tillit utsetter en seg selv for andres handlingsfrihet, i den tro eller håp om at de skal være tilliten verdig, selv om risikoen for det motsatte er til stede. Med andre ord fungerer tillit som en måte å redusere sosial kompleksitet på, den forenkler måten å leve på ved å påta seg en risiko (Luhmann, 1999, s. 59).

Sosiologen Anthony Giddens er på sin side uenig i Luhmanns forståelse om at dersom man avstår fra å handle, så utsettes en ikke for risiko, og mener på sin side at nettopp det å ikke handle kan være risikofylt i seg selv, da noen risikoer, slik som økologiske kriser eller atomkrig er noe en må forholde seg til, enten en vil eller ikke (Giddens, 1997, s. 31). Også han hevder at tilliten skal forstås i relasjon til risiko, og viser til at begrepet knyttes til den moderne tid, og erstatter det en tidligere tenkte at skyldes fortuna, som handler om lykken eller skjebnen. Risiko dreier seg om uforutsette følger av egne avgjørelser og handling, ikke naturens eller guddommens meninger eller hensikter (1997, s. 29-30).

I tillegg til å dreie seg om kompleksitet, kunnskap og risiko spiller tilliten også inn på effektivitet. Kunnskapsbasert prediksjon og rasjonell vurdering av hva som er riktig og sannsynlig er en tidkrevende prosess, og det kan til og med være et evighetsprosjekt

(Mangset, 2021, s. 223). Tillit har med andre ord den egenskap å redusere kompleksitet, som igjen er tidsbesparende. Vi ser dermed at tillit bringer med seg flere positive egenskaper. Hvor det blir lettere å orientere seg i informasjonsoverfloden, i tillegg til å tilrettelegge for effektivitet. I litteraturen om tillit er det en rekke andre egenskaper som dras frem, blant annet antas det ofte at tillit er med på å redusere transaksjonskostnader, gjør samarbeid lettere, åpner opp handlingsrom for tillitsgiveren og at det er rent psykologisk sett er lettere for folk å bære tillit enn mistillit (Grimen, 2008, s. 199).

2.1.1 Systemtillit og institusjonalisert mistillit

Luhmann skiller mellom tillit til personer og tillit til systemer (Grimen, 2009, s. 98). Hans kjente begrep *systemtillit* er beskrivende for dette (Luhmann, 1999, s. 57; Grimen, 2008, s. 199), og som Giddens kaller *tillit til abstrakte systemer* (1991; Grimen, 2008, s. 199). I tråd med at samfunnet endrer og utvikler seg, går det i en retning av mer tillit på systemnivå enn på individnivå (Mangset, 2021, s. 224). Vår tillit til systemene kan relateres til persontillit, men det viktigste er at systemene fungerer slik de skal, for at vi skal ha troen på dem (Giddens, 1997, s. 32). I det moderne samfunnet er ikke lengre personlig tillit tilstrekkelig alene, selv om det fortsatt er viktig for oss (Grimen, 2009, s. 100). Giddens definisjon på tillit viser til både personer og systemer. Han definerer tillit som «tiltro til en persons eller et systems pålitelighet med hensyn til et bestemt sett av resultater eller begivenheter, der denne tiltroen uttrykker en tro på en annens redelighet eller kjærlighet, eller på riktigheten av abstrakte prinsipper (fagkunnskap)» (Giddens, 1997, s. 32).

I dagliglivet samhandler vi med og må forholde oss til representanter for diverse systemer. En viktig del av moderniteten er nettopp at vi ofte samhandler med andre fremmede, som kommer til uttrykk gjennom relativt flyktige kontakter (Giddens, 1997, s. 63). Eksempelvis gjennom barnehage og skole, helsevesen, media, både såkalt mainstream media og gjennom andre kanaler. Vi kjøper varer og tjenester av andre og påvirkes av bestemmelser som blir gjort i samfunnet vi lever i. I stedet for å ene og alene stole på enkeltindividene som distribuerer disse godene vi benytter oss av, kan vi lene oss på at det finnes internkontroller som ville merket seg dersom noe ikke var i henhold til boka. Et viktig element ved tillit til systemer er nettopp at de inneholder disse indre kontrollmekanismer som skal være med på å gjøre systemene trygge og tillitsverdige for forbrukerne (Grimen, 2009, s. 101). Luhmann kalte slike mekanismer for institusjonalisert mistillit (Grimen, 2009, s. 101-105). Denne mekanismen gjør at tillit og mistillit kan være til stede samtidig, det er fordi at tilliten man har

til systemet hviler på at mistilliten er institusjonalisert i form av kontroll- og sanksjonsmekanismer, som ville slått ut dersom det for eksempel ble oppdaget feil, misbruk, svindel eller interessesammenblandinger (Grimen, 2009, s. 101).

Vi har for eksempel tillit til leger fordi vi tenker at denne profesjonen holder orden i egne rekker. Vi kan betrygge oss med at de har systemer for å oppdage eventuell feil (Grimen, 2008, s. 207). Etske utvalg hvor man kan klage inn leger er tilfeller av slike systemer. Man kan eksempelvis gå gjennom rådet for legeetikk (Rådet for legeetikk, 2019) eller gjennom statsforvalter. På statsforvalterens (2022) egen nettside står det at «Formålet med tilsyn er å bidra til å styrke sikkerheten og kvaliteten i helse- og omsorgstjenesten og befolkningens tillit til helsepersonell og helse- og omsorgstjenesten». Sådan har ordninger som dette, altså den institusjonaliserte mistilliten, flere funksjoner. I lys av statsforvalterens formulering av formålet skal de være med på å bedre sikkerheten, kvaliteten og folks tillit til dem. Dersom legene eller andre profesjonelle avsløres av mekanismene i den institusjonelle mistilliten kan de måtte bøte med mulige sanksjoner og konsekvenser. Dette kan eksempelvis komme til uttrykk gjennom tilbaketrekning av lisenser eller bevillinger (Grimen, 2008, s. 203). I praksis vil si at de kan miste retten til å praktisere medisin og dermed ikke lengre ha pasientenes tillit i sin varetekt. Med dette ser vi at systemtilliten er forbeholden, for den tilliten som en gang var i legens varetekt, kan bli trukket tilbake.

En annen dimensjon ved vårt forhold til profesjonelle, til de som arbeider innenfor de systemene vi orienterer oss i, er at relasjonene våre til dem er epistemisk asymmetriske. Dette betyr at de profesjonelle forvalter en kunnskap som vi mangler, men behøver i situasjonen vi er i (Grimen, 2008, s. 200). Tilliten vi har til systemer bunner i det Giddens omtaler som ansiktsløse forpliktelser, disse dreier seg om tro på symbolske tegn eller ekspertsystemer, hvor tilliten til deres kunnskap vektlegges, en kunnskap lekfolk ikke besitter (1997, s. 62 & 67). I dagens samfunn har vi tilgang på uendelig informasjon over nettet, i tillegg til at vi kan oppsøke andre aktører for å få en fornyet vurdering av vår situasjon. Dette kan være med på å jevne ut den epistemiske asymmetrien på et teoretisk nivå, men den praktiske kunnskapen profesjonelle innehar er ikke like tilgjengelig for folk flest. Man kan med andre ord ikke lese seg til likeverdighet, for den erfaringsbaserte kunnskapen spiller også en stor rolle (Grimen, 2008, s. 200-201). Når vi stoler på profesjonelle utsettes vi for en sårbar posisjon, for tillitsforholdet i situasjonen kan preges av både manglende kunnskap og avmakt for tillitsgiver (Grimen, 2008, s. 200).

Med hjelp av Goffmans dramaturgiske begreper hevder Giddens at en viktig del av profesjonaliteten også er å kontrollere treskelen mellom det som skjer på scenen, altså det som er synlig for brukerne, og det som skjer i kulissene bak scenen, som er mer eller mindre skjult (Goffman, 1992; Giddens 1997, s. 66). Ingen ekspertviten eller ferdighet er så omfattende og perfekt at de slepper å forholde seg til noen grad av tilfeldighet. Ekspertene kan ofte vurdere det dit hen at vanlige mennesker kan føle seg betrygget dersom de ikke selv kan se hvor ofte hell og uhell kan spille inn på arbeidet deres (Giddens, 1997, s. 67). Til tross for dette kan vi si at tilliten vi har til profesjonelle, avhenger av at vi stoler på kompetansen de besitter i kraft av bakgrunnen de har. Men disse institusjonene er også helt avhengige av å fortelle sannheten, være solidariske, rettferdige og holde løfter for å opprettholde tilliten (Grimen, 2009, s. 121).

2.1.2 Ekspertene og spesialisering

En viktig del av tillit til systemer hviler på den spesielle kunnskapen de profesjonelle har, både den praktiske og teoretiske. I følge Giddens (1991, s. 30) er spesialisering av kunnskap selve nøkkelen til de moderne abstrakte systemene. De moderne institusjonenes art er tett knyttet til mekanismene for tillit til abstrakte systemer (Giddens, 1997, s. 65). Fremveksten av slike ekspertsystemer var altså en helt elementær del av og et slags kjennetegn på moderniteten. Vitenskapens rolle, synet på vitenskapelig og teknisk ekspertise er grunnleggende for moderne demokratiske samfunn. Et slikt syn er sentralt for kulturen i moderne samfunn og bidrar til fordeling av makt (Collins et al., 2020, s. 64). I dagens samfunn og særlig gjennom koronapandemien fikk vi et svært nært forhold til eksperter av forskjellig slag. Regler og restriksjoner vi måtte følge i dagliglivet ble kommunisert på bakgrunn av råd fra forskjellige ekspertutvalg. Regjeringen, med støtte fra stortinget, tok avgjørelser blant annet på bakgrunn av faglige råd fra helsedirektoratet og folkehelseinstituttet (Christensen & Holst, 2020, s. 11). I krisetider, slik som pandemien, kan eksperter få større spillerom og synlighet. Dette er fordi det kan være ønskelig å lene seg på dem vi tror kan mest om hvordan vi kan komme oss gjennom situasjonen, når den preges av både å være usikker og uoversiktlig (Christensen & Holst, 2020, s. 12).

Men hvem er så disse ekspertene? En enkel forklaring er at en ekspert simpelthen er en person som virkelig kan noe om noe (Christensen & Holst, 2020, s. 21). Det trenger ikke bare være vitenskapsekspert, i bred forstand kan journalister og politikere eksempelvis også ses på som

eksperter, men i typiske ekspertutvalg er det gjerne personer med høyere akademisk utdanning, hvor mange av dem har doktorgrad. Dette betyr at de gjerne besitter en kunnskap som gjør dem kapable til å sette nye tematikker i høysetet, forme oppfattelsen av problem med samfunnmessig karakter og presisere løsninger på dem (Christensen & Holst, 2020, s. 12-13). Men det varierer i hvor stor grad folk har tillit til ekspertene. Tillit kan som nevnt fremstå som et slags substitutt for kunnskap og dermed et alternativ i uvitenheten. Denne uvitenheten gir også alltid rom for skepsis, forsiktighet og forbehold (Giddens, 1997, s. 69). Populære og stereotypiske fremstillinger av den absurde, fagidiotiske forskeren, uten forståelse for medmennesker, kan bidra til at holdninger til vitenskap og ekspertvurderinger preges av frykt og fiendtlighet. Profesjoner med spesialkunnskap, som ikke er like tilgjengelig for alle, bruker av og til en terminologi som kan forfjamsle lekfolk og slike eksperter blir av og til sett på med mistroiske øyne (Giddens, 1997, s. 69). Giddens bruker selv jurister og sosiologer som eksempel på dette. Samtidig er det veldig viktig at folk har tillit og stoler på vitenskapelig forskning. Dersom vi ikke hadde tillit til vitenskapsfolk, ville vi ikke fått noe pålitelig vitenskapelig forskning og ingen kunnskap i det hele tatt. (Shapin, 2004, s. 43).

Moderne forskning er ikke lengre kun et kall, men en jobb (Shapin, 2004, s. 51). I vårt samfunn kan vi ikke forvente at penger ikke skal spille inn, men tillitsfulle forskere burde etterstrebe jakten på sannhet og viten, fremfor egen økonomisk gevinst (Shapin, 1995). Et viktig forskningsetisk prinsipp er normen om desinteresse. Denne normen viser til at personlige preferanser og oppfatninger ikke skal ha plass i vitenskapen, at man skal ikke styres etter personlige gevinster for eksempel knyttet til økonomi (Materstvedt, 2018, s. 109). Spesielt innenfor medisinsk forskning er dette et relevant problem, da tidsskriftene krever at forskerne skal opplyse dersom arbeidet har blitt finansiert av for eksempel legemiddelindustrien. Slike opplysninger kan tolkes på forskjellige måter. Det kan både gi uttrykk for at funnene er kjøpt og betalt, men det kan også være med på å skape åpenhet og tillit. Også forskning trenger å finansieres og det skal være fullt mulig å presentere nyttig og interessant forskning selv om for eksempel legemiddelindustrien står som sponsor (Materstvedt, 2018, s. 109).

Tilliten til ekspertkunnskap kan også påvirkes av fremveksten av populistiske partier og tankegang. Folk kan sky eksperter fordi de tenker at de tilhører et annet og ukjent kulturelt sjikt enn dem selv, og muligens har andre interesser. På den andre siden kan det også tenkes at man i samfunn med generelt høyt tillitsnivå tåler ekspertorganer, uten at velgerne reagerer

og mistenker dem (Christensen & Holst, 2020, s. 42). Vi ser at populistiske partier og politikere har kritisert eksperter og gått imot fakta og etablert kunnskap. Disse går imot ekspertene fordi de anser dem som en del av eliten, som underslår vanlige folks makt (Christensen & Holst, 2020, s. 54). Dette kan være uttrykk for en manglende tillit til ekspertene og en avvisning av deres kunnskap. Det aksepteres ikke lengre like lett at noen vet mer om noe, enn hva andre gjør, kun i kraft at de har en lang utdanning eller erfaring på området. I tillegg til at skille mellom hva som er sant og hva som er falskt i større grad viskes ut i politikken (Christensen & Holst, 2020, s. 54). Det siste har vi eksempelvis sett gjennom president Donald Trumps tendens til å fremme så kalte alternative fakta, falske teorier eller konspirasjon. Det har også kommet til uttrykk gjennom hvordan det italienske partiet Movimento 5 Stelle dels ble valgt inn i regjering på bakgrunn av sin utrykte vaksineskepsis (Christensen & Holst, 2020, s. 54).

2.2 Mistillit

Som vist tidligere er et av tillitens fremste kjennemerker fraværet av forholdsregler. Tillitsgivere gjør med andre ord ikke så mye for å beskytte seg selv. Mens mistillit på den andre siden er det å ikke stole på noen, og ikke ha tillit dem er å ta forholdsregler og beskytte seg selv. Det man gjør for å beskytte seg selv, enten det er ved å ta avstand fra noe, vise skepsis eller ta forholdsregler i en gitt situasjon, kan være uttrykk for mistillit (Grimen, 2009, s. 8). En potensiell følge av mistillit kan komme til å være at en ikke får muligheten til å utprøve påliteligheten til vedkommende en mistror eller få rede på om mistilliten er begrunnet (Grimen, 2009, s. 9). Dersom det er gjensidig mistillit mellom aktører, kan den vokse i en ondartet spiral (Grimen, 2009, s. 9), hvor ingen egentlig får erfaringer med andres troverdighet. I slike spiraler, med ukontrollert risikoberedskap, er det vanskelig å bryte ut og det kan føre til at en ikke engasjerer seg i samhandling, samarbeid og ikke får muligheten til å oppdage feilplassert mistillit (Grimen, 2009, s. 94). Det er i tillegg vanskelig å opprette tillit til noen når man har mistet den. Det er mer krevende å gå fra mistillit til tillit, enn å gå fra tillit til mistillit (Grimen, 2009, s. 94). Dersom alt ses på med skråblikk og tolkes i verste mening, kan også andres pålitelighet og velvilje fremståsuspekt.

Ifølge Luhmann (1999, s. 125) er ikke bare mistillit og tillit det motsatte av hverandre, men de er også funksjonelle ekvivalenter, altså formålstjenlig likeverdige. Både mistillit og tillit kan brukes i møte med sosial kompleksitet. På den ene siden kan man ta utgangspunkt i at folk

stort sett er til å stole på og har gode hensikter, eller så kan man ta utgangspunkt i det motsatte og innfinne seg i kompleksiteten som det å beskytte seg mot andre medfører. Det er som nevnt tidligere de som hevder at mistillit psykologisk sett er tyngre å bære enn tillit (Grimen, 2009, s. 76). Det å leve med mistilliten og ha et mistroisk syn, er mer anstrengende enn å leve med tillit, fordi mistilliten krever en større grad av aktsomhet for forholdsregler som skal tas. Å orientere seg i verden med negative forventinger og mistro gjør at man må danne seg strategier for kamp, forsiktighet eller avvikling (Luhmann, 1999, s. 126). Ifølge Luhmann (1999, s. 126) kan også mistillit tyde på en forenkling av verden rundt oss. Det er også en risiko for at den mistroiske livsstilen kan gå over i en rutine og at man ikke lengre henter inn den informasjonen man behøver for å bearbeide og kontrollere kompleksiteten.

Giddens mener på sin side at begrepet *mistillit* er for svakt til å representere antitesen til grunnleggende tillit, og trekker denne antitesen i større grad mot psykologiske sinnstilstander som frykt og angst (1997, s. 75). Han mener at mistillit bedre kan forstås i kontekst mellom en aktørs forhold til et bestemt system eller individ. Mistillit til abstrakte systemer dreier seg om negative holdninger eller skepsis knyttet til ekspertisen systemet innehar, mens det på et personlig nivå dreier seg om å ikke tro eller tvile på personens uttrykk for integritet (Giddens, 1997, s. 75).

Enkelte hevder at tillit moralsk sett er godt og mistillit vondt. Grimen (2009, s. 22) er uenig i dette. Han mener at det er enkelt å demonisere mistillit og idyllisere tillit, men at det ikke er så svarthvitt. De som står for slike synspunkter, må også benekte fire påstander han kommer med. For det første har ingen plikt til å stole på noen de vet er upålitelige. For det andre kan mistillit være en moralsk riktig reaksjon hvis forholdene er kritikkverdige. For det tredje kan mistillit under noen omstendigheter være en forutsetning for tillit. For det fjerde og siste kan tillit i noen tilfeller føre til moralsk forkastelige handlinger, for eksempel mellom kriminelle (Grimen, 2009, s. 22). Med andre ord kan mistillit og tillit på bestemte måter ikke moraliseres. I noen tilfeller kan mistillit være riktig og fornuftig, og i andre kan tillit medføre negative konsekvenser. Dersom noen prøver utnytte vår tillit og skade eller lure oss skal vi ikke plikte oss til å stole på dem (Grimen, 2009, s. 22-23).

2.3 Konspirasjon

Ifølge Dyrendal og Emberland (2019, s. 145-146) er den underliggende drivkraften bak konspiratoriske forestillinger grunnet i mistillit. Denne mistilliten kan romme følelsen av avmakt, fremmedgjøring og desorientering. Den mistroiske tanken viser til at ingenting egentlig er hva det utgir seg for å være, at man blir lurt. Videre har konspirasjonstroende anlegg for å se sammenhenger der de ikke nødvendigvis er til stede. De har en tendens til å se sammenhenger der hvor tilfeldighetene rår. Med andre ord henger alt sammen og ingenting skyldes tilfeldigheter (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 26). I hovedsak blir konspirasjonsteorier brukt av vanlige folk i hverdagen på bakgrunn av tre hovedmotivasjoner (Douglas et al., 2017). For det første er det epistemiske motiver, som dreier seg om forsøk på å skaffe seg kunnskap. For det andre er det eksistensielle motiver, som har med forsøk på å føle seg trygg og sikker å gjøre. Og for det tredje dreier det seg om sosiale motiver, som handler om forsøk på å føle seg vel og ha det bra i sin inngruppe (Douglas et al., 2017; Dyrendal & Hestad, 2021, s. 99).

Begrepet konspirasjonsteori blir sjeldent brukt i positiv forstand. Det blir gjerne sett på som et negativt ladet begrep og er sjeldent noe man ønsker å assosieres med. Begrepets historie kan være forklarende for dette negative synet (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 26). Det er de som hevder at begrepet ble funnet opp av CIA for å nedverdige politiske motstandere og sverte ulike teorier om drapet på John F. Kennedy. Dette stemmer ikke og kan faktisk ansees som en konspirasjonsteori (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 20; Önnerfors, 2021, s. 25). Begrepets historie er lagt eldre enn dette. Bruken av ordet konspirasjonsteori er funnet helt tilbake på 1800-tallet, som en betegnelse på årsaksfortellinger, som nekter for tilfeldigheter, og med manglende logikk og svakt grunnlag mener at forskjellige sammensvergelses står bak handlinger (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 21). Ordet hadde allerede den gang en negativ klang, men det ble ikke like hyppig brukt og ikke utelukkende på en nedsettende måte. Den gang hadde sammensvergelsesforsetillinger høyere status enn hva det har i dag, og ordet ble brukt både om det man trodde på og ikke (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 21-22). På begynnelsen av 1900-tallet og i etterkrigstiden så man i større grad en utelukkende negativ bruk av begrepet. Filosofen Karl Popper var en av de første som systematisk kritiserte konspirasjonstenkning. Han var blant annet opptatt av de store konspirasjonene som enten forsøkte å forklare historiens gang eller som pekte på at historien og samfunnet kontrolleres av hemmelige sammensvergelses (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 22).

Men hva er så egentlig en konspirasjonsteori? En gjengs, men ikke så detaljert forklaring på begrepet er at det greier seg om «en påstand om at noen har sammensverget seg» (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 16). Men så enkelt er det ikke, begrepet har flere forventinger knyttet til seg enn dette. Det dreier seg om detaljerte tanker om sammensvergelses, som gjerne har mangler når gjelder logisk resonnement og faktiske forhold (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 17). Påstander om fakta og forbindelser i teoriene er derfor gjerne problematiske. Begrepet omfatter fortellinger om sammensvergelses som opererer i det skjulte, for å manøvrere destruktive og negative hendelser. «Nærmere bestemt forklarer fortellingene hvorfor ting går galt ved å påstå at mektige, skjulte og onde aktører sørger for at det skjer» (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 17). Altså en hemmelig maktelite, med onde hensikter.

Konspirasjonsteorier har etter hvert blitt veldig vanlige og tilgjengelige (Önnerfors, 2021, s. 21). Konspiratoriske tanker er normalt og til en viss grad nødvendig for oss mennesker. Vi må være i stand til å oppdage farer for å beskytte seg selv og overleve som biologiske vesener (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 41). Det å se mønster og kjenne dem igjen blir derfor viktig slik at vi kan finne årsaker på hvorfor ting skjer, i tillegg til å predikere og påvirke kommende hendelser. Det å ha greie på årsak og virkning kan være med på å belyse sammenhenger og gi oss en følelse av kontroll (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 41-42). Likevel varierer det hvor stor grad av såkalt «konspirasjonsmentalitet» de forskjellige av oss har (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 45) Desto høyere mål en har av denne mentaliteten, desto mer føyelig er vi for å tro på konspirasjonsteorier. En innehar med dette en mistanke om at mektige aktører sammensverger i det skjulte og har en finger med i spillet når ting går galt (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 45). Det viser seg imidlertid at dersom man tror på en konspirasjonsteori, har man større anlegg for å tro på flere (Önnerfors, 2021, s. 7).

2.3.1 Det sosiale aspektet

I og med at vi er sosiale individer, er samholdet vi har med andre essensielt. Vi henter gjerne kunnskap og mening gjennom kanaler vi i felleskap vurderer som fornuftige og passende (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 46). Hva som avgjør vår vurdering av andres troverdighet og fornuft kan bestemmes av om vi kjenner oss igjen i deres meninger og verdier. Det er viktig og naturlig for oss mennesker å være en del av en gruppe (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 43). I sosiologien brukes gjerne begrepene *inngruppe* og *utgruppe* for å beskrive skillet mellom dem vi identifiserer oss stekt med, altså den gruppen vi anser oss selv som en del av. Mens utgruppen betegner de vi ikke er en del av og skiller oss fra (Schiefløe, 2011, s.

345). Inn- og utgrupper skiller hvem som er en del av «oss» og hvem som er «dem» og de andre. Den opplevde følelsen av å være en del av en inngruppe forsterkes når relasjonen til gruppen man står i opposisjon til er preget av fiendskap og avstand (Schieffloe, 2011, s. 345). Inngruppene vi selv er en del av konstitueres ved å lage seg utgrupper. Symbolske grenser om hvordan en skiller seg fra andre er med på å skape en forestilling av felleskap i inngruppen (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 43).

Inngruppen kan i dette tilfelle for eksempel være vaksinemotstandere eller skeptikere, de som tror på konspirasjonene eller de som har funnet en sannhet de vil videreformidle. Utgruppene kan være andre som velger å ta vaksiner, de det konspireres mot (gruppen som tilsynelatende har sammensverget seg), eller andre som fremmer vaksinasjon og tiltak mot pandemien. Konspirasjonsteorier handler gjerne om farer og trusler rettet mot det felleskapet en er en del av, rettet mot inngruppen (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 43).

2.3.2 Internett og desinformasjon

Mye av kommunikasjonen og informasjonshentingen vi gjør i dag skjer over internett gjennom forskjellige sosiale medier og andre informasjonskanaler. Slike kanaler har gitt mange nye rom for konspirasjonssnakk (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 73). Ulike teorier på hvorfor ting er som de er ligger kun et tastetrykk unna, og er med dette veldig lett tilgjengelige. Internett er med på å skape ulike sosiale arenaer hvor en kan prate om tabubelagte temaer, som muligens ikke ville vært like lett å snakke om i andre situasjoner. Samtalen som finner sted på slike konspirasjonsteoretiske nettsider er gjerne hegemoniske og monologiske (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 75). Hvor en bekrefter hverandres ståsted og en felles forståelse. I så måte kan slike nettsteder fungere som ekkokamre, som er med på å validere og bekrefte ens forestillinger. Man kan komme i kontakt med andre som deler samme mistillitsfølelse og syn på hvem som er fienden (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 63). Slike nettsider og nettsamfunn er også dynamiske, for brukerne kan bevege seg lengre inn i konspirasjonene og være med på å flytte gruppens normer og først tiltenkte rammer. Kanskje har noen en mer alvorlig kriseforståelse og går lengre enn hva som var utgangspunktet og med det radikaliserer gruppens synspunkter (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 75).

Internett kan som nevnt brukes som en kilde til informasjon. Her kommuniserer vi med hverandre og leser oss opp på det vi tror på. Men tiden vi lever i er også i stor grad preget av desinformasjon. Det sies at vi lever i en «post-sannhets»-tid, hvor hva som er sant ikke spiller

så stor rolle (Önnerfors, 2021, s. 23). Det som tidligere ble sett på som pålitelig informasjon har blitt omgjort av den mer flytende informasjonskultur slik vi ser i sosiale medier og gjennom kommunikasjon på nett (Önnerfors, 2021, s. 22). Her har alle nærmest fritt spillerom til å dele egne tolkninger og teorier om livet og omstendigheter. Og det blir opp til hver enkelt å vurdere det de ser og leser. Som konsekvens blir kunnskapsproduserende institusjoner og ekspertkunnskap avvist til fordel for konkurrerende og alternative sannheter, som igjen bidrar til en ustabil kunnskap (Önnerfors, 2021, s. 23).

2.3.3 Kriser som grobunn for konspirasjonsteori

Under kriser, slik som koronapandemien er et eksempel på, når en kjenner på frykt, bekymring og usikkerhet søker man etter muligheter for å skape trygghet, kontroll og mening (Dyrendal & Hestad, 2021, s. 98). Slike kritiske omgivelser gir egnet grobunn for konspiratoriske tanker og forestillinger (Önnerfors, 2021, s. 5). Usikkerhet og frykt er vesentlige faktorer, som gjør at man er mer på vakt og på leting etter mening. Engsteligheten og opplevelsen av fare kan utløse en streben etter å sette ting i sammenheng (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 46).

Konspirasjonsteoriene kan både dukke opp underveis og i ettertid av kriser (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 19). Med en konspiratorisk vri tilbyr de oss enkle forklaringer på de komplekse problemene vi måtte møte på i krisesituasjonen. Teoriene forsøker å svare på hva som skjer i øyeblikket, hvorfor det skjer og hva som kommer til å skje fremover (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 19). I uoversiktlige og stressende situasjoner er vi ytterligere disponert for å lete etter faresignaler og vi innstiller oss negativt og frykter det verste utfallet. Vi blir derfor i større grad anlagt for å finne onde og truende hensikter i uønskede hendelser og krisesituasjoner (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 46).

Koronapandemien fremstår som et praktkeksemplar på hvordan kunnskap og informasjon utfordres under samfunnskriser. Under pandemien har tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier økt (Önnerfors, 2021, s. 6). Teoriene som florerer på nettet og i massene dreier seg i stor grad om koronavirusets opphav, hvordan det spres, dødelighet og smitteevne, i tillegg til konspirasjoner om helseeksperter, politikeres forslag og utførelse av mottiltak og bekjempelse av viruset. Spørsmål angående vaksinasjon har vært særlig fremtredende her (Önnerfors, 2021, s. 6).

2.4 Religiøsitet og konspiritalitet

I artikkelen «Trust in crisis» fant Asbjørn Dyrendal og Knut Hestad (2021) ut at religiøsitet, mangel på tillit og konspirasjonsmentalitet var direkte bidragsyttere til konspirasjonstro om koronapandemien. Analysen deres baserte seg på data hentet fra et norsk utvalg. De mener at det er flere måter å se på relasjonen mellom religion og konspirasjonsteorier. Både religion og troen på konspirasjoner kan være en respons på følelsen av å miste kontroll og skape mening (Dyrendal & Hestad, 2021. s. 101). I tillegg har konspirasjonsteorier vært sett på som en forlengelse av religiøse tanker inn i sekulære samfunn, for eksempel med religiøse narrativer hvor troen på apokalypse og dommedag har vært gjeldende (Dyrendal & Hestad, 2021. s. 100). Ifølge Önnersfors kan konspirasjonsteorier sammenlignes med religiøse trossystemer (Önnersfors, 2021, s. 29). Både religiøse forestillinger og konspirasjonsteori bygger ofte på en dualistisk tankegang, hvor synet på hva som er rett og galt, ondt og godt står sterkt.

I artikkelen «The Emergence of Conspiritality» (2011) lanserte sosiologene Charlotte Ward og David Voas begrepet *conspiritality* (konspiritalitet). Deres fremstilling av begrepet dreier seg om en tilsynelatende ny og raskt voksende politisk-spirituell bevegelse, som baserer seg på to kjerneoverbevisninger. De fungerer som en slags kryssning mellom tradisjonell konspirasjonsteori, hvor en hemmelig gruppe forsøker å kontrollere den sosiale og politiske ordenen. Mens den andre har røtter og er forankret i New Age, hvor menneskene gjennomgår et åndelig paradigmeskifte. Løsningen for konspiritalitetsteoretikerne ble derfor å møte konspiratørens onde planer ved å handle i tråd med den nye holistiske verdensoppfatningen (Ward & Voas, 2011). Typisk for konspiritalitetsteoretikerne er at de er New Age tilhengere, som lener seg på et holistisk verdensbilde og alternativ spiritualitet, med utsprang på internett. De er ofte liberale, progressive kvinner, til motsetning fra den tradisjonelle konspirasjonskulturen som gjerne var mannsdominert, med konservative, pessimistiske og politisk orienterte aktører (Ward & Voas, 2011, s. 103-104).

Asprem og Dyrendal (2015) bygger videre på artikkelen til Ward og Voas, og kritiserer dem for at konspiritalitet verken er et uventet eller noe nytt fenomen spesielt knyttet til internettaktivitet. De mener at konspiritaliteten imidlertid strekker seg langt tilbake til vestlige esoteriske tradisjoner og er et ventet resultat av strukturelle elementer i det kultiske miljøet. Sammenhengen mellom esoterisme, som vil si okkult og religiøs lære forbeholdt medlemmer av en spesiell krets, og troen på konspirasjonsteori er tross alt mye eldre enn vår tids deling av alternative ideer på internett (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 37). Troen på

hemmelige og hierarkiske ordner, som styrer samfunnsutviklingen, forvalter kunnskap og mystiske krefter stammer langt tilbake i tid. Dette har kommet til syne blant annet gjennom konspirasjoner om frimurerne, som hadde sitt utsprang allerede før den franske revolusjonen (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 37). Mistillit mot etablerte religiøse forestillinger (eksempelvis innen kristendommen og islam) og vitenskapelige sannheter er et av grunntrekkene ved esoterismen. Det at onde krefter får all skyld for urett og motstand, kan være med på å styrke gruppementaliteten og forsterke miljøet konspirualitetsteoretikerne er en del av (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 37). Det å anse seg selv og inngruppen sin som forfulgte forvaltere av sannhet, kan gjøre at en binder tettere bånd til hverandre, i kraft av at man kjemper samme kamp mot de som har sammensverget seg og systemene de orienterer seg i.

2.5 Det førmoderne vs. moderne

Giddens skriver om religiøs kosmologi som en tillitskontekst tilhørende til det førmoderne samfunnet (1997, s. 77). Han mener at den religiøse tro er med på å organisere tillit på flere måter, men at den også kan gi røtter til fortvilelse og angst, i så stor grad at den kan regnes for å være en vesentlig dimensjon ved førmoderne samfunns syn på fare og erfart risiko (Giddens, 1997, s. 78). En av måtende religion organiserer tillit på er ved å tilføre opplevelsen av situasjoner og begivenheter pålitelighet, med et rammeverk for forståelse (Giddens, 1997, s. 78). Selv i moderne sekulære samfunn, synes ikke religiøse tankemåter og praksiser å forsvinne helt, dette er ifølge Giddens trolig på grunn av religionens innvirkning på de store, eksistensielle spørsmålene i livet (1997, s. 82). Han mener at sterk religiøs innflytelse i hverdagen ikke er forenelig med det moderne sosial liv, og har blitt erstattet med organisert, refleksiv vitenskap, som er styrt av logisk tekning og empiriske observasjoner. Selv om religionen ikke står like sterkt i det moderne samfunn forsvinner den ikke helt, særlig i risikofylte situasjoner har troen på skjebnen og fortuna en tendens til å vende tilbake (Giddens, 1997, s. 82-83).

En annen tillitskontekst for Giddens er knyttet til ontologisk sikkerhet. Giddens mener at i førmoderne samfunn må den ontologisk sikkerhet ses i forbindelse med tillitskontekster, og forskjellige former for farer og risiko knyttet til det spesielle stedets lokale forhold (1997, s. 76). I førmoderne samfunn kunne det lokale stedet være knyttet til den ontologiske sikkerheten, dette er ikke lengre tilfellet under moderne betingelser, i tillegg til å spille inn på

rutinepregede sosiale praksiser og tradisjon (Giddens, 1997, s. 78 & 79). Ontologisk sikkerhet peker på at sikkerhet ikke nødvendigvis bare dreier seg om fysisk trygghet, men en trygghet som sikres gjennom institusjoner, ritualer og rutiner (Giddens, 1997; Scharffscher & Egen, 2022, s. 8). Denne formen for sikkerhet er grunnet i selvbevisstheten og det emosjonelle, og er forankret i det ubevisste, en slags fenomenologisk «væren-i-verden» mener Giddens (1997, s. 71). Ontologi kan knyttes til religionens ritualer, tradisjoner og tanker. På den andre siden kan ontologisk usikkerhet kan komme til uttrykk som mistanke om at folk har ondsinnede hensikter, er ute etter å ta deg eller at verden går til grunne, men Giddens påstår at «normale» mennesker får en grunnleggende mengde tillit tidlig i livet, som gjør at den eksistensielle overfølsomheten dempes. Han har en metafor på dette, som sier at «[...] de vaksineres følelsesmessig og beskyttes dermed mot den otologiske angst som alle mennesker potensielt ligger under for» (Giddens, 1997, s. 72). Denne formen for «vaksinasjon» er selvsagt metaforisk og ikke faktisk, slik som det ellers blir omtalt i oppgaven.

Et annet elementært trekk ved den moderne kultur er at samfunnets ulike sfærer i større grad har blitt fraskilt fra hverandre. Den tyske sosiologen og filosofen Jürgen Habermas hevder at vi i moderniteten har lært oss å differensiere mellom det helhetlige (totaliserende) religiøse og metafysiske verdensbilder, og deler med dette verden opp i spesialiserte og uavhengige kunnskapsfærer (Aakvaag, 2008, s. 181-182). Han trekker videre på Weber og Kant, og viser til at moderniteten separerer sfærene for hva som dreier seg om henholdsvis sannhet (vitenskap), skjønnhet (kunst) og hva som er normativt riktig (rett og moral) (Aakvaag, 2008, s. 182). Dette kommer til uttrykk gjennom en mengde forskjellige institusjoner med spesialkunnskap knyttet til bestemte oppgaver i samfunnet. Utdanningssystemet tar for eksempel vare på kunnskap, familien ivaretar omsorg og religion fyller behov for eksistensiell mening. Tidligere var disse sfærene sammenblandet, uten skiller for hva som gjaldt det ene eller andre. Det sentrale med moderniteten er nettopp at vi klarer å skille disse sfærene fra hverandre, som for eksempel at vitenskapelige funn og sannhet ikke skal farges av hva som er det beste moralsk sett, at det må være sant, fordi det er det beste. Dersom man gjør det, blandes språkene for moral og vitenskap. Religionsforskere kaller denne oppdelingen av livets sfærer for kompartmentalisering, som innebærer at man skiller ting som har lite med hverandre å gjøre fra hverandre (Schieffloe, 2011, s. 453). Dette vil si at religiøse holdninger og adferd får lite å si for eksempelvis politikk, økonomi og vitenskap.

Det teoretiske rammeverket jeg har fremlagt i dette kapitlet vil være nyttige verktøy i analysen av intervjuene jeg har hatt med vaksineskeptikerne i forbindelse med dette prosjektet. Det å få en større innsikt i hvordan tillit fungerer, spesielt knyttet til systemer og eksperter kan være viktig for å forstå vaksineskepsis som fenomen. Skepsisen de uttrykker mot vaksiner kan være et uttrykk for en fraværende tillit og mistillit til vaksinene og de som forteller at vi burde vaksinere oss. Videre kan skepsisen bygge på diverse konspiratoriske forestillinger. Felles for disse teoretiske inngangsvinklene er at det dreier seg om tillit eller mangel på sådan. I del fire, den analytiske delen av oppgaven, vil jeg dykke dypere inn i eget datagrunnlag og kontekstualisere dem med utgangspunkt i disse temaene.

3.0 Metode

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for de metodiske valgene som ligger til grunn for denne masteroppgaven om vaksineskepsis. Jeg ønsker å undersøke nærmere hvorfor noen stiller seg skeptiske til vaksiner og kobler dette blant annet til teorier om tillit. For å undersøke dette fenomenet har jeg valgt å anvende kvalitative metoder. Slike metoder egner seg spesielt godt om målet er å få mer kunnskap om menneskers subjektive livsverden (Schieffloe, 2011, s. 49). Ved å benytte seg av kvalitativ forskning har man i større grad tilgang til en dypere forståelse av fenomener, fremfor bruk av kvantitative data (Ryen, 2002, s.19-20). Da oppgavens formål er å analysere og si noe om kandidatenes egen skepsis til vaksiner, deres holdninger og meninger om tematikken ut fra deres perspektiv, var kvalitativ forskning å foretrekke. Derfor valgte jeg å foreta dybdeintervjuer av individer som selv så seg skeptiske til vaksiner. Under intervjuene har jeg metodetriangulert med fotoelisitering, dette vil jeg komme nærmere inn på i dette kapitlet.

Videre i kapitlet vil det belyses hvordan jeg metodisk har gått fram i dette prosjektet. Jeg vil greie ut om intervjuet og forberedelser til det, hvordan jeg har gått frem for å rekruttere kandidater, transkribere og kode data. Jeg vil også kommentere på etiske hensyn som er tatt i forbindelse med prosjektet og tanker rundt rollen som forsker. Avslutningsvis vil jeg diskutere prosjektets styrker og svakheter i henhold til det metodiske designet.

3.1 Intervjuet

Det empiriske utgangspunktet for denne oppgaven var kvalitative dybdeintervju. Intervju som datagenerering er den mest avendte kvalitative metoden, både nasjonalt og internasjonalt (Ryen, 2002, s. 10; Tjora, 2010, s. 90). I dette prosjektet har jeg intervjuet ni individer som anså seg selv for å være skeptiske til vaksiner. Formålet med intervjuene var å skape en samtale rundt skepsisen deres, høre om meningene og erfaringene deres knyttet til vaksiner. Da jeg var interessert i kandidatenes egne opplevelser og hvordan de så på verden, anså jeg dybdeintervju for å være den mest egnede metoden og nærmest et selvsagt valg. For å gi kandidatene muligheten til å resonere seg fram til meninger og reflektere rundt dem valgte jeg å benytte meg av så kalte semistrukturerte intervju. Dette betyr at rammene for intervjuet ikke var totalt rigide. Jeg var opptatt av at det skulle være mulighet for å gå i dybden, der hvor deltakerne hadde mye å fortelle og føre samtalen inn på det som var viktige grunner for vaksineskepsisen for hver enkelt deltaker. I forberedningene til intervjuene formulerte jeg en

intervjuguide. Denne jeg vil utdype i delkapittelet 3.1.1 nedenfor. Selv om det semistrukturerte intervjuet ikke nødvendigvis krever lik spørsmålsstilling (Ryen, 2002, s. 99), forsøkte jeg å drøfte de samme kjernespørsmålene med alle kandidatene for å få et bedre sammenligningsgrunnlag.

Selve gjennomføringen av de ni intervjuene var noe ulike. To av intervjuene ble avholdt digitalt over videosamtale, mens resten fant sted ved fysiske møter. Ett av intervjuene var på en kafé, to var på kandidatens arbeidsplass og de resterende fire var hjemme hos kandidatene. Utover at dette er en studie i Agder vil jeg av hensyn til personvern ikke gi ytterligere informasjon om hvor intervjuene fant sted eller hvor kandidatene kommer fra. En slik avgjørelse om å holde tilbake informasjon kan stå i konflikt med kravet om å legge til rette for etterprøvbarehet, men kravet om konfidensiell håndtering av opplysninger står her som et sterkere prinsipp (Fangen, 2010, s. 198).

Jeg var opptatt av at kandidatene skulle kjenne seg komfortable med intervjuet, og at jeg skulle være fleksibel på hvor intervjuene fant sted. Dette presiserte jeg i samtykkeskjema: «Jerstad kan intervju deg på din arbeidsplass, i ditt hjem eller et annet egnet sted. Det er også mulig å foreta intervjuet digitalt» (Vedlegg B). Det er både positive og negative sider ved det å intervju over videosamtale på nettet. Noe av det praktiske ved det er at man unngår geografiske begrensninger og komplikasjoner rundt transport. På den andre siden kan folks tekniske ferdigheter variere, det kan også internettilgang og kvalitet (Ryen, 2002, s. 253-255). Det kan også tenkes at det gir en trygghetsfølelse å sitte alene hjemme foran dataskjermen, fremfor å møtes fysisk for enkelte, at man nærmest kan gjemme seg litt bak "skjermskjoldet" i trygge omgivelser. Mulighet for digitale intervju kan i så grad gjøre terskelen for å være med i studier lavere. I de to tilfellene i denne studien virket kandidatene å være komfortable med videosamtale, og intervjuene ble gjennomført etter planen.

Gjennom søknad til Norsk senter for forskningsdata (NSD) fikk jeg godkjent bruk av diktafon, og kunne med dette ta opp lyd under intervjuene. Folks stemme er å regne som en personopplysning (NSD, u.å.a) og må derfor behandles under trygge rammer. I dette tilfellet lånte jeg en diktafon av universitetet. Når filene ble flyttet over på en trygg plattform, ble minnekortene destruert. Opptakene ble transkribert og anonymisert. Dette vil jeg greie mer ut om i underkapittelet 3.3. Da jeg var ferdig med transkriberingen slettet jeg alle lydfilene. Intervjudeltakerne ble informert om at samtalen ble tatt opp på forhånd og om hvordan

lydfilene skulle håndteres, samtlige deltakere samtykket til dette. Fordelen ved å bruke diktafon er at man som forsker ikke er like avhengig av å notere hyppig under intervjuet og dermed står friere til å være en aktiv lytter og samtalepartner (Tjora, 2010, s. 120). I tillegg får man tilgang til nøyaktige sitater fra intervjudeltakerne og en større kontekst i arbeidet med analysen. På den andre siden kan bruk av diktafon være med på å legge bånd på hva deltakerne sier. Man kan oppleve at deltakerne begrenser seg når lyden tas opp, mens de er villige til å dele andre meninger i en slags fortrolighet når diktafonen skrur av (Tjora, 2010, s. 121). Jeg opplevde dette ved ett tilfelle. I det jeg skrudde av diktafonen etter intervjuet med en av kandidatene turte hun å bevege seg inn på litt mer alternative forståelser knyttet til vaksiner. Da jeg spurte henne om hvorfor hun ikke sa det under intervjuet ga hun uttrykk for at det ikke var noe hun ville vektlegge som årsak for skepsisen, men at jeg også kunne bruke det. Det å benytte båndopptaker kan oppleves avslørende, ved at jeg som forsker kan gå tilbake på det som er sagt og "faktasjekke" utsagnene. Med dette kjenner kanskje deltakerne at de i større grad må stå innenfor meningene sine når de tas opp.

Selv om jeg var tydelig og klar på hvordan diktafonen skulle brukes, var jeg opptatt av at den ikke skulle ta for mye plass i situasjonen (Tjora, 2010, s. 120). Den surret og gikk gjennom intervjuet, uten særlig oppmerksomhet og oppfølging. Dette fungerte godt, og virket ikke å sette særlige begrensninger for samtalen. Det så ut til at den nærmest ble glemt i løpet av samtalen.

Jeg har vært heldig med kandidatene jeg har kommet i kontakt med gjennom dette prosjektet. De har vært svært åpne og snakkesalige, noe som har resultert i et bredt datagrunnlag. Intervjuene pågikk i alt fra 50 minutter til tre timer på det lengste. Ryen (2002, s. 105) anbefaler at kvalitative intervju bør vare fra én til to timer, avhengig av respondentens forhold til temaet. Blir intervjuene for korte risikerer man å ikke komme i dybden, og man står i fare for å få overfladiske og beskrivende intervju. På den andre siden kan man ikke ta for gitt at alle som bidrar i prosjektet har flere timer å avse. Derfor var jeg vaksom på om deltakerne tok seg god tid til å svare på spørsmålene eller kjappet seg gjennom. I de tilfellene hvor intervjuet tok lang tid fikk jeg inntrykk av at deltakerne verdsatte samtalen, at de selv var pådrivere for at den skulle fortsette. Jeg tenker at dette kan henge sammen med at det muligens ikke alltid er rom for å snakke om egen vaksineskepsis, og at de synes det da var greit å snakke med noen som viste interesse, som ville lytte og forstå. Dette fikk jeg bekreftet av flere av deltakerne, som mente at samtaler om vaksiner i dagliglivet ofte blir følelsesladet eller en kamp om å overbevise andre om eget ståsted. På grunn av det brede datagrunnlaget,

med snakksomme deltakerne, har jeg bevisst valgt å gi empirien stor plass i oppgavens analysedel. Dette vil komme til uttrykk gjennom mange og tidvis lange sitater fra vaksineskeptikerne.

Etter de ni intervjuene ble gjennomført så jeg meg nødt til å ta noen pragmatiske hensyn, da det tar tid å transkribere og behandle data. I tillegg opplevde jeg et slags metningspunkt da deler av informasjonen fra intervjuene ble gjentakende. Dermed så jeg det som tilstrekkelig med antallet intervju for å kunne si noe nyttig om fenomenet vaksineskepsis, som jo er hensikten med denne oppgaven. Intervju som metode omtales gjerne nettopp som en samtale med mening og hensikt, hvor forskeren forsøker å organisere mellommenneskelige og samfunnsmessige aspekter inn i en bedre kontekst (Ryen, 2002, s. 99). Slik forsøker jeg gjennom denne oppgaven å få kunnskap om vaksineskeptikernes sosiale forestillinger og eventuelle manglende tillit ved å intervjuer individer som kan dele egne tanker og erfaringer om temaet.

3.1.1 Intervjuguide

Som forberedning til intervjuene formulerte jeg en intervjuguide (Vedlegg A) med spørsmål som skulle strukturere intervjusituasjonen og veilede samtalen inn på tema som var relevant for oppgaven. Jeg valgte å formulere fullstendige setninger, men forholdt meg ikke nødvendigvis slavisk til disse formuleringene. Under intervjuperioden reviderte jeg guiden ettersom jeg fikk erfaring om hva som fungerte og hva som ble overflødig. Det å forberede en intervjuguide kan være med på å redusere støy om andre tema og unngå overflødig informasjon (Ryen, 2002, s. 97). Det kan argumenteres for at dersom man har en for rigid struktur på intervjuet og spørsmålsstillingen, står man i fare for å låse interaksjonen og blir dermed ikke i stand til å fange opp det deltakerne er mest opptatt av (Ryen 2002, s. 97). Jeg var derfor opptatt av å stille spørsmålene på en generell og åpen måte, slik at det skulle være rom for hver enkelt respondent sine meninger om fenomenet, uten å anta noe på forhånd. Dette ble også viktig da det var spredning i hva deltakerne vektla som årsaker for skepsisen og hvordan de så på verden. I tilfeller hvor jeg synes det var uklart hva respondenten mente med det som ble sagt eller om de kom inn på tema som var spesielt interessante avvike jeg fra intervjuguiden og kom med oppfølgingsspørsmål eller spurte om de kunne utdype. Denne teknikken kalles for «floating prompts» og har som hensikt å drive intervjuet fremover (Ryen, 2002, s. 102-106). Slike teknikker var mest aktuelt i hoveddelen av intervjuet.

I utarbeidelsen av intervjuguiden strukturerte jeg innholdet tematisk. A: Innledning, B-F. Hoveddel med overordnede temaer og til slutt E: Avslutning. I innledningen spurte jeg deltakerne om å fortelle litt generelt om seg selv. Dette var ment som en oppvarming til resten av samtalen, hvor deltakerne i hovedsak berettet om deskriptive og biografiske data, som alder, arbeid og livssituasjon. Her forsøkte jeg også å lage en trygg arena for resten av samtalen, hvor deltakerne kunne få tillit til meg som samtalepartner gjennom intervjuet. Siden grunnlaget for intervjuet allerede legges i åpningen omtales det gjerne som en «pragmatisk byrde» (Ryen, 2002, s. 101), som forskeren bare må gjennom og gjerne kan bruke litt tid på.

I hoveddelen av intervjuguiden skulle spørsmål for å svare på oppgavens problemstilling stilles. Spørsmålene i denne delen av intervjuet var såkalte refleksjonsspørsmål, som danner kjernen i intervjuet. Slike spørsmål inviterer intervjudeltakerne til å gå i dybden av temaet (Tjora, 2010, s. 97). Her forsøkte jeg å ikke stille for ledende eller lukkede spørsmål. Jeg var også bevisst på bruk av verdiladede ord, som for eksempel konspirasjonsteori og dagnadsånd, og forsøkte å stille spørsmålene på en måte hvor det var rom for å mene noe annet enn det verdiinnholdet skulle tilsi. Dette ble viktig da utvalget i oppgaven har andre forestillinger om vaksiner enn de føringene som oftest blir gitt.

I starten av hoveddelen introduserte jeg B: Fotoelisitering, som jeg vil utdype i delkapittel 3.1.2. Videre hadde jeg spørsmål om temaene C: Vaksiner, D: Skepsis, E: Tillit og F: Sosialt. Her var jeg opptatt av at deltakerne skulle fortelle sin historie på egen måte, mens jeg fokuserte på å være en aktiv lytter. I flere tilfeller kom deltakeren meg i forkjøpet av spørsmålstillingen og begynte å snakke om ting jeg hadde planlagt å spørre om, før jeg hadde rukket å stille spørsmål om det. Ved disse anledningene lot jeg deltakeren snakke fritt, og spurte opp om spørsmålene senere ved å be dem utdype, dersom jeg syntes det var nødvendig. Jeg observerte at man kan få litt forskjellig svar avhengig av kontekst og spørsmålstilling, derfor var det interessant å spørre opp om visse spørsmål. I tilfellene hvor dette hendte formulerte jeg meg eksempelvis slik: "Vi har vært litt inne på det allerede, men kan du sette fingeren på om det var et spesielt tidspunkt hvor du liksom mistet tillit til vaksiner?" eller "Vi har vært innoen så mye (ler). Men hvis du kan utdype litt om skepsisen liksom er generell eller om det er.. Så vidt jeg har forstått deg så er det mest mot koronavaksinen, og ikke så veldig til de andre?".

I den siste delen av intervjuet forsøkte jeg å skape en hyggelig og lett tone for å få en positiv avslutning, dette anså jeg som spesielt viktig, da samtalen ellers kunne bli alvorspregget og dyp. Jeg spurte om det var noe de ville tilføye, om det var noe vi ikke hadde snakket om, som kunne ha relevans for å belyse vaksineskepsisen deres. I noen tilfeller spurte jeg om det var noe de synes var spesielt viktig at jeg skulle få med meg, om de ville gjenta hovedgrunnene for skepsisen eller presisere ting som kunne være uklare. Avslutningsvis spurte jeg de fleste deltakerne om de kjente til andre vaksineskeptikere som kunne ha interesse i å bli intervjuet, dette kommer jeg nærmere inn på i underkapittelet om utvalget og rekruttering. Helt til slutt takket jeg for deltakelsen og tiden deres. Noe av hensikten med denne avrundingen var å normalisere situasjonen. Vanligvis ville nok ikke to personer som ikke kjenner hverandre så godt snakke på et slikt dypt og personlig plan (Tjora, 2010, s. 97).

3.1.2 Fotoelisitering

I tillegg til å dybdeintervjue deltakerne benyttet jeg meg av den visuelle metoden fotoelisitering. Det å anvende flere metoder i samme forskningsprosjekt kalles ofte for metodetriangulering (Fangen, 2010, s. 172). Bruken av visuelle metoder har stadig blitt vanligere i samfunnsfagene (Vassenden & Andersson, 2010, s. 149) og det finnes ulike måter å gjøre det på. I denne studien valgte jeg å forberede tre bilder på forhånd, som deltakerne kunne reflektere og snakke om under intervjuet. Det er nettopp dette som er fotoelisitering, å bruke fotografier i intervjusettingen (Harper, 2002, s. 13). Slike grep kan fungere som intervjustimuli og gjøre at man kan få tilgang til annen og mer informasjon om det man studerer (Harper, 2002, s. 15). Målet med denne metoden var å få deltakerne til å snakke om bildene og gi sin versjon av hva de så (Ryen, 2002, s. 104). For selv om deltakerne så på helt like bilder kan de oppfatte og vektlegge totalt forskjellige ting (Harper, 2002, s. 22). Dette synes jeg var veldig spennende, og valgte derfor å benytte meg av denne metoden som et redskap for å få et innblikk i vaksineskeptikernes sosiale forestillinger.

I staten av intervjuene viste jeg deltakerne tre bilder av forskjellig karakter. Jeg valgte å introdusere bildene tidlig i intervjuene slik at de kunne bidra til å starte samtalen og for å rette tankene mot oppgavens tematikk. Dette fungerte godt, og bildene ble nærmest en visuell snarvei for å komme inn i modus for å snakke om tematikken. I tillegg kunne bildene virke som knagger å henge tankene på gjennom samtalen. Mange av deltakerne brukte bildene flittig og refererte til og støttet seg til dem gjennom intervjuet. For eksempel da jeg spurte om tanker rundt vaksinepass relativt langt ut i intervjuet svarte en av kandidatene "Ja, da er vi jo

tilbake på bilde 3". Her fungerte bildet som en visualisering og beskrivelse på en situasjon som vi begge kunne se. På den andre siden førte dette til at jeg som forsker måtte være varsom på å ikke la bildene tale for deltakerne, men stille oppfølgingsspørsmål om hva de mente de så i bildene og hvordan de tolket dem, slik at informasjon ikke skulle gå tapt. En fordel ved å benytte seg av fotoelisisering er at bildene kan være med på å utvide fortolkningsrammene til deltakerne, ved at de ser på ting med et ferskt blikk, skildrer ting som kanskje er tatt for gitt og reflekterer rundt det. Harper mener at dette kan bidra til en ny bevissthet rundt intervjudeltakernes sosiale eksistens (2002, s. 21).

Under gjennomføringen av intervjuene hadde jeg ikke med noe beskrivende tekst til bildene, annet enn at det sto *Bilde 1*, *Bilde 2* og *Bilde 3* under hvert av dem. Jeg valgte å gjøre det slik for å ikke legge noen føringer for hvordan bildene skulle tolkes, men at deltakerne selv skulle gi bildene meninger og beskrive dem med egne ord.

Under ligger bildene jeg brukte i intervjuene. *Bilde 1* er et fotografi tatt under en pressekonferanse om koronasitasjonen i Norge november 2021. Dette er et fotografi av assisterende helsedirektør Espen Rostrup Nakstad, Helse- og omsorgsminister Ingvild Kjerkol, statsminister Jonas Gahr Støre og FHI-direktør Camilla Stoltenberg.

Bilde 1. 2021, av Torstein Bøe. (<https://www.ba.no/mye-koronatiltak-tredje-vaksine-til-alle-voksne-og-bruk-av-koronapass-innenlands/s/5-8-1743103>).

Det andre bildet jeg la frem i intervjuene er tatt under en demonstrasjon i Bergen, november 2020. På *Bilde 2* er det en gruppe mennesker som holder plakater hvor det står skrevet ting som «Ytringsfrihet» dekorert med hjerter rundt, «Vaksine? Nei takk. Folkehelse? Ja takk», «Nok er nok! Ka e det vi hold på me?» og «Jeg er redd!! Ikke redd for covid-19, det har jeg hatt. Våre barn og unges fremtid. Men redd for hvis regjeringens tiltak ikke stoppes nå!!».

Bilde 2. 2020, av Ørjan Deisz. (<https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/86GzLG/de-savner-alternative-stemmer-i-koronadebatten>).

Det tredje og siste bilde i fotoelisiteringen er laget av den visuelle kunstneren David Dees. Dette bilde kan gi mange inntrykk og appellerer til følelsene. Det er mange komponenter og det skjer mye i bildet, noe som kan være komplisert å beskrive. Her vil jeg forsøke å gi en deskriptiv beskrivelse. Man ser et stort skilt hvor det står «mandatory vaccine check-point». Det er tjenestemenn i uniform, som bærer en sekskantet stjerne hvor det står «Zion» på skulderen. En av dem holder en gråtende baby og to andre holder nede en skrikende kvinne, resten av betjentene ser ut til å sjekke biler i kø. Foran i bildet er det sprøyte som fylles med en veske fra en ampulle holdt av to hender med blå engangshansker. På himmelen er det fire helikoptere med lyskastere.

Bilde 3. Ukjent tittel, u.å., David Dees. (<https://twitter.com/getfiscal/status/1248730658761052161>).

Til de fysiske intervjuene tok jeg med utskrifter av de tre bildene og til de to digitale intervjuene sendte jeg deltakerne et dokument sammensatt av bildene. Noen av deltakerne hadde bildene foran seg gjennom hele intervjuet, mens andre ryddet dem sammen etter hvert som vi snakket om andre ting. Hvorvidt bildene lå foran kandidaten gjennom intervjuet var nok også med på å påvirke hvor aktivt de ble brukt under samtalen.

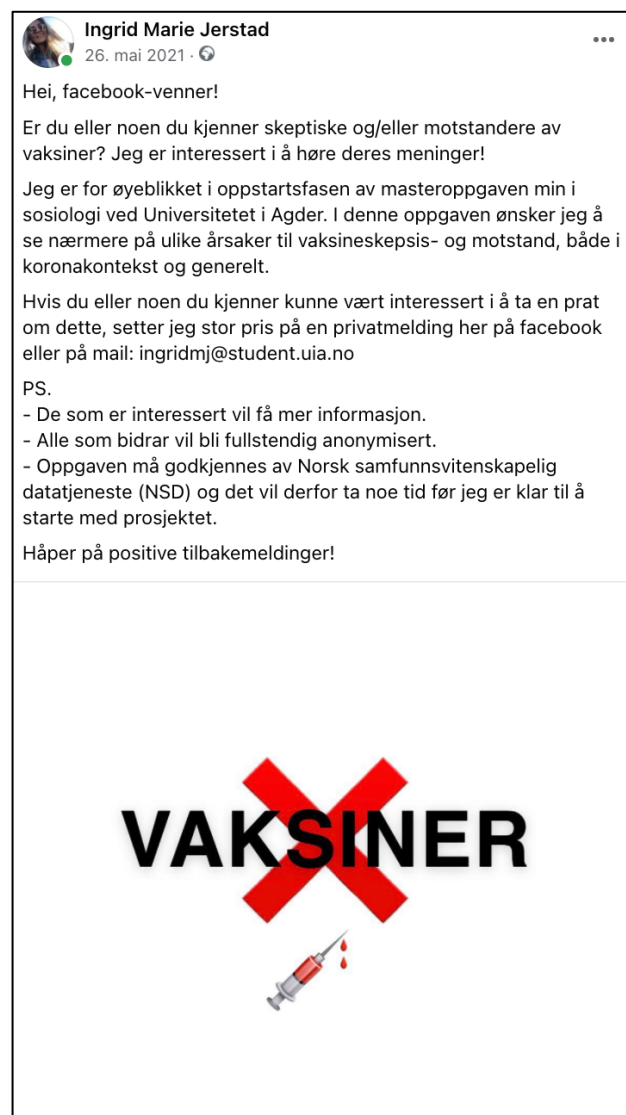
3.2 Utvalget og rekruttering

For å besvare oppgavens problemstilling om vaksineskepsis ønsket jeg å komme i kontakt med mennesker som kunne si noe om fenomenet. Jeg er av den oppfatningen av at de fleste i dagens samfunn har en holdning til vaksiner, spesielt aktuelt har det vært de siste årene hvor korona pandemien har vært en stor del av folks hverdag og hvor man oppfordres av myndighetene til å vaksinere seg mot koronaviruset. Jeg var inne på tanken om å rekruttere mennesker som stiller seg på hver sin side av vaksinedebatten, men bestemte meg for å sette søkelys på dem som stiller seg kritisk. Jeg så meg nødt til å snevre inn oppgavens fokusfelt,

og i en streben etter å kunne si mye om lite, fremfor litt om mye, valgte jeg å rekruttere personer som selv anså seg som vaksineskeptikere. Dette ble kriteriet for det strategiske utvalget i oppgaven. Hensikten med dette var at deltakerne selv skulle reflektere over egen skepsis i intervjusettingen, fortelle om egne tanker, meninger, frustrasjoner og følelser rundt tematikken. Sådanne skulle utvalget matche en hensikt, noe som kalles for «purpose sampling» (Ryen, 2002, s. 88).

I rekrutteringsprosessen benyttet jeg meg av to forskjellige strategier. I god tid før oppstarten av prosjektet opprettet jeg en kontaktannonse på Facebook, vist i Figur 1. Her søkte jeg kontakt med vaksineskeptikere og/eller motstandere. I et forsøk på å appellere til målgruppen og tiltrekke seg oppmerksomhet lagde jeg et bilde med et stort rødt kryss over ordet *vaksiner*, og la til en sprøyte-emoji. Jeg skrev også en tekst som kort forklarte hva hensikten med annonsen var. Denne rekrutteringsmetoden opplevde jeg som svært fruktbar. Venner og kjente delte innlegget videre, noen henviste meg til aktuelle deltakere, mens andre som kjente seg igjen i teksten for eget vedkommende kontaktet meg direkte. Omtrent halvparten av utvalget i denne oppgaven ble rekruttert som resultat av dette innlegget.

For å komme i kontakt med de resterende informantene benyttet jeg meg av snøballmetoden (Tjora, 2010, s. 202). Analogien med en snøball viser til at et utvalgt som i utgangspunktet er relativt lite gradvis blir større, i likhet med en snøball som ruller. De kandidatene jeg allerede var i kontakt med og hadde rekruttert gjennom kontaktannonse på Facebook henviste meg videre til andre vaksineskeptikere i deres private nettverk.

Figur 1. Skjerm bilde fra egen Facebook-profil.

Til slutt endte jeg opp med ni deltakere som identifiserte seg i vaksineskepsisen. Disse jobbet både i privat og offentlig sektor, i forskjellige bransjer i samfunnet. Bare en av dem hadde under tvil latt seg vaksinere mot koronaviruset, resten av utvalget har tatt helt avstand fra vaksinen. I Tabell 1 illustreres dette utvalget for å gi et bilde på hvilke typer mennesker som deltar i prosjektet. Av hensyn til personvern og for å bevare anonymiteten deres har jeg gitt deltakerne fiktive navn. Disse er hentet fra statistisk sentralbyrå og viser til de mest populære navnene gitt i 2021(2022). Alderen deres er også anonymisert ved å dele opp i aldersintervaller på tiår.

Illustrert i tabellen under ser vi at det er 5 kvinner og 4 menn med i undersøkelsen. Alderen på utvalget varierer hvor de to eldste er i 60-årene, en av deltakerne er i 50-årene, en annen er i 40-årene, tre av deltakerne er i 30-årene og de to yngste er i 20-årene. 6 av 9 har utdanning fra høyskole eller universitet. 7 av 9 kandidater er foreldre.

Tabell 1. Illustrasjon av utvalget

Kandidater (fiktive navn):	Alder (intervall):	Utdanning:	Barn:
Nora	60-69 år	Høyskole/universitet, pensjonist	Ja
Oliver	60-69 år	Høyskole/universitet	Ja
Lukas	50-59 år	Høyskole/universitet	Ja
Oskar	40-49 år	Fagbrev	Nei
Ella	30-39 år	Fagskole	Ja
Noah	30-39 år	Høyskole/universitet	Ja
Olivia	30-39 år	Høyskole/universitet	Ja
Sofie	20-29 år	Fagbrev	Ja
Emma	20-29 år	Høyskole/universitet	Nei

3.3 Transkribering av data

Fortløpende etter intervjuene satt jeg i gang med transkribering av data. Tanker og informasjon fra intervjuene har en tendens til å fremtre som ferskvarer, derfor er det fordelaktig å skrive dem ned så snart en kan for ikke å glemme. Det å transkribere data er kort sagt å gjøre lydopptakene om til tekst (Tjora, 2010, s. 203). Dette arbeidet kan være

tidkrevende og omstendelig, men er viktig for å få tilgang på dataene som skal være med på å svare på oppgaven. I transkriberingsprosessen var jeg opptatt av å gjengi det deltakerne sa på en så nøyaktig måte som mulig, men en av utfordringene med transkribering er at det er stor forskjell på talespråket og skriftspråket. I en muntlig samtale signaliserer vi ikke nødvendigvis tegnsetning og vi snakker ikke i avsnitt (Tjora, 2010, s. 127). Det er også mye informasjon fra lydfilene som ikke like lett lar seg reproduseres skiftelig, i et forsøk på å ikke miste denne informasjonen transkriberte jeg på en virkelighetsnær måte. Dette betyr at jeg noterte i transkripsjonen der hvor deltakerne for eksempel lo, tok lange pauser eller lagde stønne- og sukkelyder. Slik kommunikasjon kan være med på å si noe om stemningen i samtalen og reflekterer et realistisk bilde av intervjusituasjonen (Jerstad, 2021).

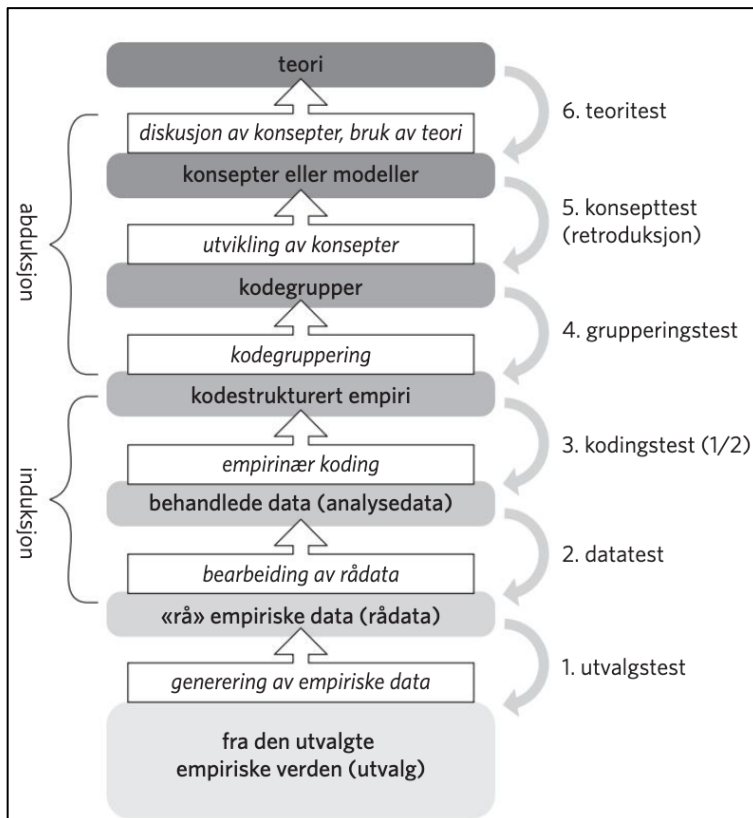
Til tross for at jeg transkriberte på denne måten valgte jeg å skrive intervjuene om til bokmål for å verne om deltakerens anonymitet. I tillegg til dette ble alle egennavn, stedsnavn, organisasjonsnavn og andre ting som kan være med på å avsløre deltakernes identitet anonymisert. Slik informasjon trenger ikke være identifiserende i seg selv, men hvis man får tilgang på flere slike indirekte personidentifiserende opplysninger kan man etter hvert luke bort personer, som igjen kan være avslørende. Dermed ble transkriberingen en viktig del av anonymiseringsprosessen, hvor jeg var bevisst på etiske hensyn.

Under transkriberingen får man et tett og eksklusivt forhold til dataene. Man hører hvordan ting blir sagt, kjenner stemningen i samtalen og kan følge hvordan kandidatene resonnerer seg fram til meninger. Da jeg transkriberte noterte jeg ned forskjellige tanker jeg fikk underveis i arbeidet. For eksempel hvis noen utsagn var spesielt gode eller beskrivende for tematikker jeg senere ville dykke inn i markerte jeg dem eller skrev de ned for å kunne bruke dem senere i analysen. Slik ble transkriberingsprosessen også bli en viktig innledning til analyse arbeidet.

Da jeg omsider var ferdig med den tidskrevende transkriberingen satt jeg igjen med mye datamateriale. Til sammen hadde jeg 210 sider tettpakket med data fra intervjuene. Med denne mengden materiale kunne det virke noe overveldende å gå videre til neste steg i prosessen, som var å analysere data, men ved bruk av notatene fra transkripsjonene ble overgangen lettere.

3.4 Stegvis induktiv deduksjon og koding av data

I arbeidet med analysen tok jeg utgangspunkt stegvis-deduktiv induksjon (SDI), som er en metode utviklet av sosiologen Aksel Tjora (2010; 2018). Denne metoden bidrar til å strukturere forskningsprosessen, ved at en kan arbeide etter steg helt fra generering av empiriske rådata fra et utvalg til et sluttmaal om å utarbeide konsepter og teori (Tjora, 2018). Ved å følge denne modellen legges det til rette for større transparens, som kan bidra til å kvalitetssikre forskningen (Tjora, 2018, s. 16).

Figur 2. Stegvis-deduktiv induktiv metode (SDI v3) (Tjora, 2018, s. 17).

Figur 2 viser SDI-modellens struktur. Den oppstigende prosessen er å regne som induktiv, hvor man arbeider fra data mot teori, mens den nedadgående består av deduktive tilbakekoblinger, hvor man sjekker fra et teoretisk til et empirisk nivå (Tjora, 2018, s. 16). Selv om fremstillingen kan gi inntrykk av at forskningsprosessen er absolutt lineær er den ikke nødvendigvis det. Modellen legger dog til rette for framdrift og systematikk (Tjora, 2010, s. 156). For meg fungerte modellen som en slags

oversikt over forskningsprosessen, som jeg jobbet sporadisk ut ifra.

I tråd med modellen gikk jeg inn i prosjektet med en eksplorerende og induktiv tilnærming, hvor empirien skulle være førende for hvilken teori som skulle anvendes og hvilken vei oppgaven skulle ta. Hva gjelder teoretisk utgangspunkt kom jeg ikke utenom egne tanker om hva vaksineskepsis kunne innebære. Det er umulig å gå inn i en forskningsprosess uten å ha noen innledende ideer om temaet på forhånd (Ragin & Amoroso, 2019, s. 44). Mine innledende tanker om vaksineskepsis var at jeg så det nærliggende til tillit, eller spesifikt en mangel på sådan. Dette kan kalles en slags abduktiv intuisjon (Tjora, 2018, s. 68) eller kvalifisert gjetning, som jeg ønsket å utforske videre.

For å forstå det empiriske materialet jeg hadde innhentet gjennom intervjuene med vaksineskeptikerne hadde jeg behov for teoretiske rammer. Underveis i arbeidet med oppgaven fant jeg teorier og begreper som kunne være med på å belyse vaksineskepsisen, på den måten ble teorier og begreper på sett og vis til underveis i arbeidet med det empiriske materialet. Ragin og Amoroso (2019, s. 44) mener at all samfunnsvitenskapelig forskning både inneholder induktive og deduktive elementer, og på den måten kan ses på som et samspill av begge deler, kalt *retroduktion*, som egentlig er noe av det samme som abduksjon.

En essensiell del av SDI-metoden er arbeidet med koding av rådata. For å effektivisere og digitalisere dette arbeidet jobbet jeg i analyseprogrammet NVivo 12. På grunn av det store omfanget av data så jeg det som hensiktsmessig å i hovedsak arbeide digitalt. Formålet med kodingen i SDI-modellen bygger på tre hovedfaktorer, for det første forsøker man å trekke ut datamaterialets essens, for det andre komprimeres materialet og for det tredje tilrettelegges det for idégenerering på bakgrunn av empiriens detaljer (Tjora, 2018, s. 36).

For å i størst grad bevare detaljer begynte jeg kodingsprosessen med det som kalles empirinær koding (Tjora, 2018, s. 37). Dette innebærer å lage koder og snarveier i datamaterialet som ligger tett opp mot utsagn fra intervjuene. Slike koder kan være med på å bevare det spesifikke materialet, i tillegg til å fungere som tankeknagger i analysen. Ved for eksempel å bruke spesielle utsagn fra deltakerne som koder, bevares forbindelsen mellom kodene og det empiriske materiale nærmest intuitivt (Tjora, 2018, s. 37). Med et slikt omfattende datamateriale som jeg hadde, endte jeg opp med i overkant av 300 individuelle empirinære koder til slutt, som jeg arbeidet videre med. For å forsikre meg om at kodene var gode og ikke bare sortert empiri, hadde jeg kodetesten i bakhode underveis, men også i ettertid da jeg gikk gjennom kodene og kvalitetssikret dem deduktivt. Kodetesten består av to spørsmål, 1: «Kunne man laget koden før?» Og 2: «Hva forteller koden?» (Tjora, 2018, s. 45-46). Jeg vurderte det slik at kodene ikke kunne blitt laget a priori kodingen og at de ivaretar og gjenspeilet det empiriske innholdet fra hva som ble sagt under intervjuene, som er i tråd med hva kodetesten etterspør (Tjora, 2018, s. 45-46).

Da jeg anså meg ferdig med kodingsprosessen, gikk jeg videre til neste steg i SDI-modellen og opprettet kodegrupperinger. Gjennom SDI-logikken kom jeg frem til at det var noen nøkkelkategorier utvalget ofte trakk frem under intervjuene. Disse organiserte jeg i 10

forskjellige kodegrupper, som jeg kalte *religion*, *kapitalisme*, *helse*, *vitenskap*, *media*, *politikk*, *barn*, *det sosiale*, *konspirasjon*, *fotoelisitering* og en restkategori til slutt. Videre vil jeg vise noen eksempler på hvordan jeg, med hjelp av empirinære koder, kom frem til de større hovedkategoriene *religion* og *kapitalisme*. Jeg velger å trekke frem bare disse to eksemplene, for å holde det kort og konsist, uten unødvendig store vedlegg. For å komme frem til hovedkategorien *religion* hadde jeg eksempelvis empirinære koder (Vedlegg E) som:

- Jesus er større enn covid.
- Hvor er gudstroa om du lar deg vaksinere?
- Er spirituell, rense huset med salvie.
- Gud har skapt oss friske.
- Opptatt av Gud siden jeg kunne tenke.

For å komme frem til hovedkategorien *kapitalisme* hadde jeg empirinære koder (Vedlegg F) som:

- Hele verden snakker pengespråket.
- Tjene penger på folks sårbarhet.
- Korona er en form for nymotens krig om økonomi.
- Mye penger i dette. Økonomien skal bryte sammen. Elitene.
- Mindre tillit til legemiddelindustrien, selge unødvendig medisiner.

Tjora mener at kodegruppene ofte danner utgangspunktet for analysen, med hovedtemaer som kommer til uttrykk i oppgavens resultatdel (2018, s. 50). Dette valgte jeg også å ta som utgangspunkt i dette prosjektet, og delte opp analysen tematisk etter dimensjonene som kom frem av kodingen. Utarbeidelsen av de forskjellige nøkkelkategoriene gjennom kodene kunne tidvis være en utfordrende oppgave. Det kunne være vanskelig å skille mellom hva som handlet om for eksempel media og vitenskap, eller hva som kunne kategoriseres som religion eller konspirasjon. Dette henger trolig sammen med at noen av deltakerne uttrykte en slags holistisk oppfattelse om at alt henger sammen.

SDI-modellen har visse likhetstrekk med det Ragin og Amoroso vektlegger i sin tolkningsmodell for samfunnsforskning (2019, s. 54). I løpet av prosjektet har jeg også lært meg på denne modellen, som begynner nedenfra med innhenting av data og bygger seg opp mot images, som hos meg har kommet til uttrykk gjennom kategorier. Videre sjekkes de kategoriene opp mot analytiske rammer i en slags abduktiv prosess, som Ragin og Amoroso kaller *retroduktion* (2019, s. 44).

Målet med den stegvise-induktive metoden er å komme frem til en slags konseptuell generalisering (Tjora, 2018, s. 71). Med hensikt om å utvikle konsepter, teorier eller typologier, som strekker seg utover det bestemte utvalget som er studert, og som på en mer generell basis kan bidra med kunnskap om et fenomen (Tjora, 2018, s. 70-71).

Den avsluttende delen av SDI-metoden dreier seg om konseptuell generalisering. Der målet er at resultatet av analysen skal gi en mer generisk forståelse av fenomenet som er studert. For igjen å kunne gi ny kunnskap som kan si noe utover akkurat det utvalget som er studert (Tjora, 2019, s. 18). Her mener jeg at et slags overordnet funn er at primær- og sekundærdimensjonene ved vaksineskepsis grunner i en form for re-tradisjonalisme. Der vaksineskeptikernes tillit rettes mot det tradisjonelle, mens det rettes skepsis og mistillit mot det moderne. Dette vil jeg greie ut om i oppgavens siste kapittel.

3.6 Etske hensyn

Ryddig og redelig forskningsetisk praksis er viktig i all vitenskap, og blir et særlig imperativ i kvalitativ forskning på grunn av nærhet til forskningsdeltakerne. Etske hensyn må tas gjennom hele forskningsprosessen. Det er ikke noe en blir ferdig med så snart det er kommentert i metodekapittelet og deltakernes samtykke er innhentet. Forskningsetiske hensyn ligger som et kontinuerlig bakteppe i alle avgjørelsene som tas i prosjektet, om det så er i oppstarten med søknader, under datainnhenting, i transkriberingsprosessen, i analysen eller ved prosjektslutt. Noe av det første jeg gjorde i denne prosessen var å sende inn søknad til Norsk senter for forskningsdata. Vedlagt i dette meldeskjemaet lå intervjuguiden, projektskisse og samtykkeerklæring. Følgelig ble søknaden godkjent av NSD (Vedlegg C) og med det kunne jeg gå i gang med datagenereringen.

Det er to forskningsetiske prinsipper som særlig ofte trekkes frem i kvalitative studier, dette er innhenting av informert samtykke og konfidensialitet (Fangen, 2010, s. 191). Det å innhente informert samtykke fra forskningsdeltakerne er et etisk hovedprinsipp ifølge De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH, 2021, s. 9). Med informert samtykke menes det at deltakerne har rett på å vite at de blir forsket på, rett til å bli informert om forskningens art, og rett til å trekke seg fra studien, dersom de skulle ønske det (Ryen, 2016, s. 32). For å overholde dette prinsippet sendte jeg ut samtykkeerklæringen (Vedlegg B) til deltakerne i forkant av intervjuene, i tillegg til at jeg tok en muntlig gjennomgang av informasjonen før

underskriving. Jeg forsøkte å være tydelig med deltakerne om at dette er en masteroppgave med formål om å belyse vaksineskepsis som fenomen. At jeg ikke var ute etter å finne én sannhet om vaksiner eller bli et talerør for skepsisen, men at jeg likevel ønsket å forstå deltakernes situasjon ut fra deres perspektiv (Ryen, 2002, s. 116).

Hva gjelder konfidensialitet har jeg som nevnt tidligere gjort tiltak for å bevare deltakernes anonymitet. Blant annet ved å gi dem fiktive navn, angi omtrentlig alder, transkribere på bokmål og holdt tilbake bedrift- og stedsnavn. Et annet grep for å bevare konfidensialiteten har vært å opprette koblingsnøkler (NSD, u.å.b) for å ikke lagre identifiserende informasjon på samme sted. I tillegg til å holde denne informasjonen adskilt ved koblingsnøkler er dataene passordbeskyttet. Disse tiltakene har vært spesielt viktig da noen av dataene er å regne som særlige kategorier av personopplysninger slik som helseopplysninger, religion, politisk oppfatning og filosofisk overbevisning (NSD, u.å.b).

3.7 Forskerrollen

Valget av tema for oppgaven har bydd på en rekke spennende dilemma og utfordringer som jeg har måtte ta stilling til, mange av disse ville jeg muligens vært foruten ved valg av en annen tematikk. På den positive siden har disse spørsmålene gjort at jeg i større grad har reflektert over min rolle som forsker og hvordan jeg skal opptre. Det har eksempelvis vært tilfeller hvor deltakere og potensielle deltakere har sendt meg mengder av lenker som viser til hvorfor man skal være skeptisk til vaksiner eller til myndigheter.

Jeg har tatt stilling til spørsmål som: Skal jeg trykke meg inn på lenkene og lese meg opp på disse versjonene? Hvor skal jeg sette grensen for lenke-delning og kommunikasjon med deltakerne utenfor intervjusituasjonen? Hvordan påvirker slik internettaktivitet mine egne algoritmer og cookies? I hvor stor grad skal jeg dele eget syn på vaksiner med deltakerne, hva skal jeg svare hvis de spør? Bør jeg drøfte eget ståsted i oppgaven? Hvordan vil forskningsprosessen forme synet mitt på vaksiner? Hvordan kan jeg tilrettelegge for en tillitsfull relasjon med deltakerne, når mange av dem i utgangspunktet er skeptisk til for eksempel forskning og institusjoner?

Det har vært mange spørsmål som har reist seg gjennom forskningsprosessen. Spørsmål som ikke nødvendigvis har én fasit. Når det gjelder lenkedelingen bestemte jeg meg relativt tidlig

for å ikke oppfordre deltakerne til å sende meg lenker, men uttrykte at jeg var mer interessert i hvordan de ville beskrive egen skepsis i intervjuene, fremfor hvordan ting ble lagt frem på nettet. Empirien i oppgaven skulle være tuftet på deltakernes egne forståelser og formuleringer. En faktor i bestemmelsen om å ikke lese seg opp på lenkene var at jeg i større grad kunne innta en slags novise rolle i intervjusituasjonen, som gir en større frihet til å stille spørsmål. Dette kan også være med på å forhindre forhastede slutninger og legger til rette for mer utfyllende svar (Ryen, 2002, s. 107, 208). Jeg forsøkte å fjerne elementet av at noe skulle være selvsagt og forutinntatt, og dermed få deltakerne i større grad å sette ord på ting de selv muligens tar for gitt.

Jeg opplevde noen av deltakerne som engasjerte i å overbevise meg og fremstå som mest mulig troverdige. Dette var nok også grunnen for at noen hadde et ønske om at jeg skulle sjekke ut diverse lenker som de sendte. Det å vise til at det også er andre som mener det samme kan være et forsøk å oppnå en større pålitelighet.

Et slikt ønske om å overbevise eller få andre til å "åpne øyene" fremsto som en av hovedmotivasjonene for å delta i prosjektet ved noen tilfeller. Deltakeren kalt Lukas fremhevet dette avslutningsvis i intervjuet da han sa:

«Jeg er ikke så interessert i oppgaven din, men jeg er mer interessert i å hjelpe deg og de rundt deg til å få opp øynene. Rett og slett. Hvis du kan få opp øynene og se på andre ting etter dette her, så er det for meg det absolutt viktigste. [...] Du trenger ikke å bli fanatiker eller noen ting, men bare å tenke på en annen måte. Ikke sluke alt rått. Også undersøke selv, ikke stol på noen, ikke meg, ikke media, undersøk selv. Det er det eneste rådet jeg kan gi. For jeg sitter ikke på sannheten. Jeg tror jeg sitter på sannheten, men det er ikke dermed sagt at jeg gjør det.» (Lukas).

I forkant av intervjuene valgte jeg å ikke si så mye om egne holdninger til vaksiner. Dette valget tok jeg i forsøk på å skape en nøytral setting, som ikke skulle preges av meningsmotsetninger. Dersom jeg hadde gitt uttrykk for uenighet hele veien kunne det påvirket deltakernes svar på spørsmålene, ved at de i større grad kunne kjenne et behov for å gå i forsvarsposisjon eller prøve å overtale (Fangen, 2010, s. 177). På den andre siden kan fordelen med slike meningsmotsetninger være at de er med på å luke bort forutinntattheter (Tjora, 2018, s. 83). Da et kritisk blikk legger gode forutsetninger for å stille spørsmål.

Selv om jeg valgte å ikke være så ekspressiv om egne holdninger til vaksiner i intervjusituasjonen kommer jeg ikke utenom dem i arbeidet med tolking av data. Kvalitativ forskning bygger på en fortolkende tradisjon, hvor fullstendig nøytralitet mellom forsker og tema ikke lar seg gjennomføre (Tjora, 2018, s. 83). Dette er dog noe jeg vil være bevisst på uten å bli for normativ i rollen som forsker.

3.8 Styrker og svakheter med mitt metodiske design

En potensiell ulempe ved å bruke snøball metoden er at utvalget står i fare for å bli homogent. Det kan bli en begrensende variasjon blant informantene ved at de kjenner til hverandre fra før av og muligens deler syn på eller blir påvirket av hverandres meninger. For utvalget i denne oppgaven ble dette aktuelt spesielt ved et tilfelle. En av informantene henviste meg videre til en nær slektning. I intervjuet kom det frem at hen så opp til denne personens tolkninger og hvis hen først skulle diskutere vaksiner, så var det gjerne med denne personen. Til tross for denne tette koblingen mellom de to informantene vurderte jeg det som mer berikende for oppgaven, enn en ulempe at de begge var med. Da et slikt slektskap blant annet kan være med på å vise til hvordan vaksineskepsis er et sosialt fenomen og noe som kan nedarves.

Av hensyn til oppgavens transparens bør det også nevnes at jeg selv har en familiær relasjon til en av forskningsdeltakerne, men dette ser jeg som uvesentlig for oppgavens habilitet, da kontakten med vedkommende er av svært begrenset omfang. Dette er noen av utfordringene ved å rekruttere gjennom eget nettverk. En annen utfordring jeg har møtt på under prosjektet, er det enorme datagrunnlaget. Det har på den ene siden vært tidkrevende å bearbeide disse lange intervjuene, dette har gitt meg lange, men på den andre siden gode sitater å jobbe med. Til neste gang vil jeg korte ned på spørsmål i intervjuguiden og tilspisse tematikken enda mer på forhånd, for igjen å legge til rette for et enda spissere og dypere fokusfelt.

En av deltakerne i studien skilte seg ut i mengden, ved å være den eneste som hadde vaksinert seg mot korona. Jeg var derfor usikker på om jeg skulle bruke dette intervjuet i oppgaven, men falt på den konklusjonen, at ved å inkludere svarene hennes, så tilrettelegges det for styrke studiens reliabilitet.

4.0 Fotoelisitering: Beretninger om vaksineskepsis

Jeg vil bruke dette kapitelet til å introdusere hva som kom frem gjennom bruken av fotoelisitering under intervjuene. Som nevnt i metodekapittelet startet jeg intervjusettingen med å vise deltakerne tre forskjellige bilder. Dette fungerte som et egnet virkemiddel for å komme i gang med samtalen og effektivt vende fokuset mot oppgavens tematikk.

Ved introduksjonen av bildene kom det fort frem at deltakerne hadde mange forskjellige tanker om vaksinerings, koronasituasjonen og myndigheter. Ved å sette ord på det de så på bildene og drøfte de umiddelbare tankene rundt dem fikk jeg en slags inngang til hvor mistilliten deres var rettet tidlig i intervjusituasjonen.

Bilde 1. 2021, av Torstein Bøe. (<https://www.ba.no/nye-koronatiltak-tredje-vaksine-til-alle-voksne-og-bruk-av-koronapass-innenlands/s/5-8-1743103>).

Det første bildet, *Bilde 1* er, som nevnt tidligere hentet fra en pressekonferanse om korona, med assisterende helsedirektør Espen Rostrup Nakstad, Helse- og omsorgsminister Ingvild Kjerkol, statsminister Jonas Gahr Støre og FHI-direktør Camilla Stoltenberg. I samtalen med intervjudeltakerne utløste dette bilde

varierende reaksjoner. Mange pekte på at dette var et bilde de var kjent med og hadde

sett mye av under pandemien. «Bilde 1 er jo veldig kjent, på en måte nå. Det er jo kanskje det jeg har mest forhold til» sa deltakeren Emma. Selv om dette var et kjent bilde for mange, var det ikke nødvendigvis knyttet til positive reaksjoner. «De har jo vært mye på tv. Altså bare litt sånn.. Jeg synes det er litt slitsomt. Når jeg ser det bildet så blir det litt sånn, ja nye krav, restriksjoner. "Nå er det ikke en meter, nå er det tre meter"» (Sofie). Krav og restriksjoner fra politisk hold kunne fremstå som irritasjonsmoment i hverdagen, som var med på å innsnevre den enkeltes frie handlingsvalg. Enkelte var negative til hvordan myndighetene blandet seg inn i privatlivet og la føringer på den arenaen. Deltakeren Noah formulerte det på denne måten:

«[...] så er jo ikke jeg begeistret for alle de statlige mandatene som kommer veldig sterkt inn og regulerer. Bare sånn på juleaften, så kommer disse og regulerer hvor mange man kan ha på besøk og ja. De går inn i privatlivets sfære og regulerer noen ting som vi som privatpersoner.. Så tenker jeg at de har gått langt over sitt mandat. At de skal ikke kunne gå inn å bestemme i mitt private hjem. Det er jo litt sånn jeg tenker

om den (Bilde 1). Så ytringsfriheten, et reelt fritt vaksinevalg og egentlig frihet i samfunnet» (Noah).

Her pekes det på frihet til å selv bestemme over eget privatliv og at deltakeren mener at det ikke skal være et anliggende for myndighetenes reguleringer. Andre viser til et grunnleggende fravær av tillit til myndigheter og at det har vært et gjeldene element allerede før pandemien brøt ut.

«Så politikerne er på bilde 1. Jeg tenker ikke så mye annet enn, altså mitt forhold til politikerne og regjeringen nå er, jeg skal jo innrømme at det er jo ikke veldig positivt. [...] For de har tatt vekk folks rettighet til å bestemme over seg selv, sin kropp, sitt valg i samfunnet. Og det synes jeg er litt urovekkende. Og jeg må jo innrømme at lenge før korona og lenge før jeg ble skeptisk, nesten som ung har jeg aldri likt å høre på politikere, for det er bare retorikk. Det er bare prat (ler). Og jeg synes det er veldig mye løgn. Og jeg klarer ikke å.. Ja, da blir jeg bare sur (ler). Det er så mye tull rett og slett» (Olivia).

Også her pekes det på frihet og myndighetenes involvering i det som synes å være tilhørende den privatsfæren, i tillegg til en mistillit til politikere, med henblikk på retorikk og kommunikasjon.

Noen av deltakerne viste andre, mer alternative forståelser ved introduksjon av bildene. Noen hevdet at de på Bilde 1 ble styrt og kontrollert av andre mektigere aktører høyere oppe i systemet.

«Jeg tenker også at de blir styrt av krefter som ikke de rår med og at de er i en veldig.. At de holder på med noe som de er veldig ukomfortable med» (Nora).

Enkelte var spissere i formuleringene sine og hevdet at politikerne styres av rå pengemakt og egoisme.

«Bilde nummer 1, hva skal du kalle det? Altså hvis du hadde hatt Qisling på siden av de, eller Qisling i sammen med de, så hadde jo de ført seg inn i rekka sammen med Qisling. I den forstand at de jobber ikke for folket, de jobber kun for seg selv og de blir styrt av andre som er langt, langt over de. [...] Og de er styrt av pengene. Pengene styrer alt, det gjør det alltid. [...] det er bare nyttige idioter som utfører den jobben med å stenge ned og det igjen blir styrt av pengemakt i utlandet som går mot agenda-2030, som egentlig kommer til å frata oss alle absolutt alt vi har og eier» (Lukas).

Dette utsagnet kan knyttes både til politikere og kapitalisme hvor deltakeren uttrykker en mistillit til disse, men også konspirasjoner og populisme, hvor noen eliter høyt oppe i systemet er ute etter å gjennomføre en ond plan.

Bilde 2. 2020, av Ørjan Deisz.
 (<https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/86GzLG/de-savner-alternative-stemmer-i-koronadebatten>).

Bilde 2, av demonstrasjonen, var det derimot flere av deltakerne som kjente seg igjen i og hadde sympati for.
 «Her, når jeg ser på bilde 2, det første jeg ser er jo *ytringsfrihet* og det varmer jo mitt hjerte[...] Denne relaterer jeg jo til» (Noah).

Bildet så ut til å bringe frem positive og varme følelser hos flere av intervjudeltakerne, men assosieres også til noe mer, at det en pågår kamp i folket.

«Det er jo et bilde som gir meg glede og stolthet. Over at det finnes så mange som reiser seg nå. De har jo for så vidt gjort det lenge da, og at det er en veldig kampånd i folket som ser hvor galt dette her har blitt. [...] Jeg bare tenker på Facebook, som de driver å.. Disse her såkalte fakta sjekkerne, som bare fjerner ting i hytt og gevær [...], men jeg tenker også på media, altså sånn som VG, Dagbladet, som er totalt lammet oppi dette her. Jeg har sett på ett par sånne pressekonferanser, der media har vært til stede. De kommer ikke med ett kritisk spørsmål. Så det at, media er jo kneblet her i Norge og ellers, veldig mange steder. Så jeg har jo mistet totalt tilliten til både NRK og VG, Dagbladet, altså det er jo bare.. De er styrt av krefter som ikke de har.. Ja.» (Nora).

Her kan det virke som om deltakeren anser ytringsfriheten som truet av fakta-sjekkere og et styrt mediebilde, som hun ikke har troverdighet til.

Flere av deltakerne viser til hvordan ytringsfriheten er en essensiell del av demokratiet, hvor folket skal få ha forskjellige meninger om det som berører samfunnet.

«Det er jo lov til å protestere og si sin mening. Det er det som kjennetegner et demokrati. [...] Et demokrati er jo at en tillater ytringsfrihet.» (Oliver).

Men det å benytte seg av ytringsfriheten og gå mot strømmen kan vise seg å være risikofyllt, utfordrende og noe folk vegrer seg for å gjøre.

«På en side så er jeg glad for at noen tør å stå opp eller si ifra. For det er jo skummelt uansett hva det hadde vært i samfunnet, så er det skummelt at alle bare sier.. Eller når ingen sier noe. Det skal være uenighet, det er jo det som er demokrati, det er jo det at folk mener forskjellig. Og at vi skal få lov til å mene forskjellig, og at klart at det vil gi et sånn type uttrykk til tider. Jeg vil jo is at det er tegn på et sunt samfunn. [...] Samtidig så er det jo.. Nå er jeg jo selv vaksineskeptiker. Og det som er så leit, med sånne grupper er jo at det blir jo ofte en god gjeng (ler). Altså det blir jo typer. Og de typene de blir jo fort representanter av gruppa og det blir jo ekstra uheldig og det blir enda vanskeligere å stå for noe. For da får du en tyngre vekt på alt det andre, enn saken. Folk skal begynne å angripe og det gjør de jo. Vi kan jo ikke snakke til folk, vi kan ikke nevne hva vi tror på, og ikke være åpne om verken vaksine, covid eller sånne

ting. Vi kan potensielt miste venner, jobb, ha det veldig kjipt på jobb. Stigmatiseres» (Olivia).

Selv om demonstrasjon og ytringsfriheten trekkes frem som noe viktig og bra, kan det virke som at noen av deltakerne synes det er utfordrende å fremme sine egne synspunkter. Hvor man kan møte på risikoer knyttet til venner og kollegaer. Dette kan trekkes til det sosiale aspektet ved å utrykke sin egen skepsis. Flere av deltakerne sier at de selv ikke har noe behov for å trekke til gatene for å demonstrere, selv om de setter pris på at andre gjør det. Deltakeren Sofie formulerer det hun ser på Bilde 2 slik:

«Her vil folket bli hørt. Det er det jeg ser. Folk som faktisk gidder å, hvis jeg kan si det sånn, gidder å bruke fritiden sin på å stå i gatene og utrykke hva de står for eller hva de mener» (Sofie).

Mens Ella sier:

«Jeg har ikke noe behov for å gå i noen demonstrasjon verken for eller imot. Så det tenker jeg er en fin ting, folk må få lov til å ytre det de føler og mener, uansett om jeg er enig med dem eller ikke tenker jeg» (Ella).

Begge gir her uttrykk for at de ikke ønsker å demonstrere, men at det skal være rom for å si det det en mener. Men det er også de vaksineskeptikerne som prøver å fremme egne synspunkter og overbevisninger til andre. Deltakeren Lukas sier at han prøver på dette, men at han opplever at det er mange som ikke vil lytte.

Forsker: «Hvilken av bildene synes du at du kjenner deg mest igjen i liksom?»

Lukas: «Jeg kjenner meg ikke igjen i noen, men det må vel være bilde to. At jeg prøver å si ifra, men det er jo bare helt umulig å si ifra. For folk er så forblindet og de vil ikke høre sannheten. Og mange, så tror jeg de tørr ikke, de vil ikke.»

Her viser Lukas til at han, i likhet med de på Bilde 2 forsøker å formidle et budskap. Han mener at han har fått rede på en sannhet som mange andre ikke har, og at han forsøker å opplyse og varsle andre om dette, men at det er mange som tilsynelatende ikke tørr eller vil høre på det han har å si.

Selv om deltakerne kjenner seg igjen i Bilde 2, er det en av deltakerne som skiller seg litt ut.

Emma speker på at hun kjenner på en ambivalens ovenfor bildet. Hun sier:

«Også den nummer 2 har jeg litt sånn ambivalent følelse for egentlig. [...] Fordi at jeg vet liksom ikke helt om jeg er for eller imot på en måte. Hvis det gir mening? Jeg er jo liksom for at folk kan ytre sin mening og alt det der, men samtidig så må man jo ha en viss statlig kontroll da. [...] Nummer to er liksom den mest ambivalente, som liksom er den mest hvordan jeg har følt det kanskje, gjennom pandemien. [...] den ambivalensen mellom liksom å anerkjenne at det er en spesiell situasjon, men samtidig være litt.. Eller være skeptisk til hvordan det blir håndtert da» (Emma).

Emma kjenner seg med andre ord igjen i det hun ser i Bilde 2, men stiller seg kritisk til håndteringen av pandemien, til tross for at hun viser til at pandemien var en ekstraordinær situasjon med behov for kontroll.

Bilde 3. Ukjent tittel, u.å., David Dees. (<https://twitter.com/getfiscal/status/1248730658761052161>).

Av de tre bildene som ble inkludert i intervjuene var *Bilde 3* var det eneste som ikke var et faktisk fotografi av en reell hendelse, knyttet til koronapandemien, men en illustrasjon sammensatt av David Dees (u.å.). Av deltakerne assosieres Bilde 3 med vakisnepass og tvang, som er noe alle deltakerne hadde tanker om og stilte seg kritiske til. Men bildet trekkes også mot forstillinger om konspirasjonsteorier, som deltakerne hadde ulike meninger om.

Noen mente bilde ikke hang sammen med hvordan virkeligheten faktisk er. Deltakeren Emma sa at:

«Det er jo fremstilt på en veldig dramatisk måte, som kanskje ikke er helt representativt til hvordan det er i virkeligheten» (Emma).

Mens Noah pekte på at bildet var konspiratorisk og lite troverdig.

Noah: «På bilde 3 seg jeg en god dasj med konspirasjon. Du har Zion, og det er masse bilder som er klippet sammen. Så den vil jeg ikke hatt noe tiltro til i det hele tatt. Den er noe som er manipulert og ikke bra.

Forsker: «Er det for vilt etter ditt syn?»

Noah: «Ja, det er ikke noe som henger sammen med virkeligheten. I det hele tatt! [...] Så den har jeg ikke noe tillit til».

I kontrast til Bilde 2 utløser Bilde 3 i større grad negative reaksjoner. Sofie omtaler bildet som kraftig og dramatisk.

«Uff, nei det var jo det jeg synes var kraftig. Det så litt sånn veldig dramatisk ut synes jeg. [...] Nei, altså dette minner meg bare om tvangsvaksinering, noe som jeg ikke synes noe om i det hele tatt. Fikk skikkelig frysninger når jeg så det bildet» (Sofie).

Mens Olivia henviser til hvordan bildet fungerer som et tydelig virkemiddel med hensikt om å spre frykt og få mottaker til å forstå at tvangsvaksinering ikke er ønsket.

«Også er det den tredje her "Mandatory vaccine chekpoint" det er jo sånn virkemiddel-bilde. Nei, altså hva skal jeg si? De prøver jo å belyse en sak som på en måte er reell

da, men de trekker det jo.. De trigger jo frykt, de trigger panikk, de trigger.. Altså ingen har jo lyst til å bli tvunget til noen ting. Og det er jo det de på en måte framlyser, at det er det det er snakk om. Også er det jo visualisert til at du virkelig skal forstå det. Og det gjør du jo!» (Olivia).

Virkemiddelene i bildet fungerer som meningsbærere for at man skal forstå alvor i situasjonen. Andre gå uttrykk for at denne illustrasjonen kunne være et bilde på hvordan tilstanden kunne se ut dersom vaksinetvang skulle bli en reell bestemmelse vi må forholde oss til.

«Så her er jo da, kanskje i et worst-case scenario for hvis det blir vaksinetvang. Sånn som jeg ser det, at da kommer politiet inn og bare legger de i bakken og tvinger de. Det er jo, synes jeg personlig, det er negativt da. [...] Og det er masse sånn med tvang, det er noe som det ikke er tradisjon for i Norge da» (Oliver).

Det er innlysende at vaksineskeptikerne ville stille seg kritisk til en situasjon hvor vaksiner ble påbudt ved lov. Et slikt utfall ville jo innebære at vaksineskeptikerne ble tvunget til å vaksinere seg mot sin vilje. Flere deltakere så på bilde 3 som et høyst reelt bilde på fremtiden, som en slags skjebne vi ikke unnslipper.

«Det er jo det samfunnet vi kommer til å få. Verdenseliten, altså vi kommer til å få vaksine, det slipper vi antageligvis ikke unna. Og det som er, det er jo at det ikke er en vaksine. Altså det er en, de bruker vaksine fordi det er et navn som både meg og deg og de fleste rundt oss tror, eller forbinder med et godt ord. Men vaksinene er eksperimentelle, mRNA. Altså du forandrer, de som tar vaksinen, altså du ødelegger immunforsvaret. Og sånn som nå for eksempel, så viser det seg at uhyggelig mange av de som har tatt vaksinen, mange dør, enormt mye bivirkninger også er det ekstremt mange som utvikler aids og hiv. Var du klar over det?» (Lukas).

Dette utsagnet rommer en mistillit til vitenskapen bak vaksinen og stiller spørsmål om koronavaksinen i det hele tatt kan kvalifisere til å kalles en vaksine, med alvorlige bivirkninger, som tilsynelatende hiv og aids. Bilde 3 ses også av noen som et slags speilbilde av virkeligheten, og hvor det trekkes sammenligninger til hvordan smittevernstiltakene ble håndtert under pandemien.

«[...] det er jo sannheten. Det er jo galskap bak det. Det er jo folk som løper etter deg med.. Du ser på en måte idiotien i dette, de kommer i noen store romdrakter og dette her veldig munnbindgreiene de skal prøve å.. Du trenger ikke å være så spesielt lur for å skjønne. For det første så har du mer bakterier i kjeften enn det du har i raua, ikke sant? Og når du går med den her rundt truten. Hvorfor er det ikke satt opp noe spesialavfall til dette her?» (Oskar).

Fotoelisiteringen bidro til en effektiv inngang inn i samtalen om vaksineskepsisen, og var med på å belyse noen forskjellige dimensjoner som deltakerne la til grunn for sitt skeptiske syn. Denne første delen av analysen har vært rent empiridrevet for å gi en introduksjon av

deltakernes tanker rundt oppgavens tematikk. Gjennom sitatene over har vi fått en innledning til hvordan noen av oppgavens dimensjoner blir relevante. Vi har sett at penger og kapitalisme spiller inn, i tillegg til å se former for skepsis og mistillit til politikere, media og vitenskap. Noen har også trukket frem det sosiale aspektet ved å utrykke egen vaksineskepsis, hvor det kan legge føringer for samhandling på jobb og i privatlivet.

5.0 Årsaker til vaksineskepsis

I denne delen av oppgaven skal jeg analysere intervjuene jeg hadde med vaksineskeptikere under koronapandemien, vinteren 2022. Målet med disse møtene var å få en større forståelse av hvorfor noen stiller seg skeptiske til vaksiner, nærmere bestemt hvordan de begrunner sin vaksineskepsis. Gjennom koding av intervjuene i analyseprogrammet Nvivo kom jeg frem til at det var enkelte dimensjoner som gikk igjen som begrunnelser for skepsisen. Noen av begrunnelsene var preget av mistillit, mens andre utrykte en form for tillit til det tradisjonelle. I denne analysedelen har jeg valgt å skille mellom det jeg kaller for primære og sekundære dimensjoner. De primære dimensjonene fremstår som forklaringsgrunner og motivasjoner for skepsisen, mens de sekundære i større grad peker på konsekvenser av skepsisen og elementer knyttet til den. Primærdimensjonene dreier seg om religion, kapitalisme, helse, vitenskap/ekspertise, media og politikk, mens sekundærdimensjonene handler om det sosiale, barn og konspirasjon.

En observasjon jeg gjorde meg under analyseprosessen var at det til tider var svært utfordrende å skille mellom hvilke sitater som hørte til de forskjellige kategoriene. Ofte bygde argumentene på flere ting samtidig. Denne observasjonen kom ikke så uventet, siden de konspirasjonstroende har en tendens til å se på verden med holistiske øyne, der alt henger sammen og ingenting er tilfeldig (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 26). Argumentene som vaksineskeptikerne brukte, var med andre ord sammenvevd i hverandre, og det kunne være utfordrende å skille mellom hva som for eksempel dreide seg om religiøse eller konspiratoriske forestillinger. Noen av deltakerne dro resonnementene langt ut og knyttet det religiøse til andre ting som for eksempel frimurere eller microchips.

I dette kapittelet vil jeg begynne med å legge frem de primære dimensjonene som skilte seg ut i datamaterialet, for så å legge frem de sekundære dimensjonene. Jeg vil påpeke at utvalget ikke var en helt homogen gruppe, selv om de trakk frem mange av de samme tingene under intervjuene.

5.1. Primærdimensjoner

5.1.1 Religion og spiritualitet

Religiøse faktorer kommer inn som gjengangere i datamaterialet, samtlige deltakere som var med i studien anså seg for å være religiøse eller spirituelle i varierende grad. Noen av

deltakerne var aktive i menigheter, sang i kirkekor og deltok i bibelgrupper. Hvorvidt deltakerne mente deres religiøse oppfatning spilte inn på vaksinespørsmålet varierte.

Særlig innvirkende var det for deltageren Oskar, som ble frelst i voksen alder. Da jeg spurte om han kunne peke ut en hovedgrunn for vaksineskepsisen hans, viste han til sin religiøse overbevisning.

«Hovedgrunnen, nei, jeg er jo som sagt kristen, jeg har jo opplevd ting med vår herre. Jeg tror han gir visdom og åpenbarer ting. Du kjenner bare et rødt lys innvendig. [...] Jeg tror herren åpenbarer seg i hva som er rett og galt. Jeg ber jo ofte om å gi meg visdom til å velge mellom rett og galt. Det er jo stor forskjell på visdom og kunnskap. En mongoloid kan være visere enn en forretningsmann. Visdommen er jo evnen til å velge rett. Kunnskap er jo kunnskapen om en ting. Og det er jo den visdommen som tar deg frem i livet, det at du kan velge hva som er rett og galt, når du får en innskytelse til indre rødt lys. Du ser at dette her er bare noe vas. Og ikke bare det, men det går jo også på kompromiss med skriften "Han sendte sitt ord, han helbredet dem" står det jo, ikke en vaksine» (Oskar).

Som nevnt tidligere mener Giddens (1997, s. 77-78) at religion er en tillitskontekst spesielt tilhørende det førmoderne samfunn, men eksempelet over viser til hvordan deltakeren lener seg på religiøse forestillinger også når det gjelder moderne spørsmål om vaksiner. Giddens hevder videre at religionen i førmoderne samfunn også kunne være en kilde til fortvilelse og angst, i så stor grad at det kunne ansees som en av de viktigste parameterne for risiko og fare (1997, s. 78).

Da jeg spurte Nora hvorvidt hennes tro hadde innvirkning på hvordan hun stilte seg til vaksiner, svarte hun:

«Nei, jeg hadde nektet uansett om jeg hadde vært ateist eller buddhist eller hva som helst, så hadde jeg nektet dette her. Fordi at jeg tror ikke på den frykten som de har prøvd å lamme befolkninga med. Den tror jeg ikke på. Det er en agenda bak det hele. Men så er det igjen en styrke i min gudstro. Jeg tenker at "dette er.. Ja, det som skal skje før Jesus kommer igjen og henter sine". [...] Altså sånn ut fra et religiøst ståsted, så tenker jeg at nå er det bare stille før stormen, nå roer ting seg litt, også vil det bli så mye konkurser og det vil bli så ille, fælt og kaos og fortvilelse, arbeidsledighet og ja. Jeg er ikke optimistisk når det gjelder framtiden. Det er jeg ikke, nei. [...] Og jeg tenker at det er veldig fælt det som skal skje. Så jeg synes inderlig synd på mennesker. Det gjør jeg.» (Nora).

Nora hevder her at hun finner en slags sikkerhet og styrke i sitt egen religiøse tro, men at hun ser mørkt på fremtiden og frykter for hva som vil komme. Hun mener det er en agenda eller en plan om noe som skal skje fremover og en plan for pandemien. Slike tanker om agendaer og dommedag kan trekkes til konspirasjonsmentalitet, som Dyrendal og Hestad skriver om i

sin artikkel (2021). De mener at konspirasjonsteorier om apokalypse, fundamentalisme, dualisme og troen det paranormale korrelerer med konspirasjonstro og at konspirasjoner på den måten fungerer som en slags forlengelse av religiøse tanker inn i sekulære moderne samfunn (Dyrendal & Hestad, 2021, s. 100).

Nora uttrykker konservative/fundamentale religiøse holdninger, og hevder for eksempel at hun ikke kan få seg til å dra på verdslige konserter, er imot kvinnelige prester og gjengiftelse av skilte, hvis ektefelle fortsatt er i live. Med hjelp fra bibelgruppen sin hevder hun leter etter den smale vei og sier at:

«Man skal ikke være lik verden. Det advarer jo Jesus mot. Og at det er en smal vei. Og jeg har ikke funnet den smale veien enda. Jeg føler ikke at jeg har kommet på den enda, men jeg kjemper for å komme der. Og jeg får hjelp av bibelgruppa. [...] Nå har vi jo bare en liten bibelgruppe og jeg tror bare det er to som har vaksinert seg. Vi snakker jo ikke om det. Jeg bare hørte at det ble sagt. [...] Så vi har jo aldri liksom sagt at "Nei, men dette er jo galt og". Men jeg stiller jo liksom spørsmål. Jeg tenker jo liksom i mitt stille sinn "hvor er gudstroa når du lar deg vaksinere?" Men jeg mener jo ikke at du går fortaapt om du har latt deg vaksinere, men jeg synes bare det at det.. Ja, det er noe som provoserer meg veldig» (Nora).

Her trekker Nora sin religiøse tro inn til vaksinasjonsspørsmålet og stiller spørsmål rundt andre religiøses valg om å vaksinere seg. Hun gir uttrykk for at vaksinasjon ikke er forenelig med gudstro.

Flere deltakere trekker religion inn i vaksinasjonsspørsmålet, fordi vaksinasjon blir sett på som en måte å tukle med kroppen og guds skaperverk. Oliver, som beskriver seg selv som en aktiv kristen, og viser til at han eksempelvis er medlem i menighetskoret, mener at man skal ha respekt for kroppen, fordi den er en del av guds skaperverk. Relasjonen mellom religion og vaksinasjon beskriver han på følgende måte:

«Jeg har fått en kropp og Gud har skapt.. Det er skaperverk, og det må jeg passe på. [...] Jeg er skapt i guds bilde og derfor har du respekt for kroppen da [...] Når det gjelder vaksine og min tro, så er det mer basert på at jeg vil ha fakta. Jeg vil ha fakta på den vaksinen, som gjør at du tar for eller imot da. Og det har ingenting med min tro å gjøre, det er bare det at min tro genererer ut ifra at jeg vil være forsiktig med hva jeg tar inn, for jeg har bare en kropp» (Oliver).

Oliver sier at hans tro ikke er innvirkende på hvordan han stiller seg til vaksiner, men uttrykker at han er forsiktig med hvordan han behandler kroppen sin, fordi den er en del av guds skaperverk. Her virker det som han delvis skiller mellom hva som har med de kompartmentaliserte sfærene å gjøre, den religiøse og den vitenskapelige sfæren, men at han

samtidig lar dem influere hverandre. Da han gir utrykk for at den religiøse troen på koppen som skaperverk gjør at han ikke vil la seg vaksinere, som jo er tilhørende sfæren for vitenskap.

Lukas beskriver seg selv som en ærlig tviler, i sammenligning med sin svært religiøse kone. Også han argumenterer mot vaksinasjon med religiøse argumenter om guds perfekte skaperverk. Her med henblikk på vaksinasjon av barn.

«Hva kan du gjøre for å få den ungen i bedre forfatning enn det den er, hvis den er født av ei frisk dame? Ingenting. Det er helt, helt enestående. Og Gud, skaperverket er fullkomment. Vi kan faktisk bare ødelegge. Vi ødelegger naturen og vi ødelegger skaperverket med mye av dette her. Og jeg tror mange medisiner, de finnes i naturen på vanvittig mye, i overflod. Så jeg tror faktisk ikke vi har noe å tilføre. Et lite barn, når det kommer til verden, hvis det får morsmelk og får det de trenger, så feiler det den ungen ingen, ingen, ingenting.» (Lukas).

Også Sofie, som anser seg selv som kristen, mener at Gud har skapt friske mennesker i mange år, derfor trenger man ikke intervensjoner med vaksiner. Olivia omtaler også seg selv som kristen, men legger ikke særlig vekt på det i samtalen.

Noah mener at hans personlige tro har vært en støtte gjennom koronapandemien og påvirket risikovurderingen hans av situasjonen.

«Min tro har påvirket min risikovurdering av covid. Det har den nok gjort. Og da har jeg, som kristen, så har jeg vært i litt sånn [menighets] miljøer og da er liksom tro på helbredelse og en Jesus som er god og. Det har jo jeg fått inn med morsmelka. Ikke sant. Jeg tror jo på det. Så da har du et believe system, som tror at Jesus er større en covid. [...] For meg så har tro vært godt for meg også oppi alt dette. Så sier jo Jesus: "man skal ikke bli grepet av frykt" på en måte og heller tro på han og være i den freden han har å gi. Og det har vært veldig godt i denne tiden. Fordi det er mye frykt som blir presset på oss gjennom media og.. Jeg hadde jo korona her i begynnelsen av januar. Vi fant ut at vi hadde det tidlig på nyttårsaften. Og da kunne jeg jo kjenne til tider.. Jeg kunne jo kjenne mine lunger blir litt sånn angrepet av det. Og da "uææ" plutselig så kan man jo få litt sånn skummel følelse, for man har jo hørt så mye om det i media. Og det har.. Troa har nok gjort at jeg har hatt mer fred. Hvor jeg har kunne bygget opp et litt sånn trossystem, hvor covidene ikke skal få rykke med min fred, som jeg har i hjertet.» (Noah).

Her viser Noah til hvordan hans religiøse tro har fungert som en slags ramme for trygghet og sikkerhet under koronakrisen og da han selv var smittet. Ved hjelp av Giddens kan dette tolkes som en form for ontologisk sikkerhet, som bidrar til en følelse av emosjonell trygghet hos deltakeren (1997, s. 71). Hvor han gjennom religiøs tro finner trøst i situasjonen og som er med på å minske oppfattelsen hans av risiko i situasjonen. Noah peker også på media her,

som en aktør som har bidratt til å skape frykt, dette er en av primærdimensjonene, som jeg vil greie ytterligere ut om i kapittel 5.1.5.

To av deltakerne omtaler seg selv som mer spirituelle enn religiøse. Ella sier at hun godt kan kalle det hun tror på for Gud, men legger mer vekt på troen på gode energier og kjærlighet.

«Jeg er jo faktisk litt spirituell, men jeg er ikke sånn svevende spirituell som noen. Jeg kan rense huset mitt med salvie, jeg elsker stearinlys og røkelse. Jeg kan gjerne meditere, prøve å finne ro med pusten. Dette er ting som er bra for å slappe av, men nå har jo jeg en mamma som er veldig spirituell. [...] Folk sier "Tror du på Gud?" Ja, jeg tror vel på Gud, jeg tror på at det finnes noe.. Altså gode energier. [...] Jeg tror på kjærligheten, jeg tror at den vinner. Jeg tror at det finnes, jeg kaller det gjerne Gud, men det blir en betegnelse, men det foregår mer mellom himmel og jord enn det vi tror.» (Ella).

Ella mener at hun har lent seg på egen intuisjon i valget om å vaksinere seg eller ikke. Og mener at enkelte kan se det som en slags spirituell måte å fatte avgjørelser på.

«Jeg tror på intuisjonen min. Jeg tror på magesfølelsen min og det kan nok noen kalle spiritielt, men jeg mener jo at alle mennesker skal.. Du kjenner jo til å ha en god magesfølelse for eksempel? Du vet jo selv om noe er greit eller ikke greit. Noen kan trekke det så langt å kalle det spiritielt, jeg vet ikke hva man skal kalle det.» (Ella).

Ella vektlegger egen intuisjon, gode energier og en appellering til det spirituelle. Dette kan ses i lys av en form for New Age spiritualitet, hvor troen på usynlige og gjennomgripende energiformer står sentralt (Ward & Voas, 2011, s. 105). Hun uttrykker en større tillit til egen subjektive intuisjon og magesfølelse i valget om å la seg vaksinere eller ikke, og vurderer med utgangspunkt i dette at hun ikke vil det.

Emma sier på sin side at hun ikke anser seg selv som religiøs, men heller spirituell, og at hun har en større tillit til ting som er naturlige, fremfor det menneskeskapte.

«Jeg er ikke egentlig veldig religiøs, jeg er mer spirituell. Jeg er mer sånn universet og sånn (ler), så det er jo kanskje med på å forme mitt syn på at ting skal være naturlig og sånt. Men jeg har liksom ingen fikse ideer om at vi ikke kan ta vaksiner liksom. Men jeg hadde nok vært mer positiv til vaksiner hvis liksom vaksinen hadde vært laget av smørblomst og vann liksom, skjønner du? Men ikke sant, sånn er jo ikke realiteten. [...] Det er jo det med det naturlige og at jeg på en måte.. Herregud, jeg høres ut som en gærning, men ja, at jeg liksom stoler mer på naturen enn på menneskene da. Mennesker gjør jo jævlige mye rart. For mange rare grunner, så når de fremstiller ett eller annet stoff i en lab, så vet ikke jeg helt hva intensjonen deres er bak det. Og vet vi nok om det? Er det flinke nok folk? Det er liksom så mange ting da. Mennesker er jo, vi kan gjøre feil og kan tenke feil og ja.» (Emma).

Emma virker å være selvbevisst for hvordan hun fremstår, ved å presisere at begrunnelsen hennes ikke bygger på så kalte fikse ideer og at hun selv mener hun høres ut som en gærning. Budskapet hennes er likevel klart rettet mot en tillit til det naturlige og ubesudlede og en mistillit til vitenskap, det unaturlige, menneskelige intensjoner og motiver, som hun retter forholdsregler mot. Ifølge Grimen er blandende motiver og interessekonflikter viktige drivkrefter for mistillit (2009, s. 56). Nordby (2015) peker på at slike holdninger er typiske hos vaksineskeptikere, at de ofte identifiserer seg med miljø hvor skepsisen til det unaturlige og troen på det naturlige står sterkt.

En interessant observasjon blant de kristne i studien dreier seg om deres syn på healing og helbredelse. For der er det tydeligvis en betydelig forskjell. Slik jeg tolker deltakerne tror de på og stiller seg positive til helbredelse, men ikke healing. Poenget er at det må være i guds navn og ikke profittorientert.

«Jeg har jo sett det, at folk blir helbredet ved bønn. Det har jeg sett og opplevd. [...] Når det gjelder healing så mener jeg at okey, da er du litt utenfor, hvis du bare kaller det healing. En eller annen mann som har varme hender og kan heale, javel okei, kanskje det er noe som ikke vi vet om da, men det har ikke noe med min religion å gjøre da. Hvis ikke de da mener at de har en gudommelig sak da. [...] Gud kan gi nådegaver til noen folk for at de skal gjøre visse.. At noen kan gjøre det da, det tror jeg på. Men du kan også bli helbredet ved bønn. Det har jeg opplevd selv, det kan jeg erfare. Jeg trenger ikke å gå inn på det nå. Men så er det andre igjen da, som benytter seg av å selge dette for penger, profitt. Her kommer profitt inn igjen. Det blir feil når de knytter opp denne, kanskje du har denne gaven da. Og Gud har sagt at du skal bruke den i en tjeneste, også bruker jeg den i "oi oi oi, nå skal jeg tjene masse penger" profitt, så blir det feil. Da er jeg sånn "Nei, jeg går ikke i den menigheten"» (Oliver).

Nora trekker vektlegger det samme. Hun sier at:

«Healing er jeg jo ikke noe for. Altså det har jo med min, at jeg er personlig kristen, så ser jeg jo på healing som noe som er litt sånn.. Som har litt med åndskrefter å gjøre [...] Jeg tror hvert fall ikke på at man skal ta seg betalt for å legge hendene på noen, som visse folk gjør. Ja, jeg tror absolutt på at man kan bli helbreda [...] Det må jo være veldig trosstyrkene.» (Nora).

Her viser deltakerne at økonomiske motivasjoner er avgjørende for hvordan de vurderer troverdighet. Dersom helbredelsen er profittmotivert, har den ikke lengre rene hensikter og er dermed mindre tillitsverdige. Skepsis til økonomisk profitt er gjennomgående som en faktor for mistillit blant deltakerne, også i henhold til vaksiner. Dette vil jeg trekke frem som neste primærdimensjon i kapittel 5.1.2 av oppgaven.

I denne delen av oppgaven har vi sett at religiøse og spirituelle forestillinger har vært avgjørende for deltakernes verdensbilde, og at det i varierende grad har vært med på å farge hvordan de stiller seg til vaksiner. Det kan argumenteres for at dette viser til antimoderne tendenser, hvor språkene for de forskjellige kunnskapssfærene sammenblandes, ved å blande sfærene for religion og kunnskap om vaksiner sammen. Noen deltakere vektlegger den religiøse troen sin i større grad enn andre og vi ser med dette at deltakerne i studien ikke representerer et homogent utvalg. For noen har religionen fungert som en ramme for trygghet under pandemien, som noe de kan lene seg på. I lys av Giddens (1997) begrep kan dette ses på som en form for ontologisk sikkerhet grunnet i åndelighet og tro. Mens det også har vært medvirkende for fortvilelse og følelsen av usikkerhet, med henblikk på dommedag og de siste tider. Religionen har med dette en dobbel virkning, som på den ene siden kan virke som et tilfluktssted hverdagens utfordringer og gi trygghet, men den kan også være en kilde til uro og bekymring (Giddens, 1997, s. 81).

5.1.2 Kapitalisme

Økonomien i vår del av verden er i hovedsak underlagt kapitalistiske prinsipper, hvor det i stor grad er private eierskap, hvor profitt fungerer som drivkraft og selgere opererer på frie- og konkurransestyrte markeder (Schiefløe, 2011, s. 435). Selv om vi er vant til disse prinsippene ellers i samfunnet, ser det ut til at det har vært en betydelig årsak til hvorfor deltakerne i denne oppgaven ser seg skeptiske til vaksiner. Gorman et al. (2021, s. 3) peker også på troen om at vaksinenes økonomiske gevinst spiller inn på hvorfor folk er skeptiske til vaksiner, og trekker dette til konspiratoriske forestillinger om at vaksinene er en avledende økonomisk motivert bløff av legemiddelindustrien og regjeringen. Samtlige deltakere i dette prosjektet utrykte mistillit til økonomiske faktorer ved vaksinen, men varierte i hvor stor grad de utrykte konspiratoriske forestillinger.

«Altså realiteten er jo at mye styres av makt og penger. Så jeg er skeptisk til det aspektet ved det. [...] Det er jo en millionindustri liksom. Så det er klart at de tjener mye penger på det og da blir jeg skeptisk, men en gang. At man skal tjene penger på, på en måte folk sin sårbarhet da. Hvis det gir mening? [...] Så jeg har ikke planer om å ta treeren. (ler) Men ja.» (Emma).

Emma skiller seg ut ved å være den eneste deltakeren i dette prosjektet som har vaksinert seg mot koronaviruset. Til tross for at hun har vaksinert seg, identifiserer hun seg med det å være en vaksineskeptiker, hvor hun blant annet stiller seg kritisk til de økonomiske sidene ved vaksineringen. Det at noen tjener penger på andres helse og sårbarhet, virker for Emma som

et faremoment, som er med på å gjøre henne skeptisk. Hun peker også på makten som ligger i det å ha mye økonomisk kapital. En stor avstand mellom tillitsgiveren og tillitsmottakerens makt kan gjøre tillitsforhold vanskelig. Den mektige kan ha liten motivasjon for å ta hensyn til motpartens interesser, kanskje er ikke den mektige avhengig av forholdet og trenger derfor ikke å være pålitelig. Derfor kan man tro at de med mye makt ikke trenger å holde det de lover (Grimen, 2009, s. 51-52).

«Jeg skjønner på en måte at hvor mye penger betyr da, generelt. Det er liksom til syvende og sist så følger man pengestrømmen, og det er vanskelig å gjøre det og det er litt arbeid. Du må liksom lete litt og krongle litt. [...] Det er så mange ting som på en måte blir betalt fram. Ting som store aktører får gjennom med lobbyvirksomhet inne hos regjeringen, som ikke nødvendigvis er bra.» (Olivia).

Her uttrykker Olivia at pengestrømmen kan reflektere hvor vidt noe er legitimt eller ikke, dersom noe er kjøpt frem fremstår det mindre tillitsverdig. Lobbyvirksomheten som hun sikter til dreier seg om økonomisk påvirkning av regjeringen. Sofie peker også på de økonomiske sidene ved vaksinerings som et tillits-svekkende element.

Forsker: «Stoler du på de som distribuerer vaksinerne? De som.. Altså legemiddelindustrien og..»

Sofie: «Nei. Hva var det? Men det er mest USA da, hvor fabrikken er eid av samme folk som distribuerer det, så økonomien.. Det er her jeg skulle igjen, for informasjonen sin del, så skulle jeg hatt mer tyngde. Men det gjorde at jeg mistet tilliten, fordi det er penger involvert. Og dessverre, samme språket som hvert fall hele denne verden snakker, det er penger. [...] Jeg er klar over at økonomi gjør veldig mange mennesker annerledes. Det er et felles språk. Det kan gjøre folk griske eller egoistiske, (ler) ikke sant? [...] Det er utrolig hva folk er villige til å gjøre for penger.»

Dersom det er noen som er avhengige av andres tillit, så er det nettopp profesjonelle, for eksempel praktiserende leger eller legemiddelindustrien. Fordi de er avhengige av at relasjonene ivaretas og at vi stoler nok på dem til å benytte oss av tjenestene deres flere ganger. Spesielt når vi har muligheten til å velge noe annet (Grimen, 2009, s. 52). Et annet element ved sitatet over er at Sofie hevder at hun gjerne skulle hatt mer tyngde og informasjon å begrunne uttalelsen sin med. Dette kan vise at mistilliten hennes krever informasjon, men at den samtidig begrenser den informasjonen hun mener hun stoler på, som er i tråd med hva Luhmann sa, om at mistillit også kan være en forenkling av verden rundt oss (1999, s. 126)

Valget om at vi kan motstå tjenesten, eller vaksinen i dette tilfellet, gjør tillitsmottakeren muligens enda mer interessert i å vise seg verdig tilliten. I Norge er det frivillig å vaksinere

seg (Folkehelseinstituttet, 2020b). Men det er de med litt mer ekstreme overbevisningene, som mener at vi med å vaksinere oss, bindes til farmasien og legemiddelindustrien og dermed ikke lengre har noe reelt valg. Önnersfors (2021, s. 14) belyser også denne tematikken, og sier at et medisinsk argument mot vaksiner nettopp er at det i konspiratoriske miljø argumenteres for at de store farmasøytiske selskaper (Big pharma) med hensikt gjør folk syke for å gjøre dem avhengig av vaksiner eller legemidler. Deltakeren Lukas hevder dette. Han sier at:

«Nå viser det seg at de som har fått tredje dose på vaksinen ofte utvikler hiv og aids, og dermed er de fengslet til farmasien, til Bill Gates og de som eier medisinindustrien. Som igjen betaler Stoltenberg og som igjen betaler hun, igjen Stoltenberg og som igjen betaler Støre. Du må følge pengene. [...] Det er ikke god butikk i friske folk og det er ikke god butikk i døde folk, men syke folk, det er god butikk. Hvis du kan føre noen med medisiner og gi de sånn som nå, for eksempel aids og hiv, så må de gå på medisiner resten av livet. Og medisinindustrien, de guffer inn penger. Så det er jo en genial måte å gjøre det på. Det er helt topp. Du kan faktisk ikke gjøre det bedre, det er jo mye bedre enn Putin som går inn og skyter de. Mens her gir de de medisin og da begraver vi hverandre og det går i stillhet og sånt» (Lukas).

Dette sitatet gir uttrykk for en konspirasjonsmentalitet, preget av en hierarkisk fordeling av makt mellom eliter innenfor politikken, legemiddelindustrien og finans. De forskjellige elitene blir her tilskrevet en form for kollektiv essens og dermed også deltagende i samme plan (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 109).

Det er flere av deltakerne som nevner Bill Gates, som er en av verdens rikeste og mektigste menn, og ser hans engasjement for vaksiner som suspekt. Studiens fire eldste deltakere Nora, Oliver, Lukas og Oskar trekker frem hans navn, og viser til en populistisk og konspiratorisk tankegang, som baserer seg på at det foregår en kamp mellom de onde elitene og folket.

«Nei, en trenger ikke være spesielt intelligent for å skjønne at det ligger ekstremt mye penger i dette her. Og det har jo også kommet ut Bill Gates, hva han holder på med og ja. En skal ikke gjøre så mye research før en finner.. Sannheten er der ute og hvis du leter, så vil du finne den. Men det er folk som prøver å skjule den så godt de kan. Og det er jo litt av agendaen vi er inne i nå. Det er jo dette som er litt av ideologien til denne her eliten, eller frimurerlosjen. De skal jo styre ut ifra kaos og det er det du ser opptaktene til i verden. [...] Realøkonomien skal bryte sammen, knekke sammen, flere konkurser, så kommer staten inn og det er liksom den nye verdensordningen som kommer inn. Det er jo den de har pratet lenge om i USA da. Og nå ser du opptaktene til det. Du ser hvordan priser begynner å stige nå. Veldig mange har mistet jobbene her, på grunn av dette her covid-greiene» (Oskar).

I tråd med hva som blir sagt i sitatet over, hevder Dyrendal og Emberland (2019, s. 106) at slik anti-elitistisk retorikk ofte har en tendens til å bli apokalyptisk og vende seg mot en tanke om at tidens siste stunder er i vente.

Ella ser på sin side på koronasituasjonen som en form for moderne økonomisk krig. Og hevder at dette er en observasjon hun har gjort seg, uten påvirkning fra omstendighetene, helt basert på egne tanker.

«Og i forhold til all den skremselsgreiene med korona og det som var her, det første jeg gjorde når dette kom fram så googlet jeg, for det første så tror jeg personlig, dette er noe nymotens krig, det handler om økonomi. Noen går ut av det kjempesterkt nå, og noen går ut av det veldig svakt. Det er veldig mange jobber som forsvinner og det går hardt utover enkelte mennesker, mens noen sitter på toppen og koser seg. Så jeg tror at, for det første så tror jeg at det er plantet. Og jeg er ikke noe sånn konspirasjons.. Jeg har ikke lest meg opp på noe som helst. Dette er bare hva jeg selv. Hvis jeg ser det utenifra, jeg har ikke lest nyheter, ingenting. [...] Jeg tenkte at dette handlet om økonomi. Det var noe som sa i meg, når jeg hørte dette. Så tenkte jeg at her må jeg bare trekke meg tilbake. Jeg har ikke tenkt å bli påvirket av noe som helst. Jeg skal tenke selv. Og det finnes mange måter å krige på. Nå viser jo Russland at de går tilbake i historiebøkene, jeg trodde jo vi var kommet litt lengre. Men dette andre med korona, det tror jeg er en form for krig det også, jeg tror det handler om økonomi. Og derfor har jeg ikke tillit til det heller.» (Ella).

Denne uttalelsen reflekterer til en viss grad Mjeldes funn om at enkelte anså koronasituasjonen og regjeringens tiltak som en truende krig i full skala (2022, s. 21).

Som nevnt tidligere mener Luhmann at tillit kan betraktes som en «risikofylt forut-ydelse» (1999, s. 59). Dette kan bety at man kan risikere at tilliten en gir til noen kan koste deg dyrt. Oliver viser ofte til at koronavaksinen ikke er tilstrekkelig testet og fortsatt på et eksperimentelt stadium. Han er ikke interessert i å risikere følgene som kan komme av å være med i eksperimentet.

«Jeg vil ikke være en sånn forsøkskanin, uten å få betaling for det. (ler) Hvis jeg skal bli sånn forsøkskanin, så vil jeg ha betalt da. Du vurderer risikoen.» (Oliver).

Dette kan vise at han selv er økonomisk motivert, men at han ser på det å vaksinere seg som en risikofylt handling, som han ikke vil ta sjansen på, med mindre han hadde fått betalt for det.

Flere deltakere beretter om løgnaktige økonomiske motiver. Som at helsepersonell registrerer dødsfall som følge av viruset, selv når de ikke er relatert til det.

«Ei som jeg kjenner som, altså troverdig kilde sånn sett, som er sykepleier i Spania. Og da fikk hun bare streng beskjed fra sin sjef "Du må signere dødsfall som korona". Selv om det var ei gammel dame, som døde naturlig død. Så får hun beskjed om det, for det da fikk sykehuset penger for å signere "døde av covid".» (Sofie).

Noah forteller en lignende historie, og viser til at dette er en avgjørende grunn for hans skepsis til vaksiner.

Forsker: «Hva tror du liksom er hovedgrunnen til vaksineskepsisen da?»

Noah: «I samfunnet?»

Forsker: «Nei, hos deg.»

Noah: «Mangel på åpenhet. Og at jeg har fått mindre tillit til legemiddelindustrien. Mye mindre tillit til den. De har også sin agenda og sine meninger, ingen er nøytrale, og de er også langt ifra nøytrale. Også hører man jo også, sånn som min tante jobber som sykepleier. Det er ikke så mange årene tilbake hvor du hadde leger som drev og solgte medisiner og tjente masse penger på det. Og ga kanskje ikke pasientene sine det de virkelig trengte. For de kunne tjene penger på å gi de en viss type medisin. Så jeg har mindre tillit til legemiddelindustrien.»

Her uttrykkes en mistillit til legemiddelindustrien på grunn av ryktet de har fått gjennom andres erfaringer med dem. Dette er en slags personlig mistillit, som bygger på andres erfaring med tillitsbrudd. Denne formen for mistillit er erfaringsbasert (også gjennom andres erfaringer), men også partikularistisk, ved at den konkret er rettet mot legemiddelindustrien. I tillegg til å være spesifikk, siden den rettes mot vaksiner (Grimen, 1009, s. 94).

5.1.3 Helse: kropp og kosthold

De fleste deltakerne var opptatt av helse, kropp og kosthold og argumenterte mot vaksiner med henblikk på dette. Et poeng som flere deltakere vektla, var at det man putter inn i kroppen bør være naturlig og ikke tilsatt skumle og ukjente kjemikalier. Også her kommer den dualistiske tankemåten til syne. Der det naturlige ses på som noe godt, trygt og tillitsverdig, mens mistilliten vendes mot det unaturlige, som er farlig, giftig og noe en skal unngå. Også Nordby (2015) peker på denne dualiteten og viser hvordan fokuset på kropp og helse stadig har blitt mer gjeldene i det moderne Norge. Det å dyrke selvet, med vekt på det naturlige, helsen og kroppen stadig blir mer gjeldene. Emma belyser synet på det naturlige på en fin måte. Hun sier at:

«nei, altså jeg er jo egentlig ganske for det som er naturlig og vaksiner er jo ikke det, så det er egentlig litt det. Jeg er liksom skeptisk til det man putter i kroppen som liksom er veldig unaturlig.» (Emma).

Både Noah og Olivia sier at helse, kosthold og det å leve sunt har blitt en slags hobby for dem. Hvor de bruker mye tid på internett for å finne frem til måter å leve sunt på.

«Jeg liker trening og jeg liker å leve sunt. Så det er litt en sånn hobby for meg, det å leve sunt. Så nå skal jeg hive meg på litt mer sånn organiske trender, spise sunt, få i meg minst mulig kjemikalier, gift som er omgitt av grønnsaker [Sic.]. Så er jeg jo ikke hysterisk på det, men det er litt sånn hobbygreie. Jeg liker å leve sunt. Det føles godt

på kroppen. Og av det jeg har av kunnskap om vaksiner, så er det ikke.. Det er jo noe, du får jo noen usunne ting i deg også. Så får du jo viruset, men for å aktivisere viruset, så må man jo ha.. Er det aluminium? [...] Og noe av det går ikke ut av kroppen.» (Noah).

Utsagnet hans vitner om en skepsis til kjemikalier, både de som befinner seg i vaksinene og sprøytestoffer på grønnsaker. Han gir også uttrykk for et ønske om å ta vare på egen kropp og helse, og tar derfor forholdsregler mot kjemikalier, som han uttrykker skepsis mot.

Olivia mener på sin side at det var i jakten på en bedre helse hun først ble introdusert for vaksineskepsis. Da hun ikke fikk den hjelpen hun trengte gjennom det offentlige helsesystemet søkte hun etter andre kanaler, som livsstils-blogger og alternative medier.

«Jeg satt og tenkte i dag på hvor det egentlig begynte. Altså, reisen begynte vel med at jeg har slitt mye med helse selv. [...] Jeg prøvde å henvende meg til lege for å få hjelp med helsen. Det var liksom ikke noe hjelp å få. Det å være syk er normalen i dag. Det er helt normalt, så det blir liksom greit. [...] Men iallfall så begynte jeg heller å lese meg opp selv da, for å se hva jeg kunne gjøre. Så ble jeg liksom glutenfri og litt melkefri og litt sånne ting, og fant ut at det hjalp kjempe mye. [...] Så blir en litt mer avhengig av de, kanskje mer, du kan si alternative kanalene, for å finne en løsning på mitt eget problem, når det kommersielle ikke fungerer lengre. [...] Så da gikk jeg jo bare mer der og leste meg mer opp på hva er bra, hva er ikke bra. Begynte å finne ut av veldig mye. Det ble liksom nesten som en hobbyinteresse. På å bare lese og lese. [...] Også husker jeg at flere av disse her bloggerne eller kan du kalle de influencerne eller alternative, jeg husker bare at de skrev noe om vaksiner. [...]» (Olivia).

Dette utsagnet kan tolkes dit hen at siden tilliten hennes til det offentlige helsevesenet forvitret, som følge av at hun ikke fikk den hjelpen hun trengte, forsøkte hun heller å ta saken i egne hender og fant dermed noe som sto til forventningene, som var tilliten hennes verdig i de mer alternative kanalene. Også her peker hun på at det er kommersielle krefter i helsetilbudet, som hun ikke stoler på. I lys av Grimens forklaring på hva tillitsgivere gjør, kan det sies at A (Olivia) viser B (alternative kanaler) tillit, fordi X (helsen) er viktig for A (Olivia) (Grimen, 2008, s. 197). I Olivias syn var det bare så kalte alternative kanaler som kunne ivareta det som var av verdi for henne, derfor rettet hun sin tillit dit. Og på denne reisen mot en bedre helse kom hun over negative holdninger til vaksiner.

Ella er nok den deltakerne som uttrykte størst engasjement for helse og kosthold i denne studien, selv om dette var noe de fleste vektla. Hun uttrykker en holistisk tankegang, der hvor alt henger sammen og sier at:

«Jeg er veldig opptatt av, ikke bare ernæring, hva man spiser, men hvordan man har det generelt. Hvem man har rundt seg, trener man, sover man godt om natten, alt

egentlig, fordi at alt henger sammen. Så kosthold er jo ekstremt viktig, men det er veldig mye annet som er viktig også. Fordi at alt er med på å påvirke uansett.» (Ella).

På grunn av sin store interesse for helse og kosthold samhandler Ella med andre likesinnede, som er etablerte i den samme miljøet eller helsefokuserede subkulturen hun er en del av. Hun viser til et nettverk av andre helseorienterte, som heller ikke har tillit til vaksiner, og distanserer seg samtidig til utgruppen av vaksinerte helsearbeidere.

«De på sykehusene de er jo frelst. De som jobber i sykehjemmene, de er frelst. De tar vaksinen, de stiller seg i kø for de der dosene. Men alle som jeg kjenner, jeg kjenner jo en som driver (Helsekostbutikk). Der er det mye helsekost, hun er godt opplyst. Jeg kjenner de som driver (helsekostbutikk), de er godt opplyst. Ingen av de som driver litt med sånn hvordan kroppen faktisk fungerer, kosthold, ernæring, helsekost og alle disse her tingene her, de har ikke tatt vaksinen. Og det må jo bety noe. Og jeg har ikke snakket med de før nå i senere tid. Men ingen av de er vaksinert. Naturteraputen min han er ikke vaksinert. Og det er nok fordi at de går litt mer i dybden på hvordan kroppen faktisk fungerer. For hva er det de andre i hverdagen, hvis man ikke er interessert i kosthold, kropp og ernæring, fysiologi, anatomi, alt det der. Hvordan kroppen fungerer, så bryr man seg ikke om det. Man spiser, sover, går på do, også er det det som har med kropp og gjøre.» (Ella).

Ella viser her at hun i større grad har tillit til alternative former medisin, som naturmedisinere og helsekost. Hun uttrykker liten grad av forholdsregler mot alternativ medisin, men retter et skjevt blikk mot tradisjonelle helse- og omsorgsarbeideres valg om å vaksinere seg.

Også Nora uttrykker stor interesse for helse. Hun sier at hun spiser 20 pepperkorn daglig og kurer seg med hvitløk, til sin datters store fortvilelse.

Nora: «Jeg har veldig tro på naturmedisin og jeg har jo jobbet på sånn antroposofisk hjem i (Land) og da brukte vi jo bare naturmedisin. Jeg tar jo daglig 20 pepperkorn.»
Forsker: «Åja.»

Nora: «Ja, som er et fantastisk middel for å øke.. Eller masse antioksidanter og styrke immunforsvaret blant annet. Og nei, jeg har veldig tro på naturmedisin. Jeg har jo sett på.. Jeg jobbet jo med psykisk utviklingshemmende i (Land) og da så jeg jo hvordan disse medisinene hjalp de. For det nyttet det jo ikke med noe placebo. Altså enten så virket medisinene eller så virket de ikke. For eksempel sovedråper som var urtemedisin. Vi kunne ikke narre en veldig rammet psykisk utviklingshemmet med at "nå skal du sove". Hun sovnet jo som en stein. [...] Jeg bruker jo også, til min datters store fortvilelse, er jeg veldig glad i hvitløk. (Ler) [...] Jeg kurer meg av og til med veldig mye hvitløk og det er jo ikke snakk om ett fedd, altså det er bønnevis. (Ler) Men da må jeg liksom bare isolere meg. Også har jeg veldig tro på honning og sitron. Jeg har jo bøker om det og ja.. Jeg tror det finnes midler i naturen.. Jeg tror det finnes planter.. Mat og planter for alle lidelser i naturen.»

Nora nevner her at hun tidligere jobbet på et antroposofisk senter. Innenfor antroposofien er også den holistiske tankegangen gjeldene, ved å hente inspirasjon fra blant annet

kristendommen, spiritisme, okkultisme og astrologi (Nordheim, 2015). Ifølge en svensk studie (2014, Byström et al.) om vaksinasjon mot meslinger i et svensk antroposofisk miljø fant forskerne blant annet ut at tilhengerne av denne retningen favoriserte naturlig immunitet og naturlig sykdomsforløp. At vaksinasjon gjerne ble utsatt på grunnlag av bekymringer for bivirkninger og alder på den som skulle vaksineres. I studien pekes det også på at slike miljøer har relativt lav vaksinasjonsdekning. Betydningen av det naturlige kommer også sterkt til uttrykk gjennom Noras utsagt, i tillegg til at hun poengterer viktigheten av et sterkt immunforsvar.

Samtlige deltakere i denne studien påpeker vaksinens innvirkning på immunforsvaret og at det er noe som det er viktig å passe på. Ifølge Lukas vil de som tar tredje dose av koronavaksinen dø som følge av dårlig immunforsvar.

«Hele immunforsvaret er bare søppel, altså kroppen har ingenting igjen å kjempe med, så dør de.» (Lukas)

Mens Sofie peker på at politikerne og ekspertene i stedet for å formane befolkningen om å vaksinere seg heller burde gi kostholdsråd for å styrke immunforsvaret mot virus.

«Altså, kom fram med hva vi kan gjøre for å bygge opp immunforsvaret. Når de allerede har den troverdigheten, i stedet for å ha så fryktbasert budskap. Altså hva med å ha mer reklame på tv på hva som er godt for kroppen. Hva vi putter i oss, hva, hvordan kan vi, ja, bygge immunforsvaret?» (Sofie)

5.1.4 Vitenskap og ekspertise

Den neste primærdimensjonen vaksineskeptikerne i denne studien trekker frem dreier seg om deres forhold til ekspertise og vitenskap. Herunder trekkes det ofte frem hvem som er troverdige tillitsmottakere og hvem som ikke er det. Hva som avgjør en eksperts troverdighet, er et komplekst fenomen. Også her spiller økonomiske faktorer en essensiell rolle, og kan knyttes til mistenkte interessekonflikter. Oliver mener at han er opptatt av å sette seg inn forskning, at han forsøker å få mest mulig informasjon før han tar en avgjørelse, men han uttrykker også en skepsis, og viser til makt og økonomiske insentiver som påvirker forskning.

«Når du mener selv at du har funnet sannheten, funnet den hele sannheten. Det er jo kanskje vanskelig da, men hvert fall noe som er fakta, og det gjør deg jo mer tryggere da. Da står jeg for det også får de andre si det de vil, egentlig. Det er mer sånn da. Som er mye basert på forskning da, selvfølgelig. Men så vet en jo nå at forskning kan jo også lyve. Det kommer an på hvem som betaler og hvilken vei de skal være. Så derfor er det litt viktig å være litt sånn, det er mye som er basert på penger og makt og sånt da, som gjør at man bør tenke seg litt om.» (Oliver).

Olivia peker i samme retning og sier også at hun er bevisst på hvordan hun forholder seg til forskning. Hun uttrykker en mistanke om at fakta undergraves og resultater blir kjøpt frem.

Da jeg spurte henne om hun hadde tillit til for eksempel forskning og universiteter svarte hun:

«Som regel, men det og må jeg ta med ei klype salt for det har skjedd med en eller to som har betalt gjennom en annen instans og en tredje instans for å få dårlige resultater for å sverte vaksiner. Men det er jo ikke mange, men det skjer og det blir jo blåst opp så til de grader at det finnes noen som er like dumme på den andre siden. Men ene og alene så, industrien, det er jo ingen andre som graver så mye ned av fakta, som de for å få det godkjent, få det trykt gjennom, for å kunne selge de, der er det mye informasjon og tall som blir svartlagt eller ja, ikke tatt med i rapporter eller vist til folk. Men jeg synes jo at det er mer, de som ikke kan tjene på det, det er jo helst det som gir best resultat, for da er det ikke en pengeinteresse i det. For når det er en pengeinteresse så blir det så fort skjevt! Det er jo ikke nødvendigvis alltid sånn, men det er nesten som en sånn tommelfingerregel ofte sånn.» (Olivia).

Utsagnene til Oliver og Olivia kan ses i lys av det forskningsetiske normen om desinteresse, som sier at slike personlige interesser som økonomiske insentiver ikke skal påvirke funnenes utfall. Ut ifra deltakernes uttalelser kan det virke som om denne normen ikke overholdes.

Videre kan fagfelle vurderinger være med på å kvalitetssikre forskning og holde orden i egne rekker, nesten som et slags vitenskapelig internpoliti (Materstved, 2019, s. 109). På den måten fungerer fagfelle vurderinger som en slags institusjonalisert mistillit i forskningsverden.

Blant leger og andre profesjonelle finnes det, som nevnt i teorikapittelet, andre former for institusjonalisert mistillit, som kan sanksjonere de som ikke holder seg innenfor disiplinens rekker, for eksempel ved å trekke lisenser eller si dem opp (Grimen, 2008, s. 203). Slike systemer har som nevnt den tveeggede funksjon å både inneholde tillit og mistillit samtidig. Vår tillit til systemene vi orienterer oss i forutsetter at systemene fungerer som de skal (Grimen, 2009, s. 100). Paradoxalt nok uttrykker flere av deltakerne i denne studien, at nettopp det at legene og de profesjonelle utsettes for sanksjoner og mister jobben sin ansees som tillitsvekkende og gjør ordene deres mer troverdige. De sanksjonerte profesjonelle får dermed en form for forhøyet status, som sannhetsforkjempende varslere.

«Sånn som nå, her med vaksinen, så er det så mange profesjonelle, høyt utdannede folk på ekstremt høyt nivå, som går ut og flagger farene og de har så mye å tape på det at det er enormt. Hele livet går i dass hvis ikke. [...] Mange av dem som står fram på BitChute for eksempel og advarer folk, de har kun ting å tape, men allikevel så velger de å stå fram og advare. De tjener ingenting, de ødelegger.. Han ene doktoren, han sa "Jeg ødelegger navnet mitt, jeg ødelegger ryktet mitt, karrieren min. Alt går i dass med å stå fram, sånn som jeg gjør nå, men jeg klarer ikke å leve med det og ikke gjøre det". Og da vil jeg si at "Okei, jeg tror deg". Men står du fram og selger noe i tillegg, at du sier dette her, "Men, du må kjøpe det produktet", da tror jeg ikke på de igjen.» (Lukas).

Denne omvendte logikken tilsier at det å ofre seg for sannheten, uten å stille økonomiske krav virker som en slags garanti for at det som fortelles må være sant. I lys av Goffmans (1992) begreper, har varslerne vært vitne til hva som skjer bak scenen og vært en del av kulissene. Ved å gi dem som er villige til å tro på deres beretninger tilgang bak den hemmelige scenen, oppnår de på den måten tillit i kraft av sin posisjon og informasjon. Oskar påpekte også dette poenget og sier:

«[...] Dette har de ordentlige ekspertene sagt, de som ble feid vekk. De som ble stemplet som konspirasjonsteoretikere og kvakksalvere og alt sånt noe. De lyver og alt mulig slags ondt for å prøve og holde å en løgn, ser du. Og det er så mange av de.. Men du finner de ikke på nettet, de taler på andre plattformer.» (Oskar).

Logikken er at disse ordentlige ekspertene har vært i varmen, men stenges nå ute av de som prøver å skjule sannheten.

De fleste deltakerne uttrykker at de har vært opptatt av å gjøre sine egne vurderinger rundt vaksiner, selv om ingen av dem har medisinsk bakgrunn. På denne måten kommer den epistemiske asymmetrien til uttrykk. Det er tilgang på mangfoldig informasjon på internett i det moderne samfunnet vi lever i, men i forbindelse med vaksiner kan det tenkes at lekfolk ikke besitter den kunnskapen om vaksiner som de såkalte ekspertene innen medisin har (Grimen, 2008, s. 200). På den måten stiller vaksineskeptikerne skjevt i forhold til dem som arbeider innenfor systemene og anbefaler vaksinene.

Etter å ha blitt introdusert for vaksineskepsis gjennom kostholds-blogger i jakten på en bedre helse, forteller Olivia at hun forberedte seg med å bruke lang tid på å lese seg opp om vaksiner for å forme sin mening før hun møtte helsesøster, slik at hun skulle vite hva hun skulle si for å avverge vaksinasjon av sitt eget barn.

«Så tenkte jeg "Dette må jeg finne ut av til jeg står ovenfor helsesøster og de vil begynne med dattera mi. Så må jeg vite hva det er for noe". [...] Så da dukket jeg under og begynte å lese meg litt opp på det da. Men det var jo ingen, hva skal du si? Det var jo ganske negativt (ler). Negativt mot vaksinasjon da, mye av det. [...] Det måtte jo være noe som faktisk, som jeg følte hvert fall, dette er faktisk, det er de ingrediensene i det. Det gjør det og det med kroppen. Det kan potensielt gjøre sånn og sånn hvis at genetikken er sånn og sånn. Altså for meg å ta en avgjørelse om at jenta mi ikke skal ha vaksine, så måtte det bli rent faktisk.» (Olivia).

Også Sofie påpeker at hun ikke har den samme kompetansen som de utdannede helseeksperterne, men at hun likevel stiller seg bak sin egen vurdering om at vaksiner er farlig fordi det svekker immunforsvaret.

«Nå er ikke jeg lege, i det hele tatt og jeg har heller ikke noe sykepleier eller helseutdanning, men nei. Jeg synes det er skummelt å svekke immunforsvaret.» (Sofie).

Mens Emma peker på at hun ikke vet hvem hun skal tro på, siden det er så mye informasjon fra forskjellig hold.

«Men det jeg liksom synes er det vanskeligste oppi det hele er at det er så mye informasjon fra her og der, og motsigende informasjon. Du vet ikke helt hvem du skal tro på lengre.» (Emma).

I følge Groman et al. (2021) er en av de største motivasjonene for å takke nei til vaksiner grunnet i en frykt for at vaksinene ikke er trygge. Og kan ses i lys av mistillit til vaksinenes vitenskap, at sikkerheten ikke har blitt vurdert i tilstrekkelig grad. Flere deltakere trekker frem tidsaspektet ved utviklingen av vaksinen og at dette fremsto som en forhastet prosess.

«Jeg tror at vi gjør masse bra forskning, det er ikke det, jeg stoler på det, men dette gikk veldig fort. Det er egentlig bare det, "Kan dere gjøre det litt nøyere?" liksom. Sjekke litt flere ting, prøve litt flere eksperimenter på forskjellige personer, forskjellig alder. Det er liksom fort å slurve, når man må gjøre ting fort.» (Emma).

Også Ella fokuserer på tidsaspektet som preget koronasitasjonen før vaksinene ble tilgjengelige, og setter opp en slags uovervinnelig ringargumentasjon der hun bekrefter sin egen teori om viruset.

«Men jeg tar ikke en vaksine som ikke er, den er ikke.. Altså det er ikke forskning på den. Hvor tid skal de ha fått tid til å forske på den vaksinen? Og hvis de har fått tid til å forske på den, så er det jo hvert fall tull dette her, for da har de hvert fall plantet dette viruset! De har ikke hatt tid til det.» (Ella).

Ella uttrykker her en skepsis til forskningen på vaksinen og viruset på grunnlag av tiden.

Oliver vektlegger også tidsaspektet og at vaksinen er nød-godkjent til eksperimentell bruk, i tillegg til å være skeptisk til innholdet. Dette fremlegger han som hovedgrunnene til at han er skeptisk til koronavaksinen, men han er også skeptisk til andre vaksiner.

«Det viktigste er vel, som jeg sier at det er enda et eksperiment, selv om noen sier.. Det er ny teknologi, og eksperimentell enda da. Det er det jeg har fått med meg. Ja vel, til høsten så er det to år. [...] Så er det er det med at det har vært alt for fort, altså det gikk altfor tidlig. Det at den er kun eksperimentell. De sier sånn nød, han er nød-godkjent i nøden da. Så det vil jeg understreke, at den er eksperimentell, men med ny teknologi som vi ikke vet omfanget av. Og at innholdet ikke er kjent. Hva inneholder den da? Er det noe annet de har lagt inni? Og du kan lese veldig mye, men det kan som sagt bli tolket som konspiratorisk, for det er jo ikke helt sikkert. Men det er jo det at, hva inneholder det? Den er ny teknologi. Også er den ikke testet ut.» (Oliver).

Med dette viser Oliver mistillit rettet mot vaksineekspertene og vitenskapen rundt vaksinen, som han har forholdsregler mot.

Deltakerne uttrykker i stor grad mistillit rundt vaksinen vitenskap. De peker på teknologien og ser med mistroiske øyne på innholdet i vaksinen. Her nevnes flere unaturlige og kompliserte kjemikalier som de er skeptiske til, eksempelvis kvikksølv, aluminium, mRNA, spike-protein og nanopartikler. Noen drar det så langt at de kobler det til 5G teknologi og micro-chipper, Noen vil nok si at disse kjemikalierne faktisk utgjør en trussel, men i lys av Giddens kan det også tenkes at uvitenheten rundt hvordan disse kjemikalene fungerer gir grobunn for skepsis, nettopp fordi man ikke helt forstår hva det dreier seg om (1997, s. 69).

«Det er jo innholdet jeg er superskeptisk til. Dette med Spike-protein og dette med nano-partikler og at det er.. Og at det for hver sprøyte svekker det immunforsvaret mer og mer, altså det. At det er en dødssprøyte. Det er ikke sikkert at du skal skrive noe om det altså, men kanskje til andre som ... Altså sønnen min hadde jo kunne forklart det mye bedre enn meg, fordi at jeg kjenner at jeg har på en måte prøvd å distansere meg til hele problematikken, for det jeg er så møkka lei. Det er jo sikkert alle.» (Nora).

Her viser Nora at hun ser på sprøyten nærmest som en ren henrettelse, og at hun er skeptisk til den på grunn av det hun ser på som farlig innhold. Olivia viser også til innholdet av metaller og argumenterer at vaksiner kan forårsake autisme. Dette er dog en kjent mistanke som oppsto som følge av en analyse basert på forfalskede data (Folkehelseinstituttet, 2006).

«Disse her små metall, mikroskopiske metall bitene som de må ha i vaksinen for å få immunforsvaret til å aktivere. Og det har de jo sett kjempe store, klare sammenhenger med autisme og alt mulig egentlig, og hva det kan utgjøre i hjernen. Med å oppsamlinger av det, for det skal ikke være metaller i hjernen på den måten. Men de er så små bitene for å komme inn i cellene for å tvinge immunforsvaret.» (Olivia)

Også Oliver viser skepsis for teknologien og innholdet i koronavaksinen, sammenlignet til andre vaksiner hevder han at den ikke kan kalles en vaksine i det hele tatt.

Oliver: «[...]Jeg tror ikke at de andre, de vaksinene som vi fikk, som både meg og deg har fått i ungdommen. Jeg tror ikke at de er i nærheten av de vaksinene som de holder på med nå. Det er helt to forskjellige verdener.»

Forsker: «Mm. Hva er det som skiller de?»

Oliver: «Det er jo teknologien og hensikten med de. mRNA, altså dette her er ikke en vaksine. Det er en kjemisk.. Jeg vet ikke, det har hvert fall ingenting med vaksiner og gjøre. De kaller det en vaksine, men det er ikke vaksine. Selv om de sier det, for det er ikke bygd opp på noen ting av.. Og det jeg sier nå, det er ikke noe jeg har funnet ut av selv, da må du gå til de som jobber med vaksiner i Norge, som er spesialutdannet innen bakteriell forskning og utvikling og sånne ting. Altså de sier at det ikke er vaksine.»

Mens Oskar på sin side viser til at innholdet i vaksinen er ukjent.

«Den vaksinen har de jo tatt patent på og det er jo ikke en lege som vet hva den vaksinen inneholder, ingen.» (Oskar)

Vi ser med dette at det er delte holdninger til vitenskapelig praksis blant vaksineskeptikerne i denne studien. Mange retter sin skepsis mot økonomiske interessekonflikter, anerkjenner bare noen selvvalgte eksperter, viser skepsis til kompetansen medisinerne har, tidsrammen for produksjonen av koronavaksinen og hva den inneholder. I tillegg til at de forbereder seg til den epistemiske asymmetrien ved å dykke ned i egen overbevisning.

5.1.5 Media

Vaksineskeptikerne i dette prosjektet viste også til media, som en bidragsyter for sin skepsis til vaksiner. Mistilliten og de negative holdningene var spesielt rettet mot offentlige mediekkanaler, som for eksempel NRK, VG og dagbladet. Noen hadde større tillit til alternative mediekkanaler, som Steigan og Resett, og lente seg i stor grad på hva som ble formidlet av private aktører på sosiale medier. Disse mediakildene er i tråd med de Mjelde undersøkte i sin studie (2022).

«Altså Steigan.no der kommer sannheten fram.» (Nora).

Deltakeren Ella sa at hun tok et bevisst valg om å forstå det offentlige mediebildet da koronapandemien for alvor brøt ut. Dette gjorde hun for å ikke påvirkes av hva som ble sagt i mediebildet, men heller lene seg på enge oppfatninger av hva som skjer.

«Når dette skjedde, så slutte jeg å lese avisene og jeg sluttet å lese nyheter. Jeg har ikke lest nyheter eller sett nyheter fra korona begynte. [...] Alt du velger å følge, det påvirker deg og det mener jeg at vi kan litt velge selv.» (Ella).

Med dette sitatet viser Ella at hun forsøker å ta avstand fra informasjon om pandemien, noe som kan ses i lys av at mistillit også kan være en drastisk forenkling av omgivelsene rundt oss (Luhmann, 1999, s. 126). Ved å ta denne avgjørelsen om å ikke oppsøke nyheter og aviser slepper Ella, til en viss grad, å forholde seg den informasjonen og det bildet som males av media, for derved å tenke selv og lene seg på egne vurderinger. Videre forteller Ella om en episode hvor hun ble spurt om hun hadde vaksinert barna sine mot korona og sier at de som er positive til vaksiner har sluttet å tenke selv.

«Da har du sluttet å tenke selv, for det er ikke derfor du har tatt vaksinen. Og da mener jeg at da har du blitt så hjernevasket! Du sitter og ser på nyhetene. [...] Nyhetskanalen hele tiden. Jeg tror sånne ting er og med på å gjøre deg syk. Jeg tror ikke det er bra» (Ella).

Heller ikke Olivia er begeistret for å følge med på nyhetsbildet og forteller at mannen hennes pleier å informere henne om hvordan ting er.

«Min mann er bedre på det der, han følger så utrolig mye med, og jeg kan ikke fordra det. Jeg hater å lese nyheter! (ler) Men han følger med, så får han heller informere meg i stikkord av det som er relevant. Og så tar vi det der fra. [...] Jeg kjenner på den der angsten når jeg leser nyhetene. [...] De har jo brukt mye sånn "dugnad, dugnadsånd. Gjør det for at alle kan åpne opp. Ta vaksinen for da blir det bra igjen, da kan vi være sosiale igjen", ja. For meg er det jo bare en tom ordbruk, for å få til en.. Altså det er jo et virkemiddel. For å få gjennom vaksinerings uten at det er noe dokumentasjon på at det faktisk er noe løsning i det hele tatt.» (Olivia).

Den moralske dugnadsånden, som er viktig for den norske velferdsmodellen (Nilsen & Skarpenes, 2020, s. 263), får her en utfordring i møte med mistillit og skepsis. Og blir ansett som innholdsløse begreper og retoriske virkemidler for å få vaksinasjonsraten opp. Nora mener på sin side at presset fra media, med oppfordringer om å vaksinere seg heller at virket mot sin hensikt og gjort henne enda klarere i sin sak.

«Og jo mer de har presset oss til å ta denne sprøyta, jo sterkere har min motstand blitt altså.» (Nora).

På den måten har presset om å vaksinere seg heller fungert kontraproduktivt, hvor motstanden har økt i ett med oppfordringene.

Noah uttrykker også en mistillit til de etablerte mediene i Norge og anser det dem nærmest for å være kommersielt motiverte reklamer for vaksiner.

«Under covidten så.. Min tillit til media har gått ned i saker som delvis er litt sånn politiske om jeg skal si det sånn. Når jeg sitter og leser VG eller Dagbladet, Aftenposten, så er det jo ladet med journalistens meninger. Og de er jo som regel veldig positive til den vaksinen og vinkler på en sånn måte hvor det på en måte skaper et sånn press. Løfter frem sakene hvor de som dør av det eller får alvorlige.. Det blir veldig spissformulert, så min tillit til mediehusene, den er bare blitt svekket og svekket de siste årene. For meg så er det nesten som å sitte å høre på reklame. Noen som reklamerer for et produkt. [...] Men, jeg leser jo det, jeg leser jo de avisene, bare for å se hva de har å si, men jeg fester ikke min lit til det. Jeg gjør ikke det.» (Noah).

Her kommer det økonomiske aspektet atter en gang inn som noe tillitssvekkende. I tillegg til at Noah også viser mistillit en slags subjektivitet og normative fremstilling av vaksinen.

Oliver hevder på sin side at han er opptatt av å få så mye informasjon han kan for å ta et valg, og sier at han oppsøker mange ulike kanaler for å få et nyansert bilde.

«Er det flere som sier det samme? Så jeg prøver å være.. Det er akkurat som nyheter, hvis du bare hører på Nrk, så kan du få en feil vinkling. Hvis du bare tenker.. La oss si, nå vil jeg høre "hva sier de andre?". Jeg kan gå på BBC, jeg kan gå på CNN, jeg kan gå og høre på Kinesiske nyheter, for å få en vinkling da.» (Oliver).

Her viser Oliver hvordan mangel av tillit utgjør kompleksitet. I det moderne samfunnet har vi tilgang på uendelige mengder informasjon, som gjør det komplisert og tidkrevende å fatte kunnskapsbaserte avgjørelser på egenhånd. Dersom han hadde hatt tillit til ekspertvurderingene som allerede var blitt gjort og fremmet i de etablerte mediene ville han redusert denne kompleksiteten og lettere muliggjort handling (Mangset, 2021).

En annen dimensjon ved den dagens uendelig informasjonshav er at en alltid kan finne forståelser som en selv er enig i og dermed velge ut den informasjonen som passer best til det narrative en slev har, også kalt bekreftelsesbias (Myklebust-Hansen & Norum, 2019). Her fungerer informasjonssøkingen på internett nærmest som ekkokamre, som bekrefter de forestillingene man har fra før av (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 63). Deltakeren Sofie sier at hun finner det hun vurderer som troverdige kilder gjennom for eksempel Facebook.

«Troverdige kilder for meg er fra leger. Da er jeg med i en sånn gruppe på Facebook, hvor de også legger ut. Og når jeg har funnet en nettside fra for eksempel en lege som har gått ut og sagt hva det inneholder, "det er sånn og sånn", men det blir jo fort tatt ned fra nettet. Det er det. Noe av det.» (Sofie).

Dette ser ut til å være et gjengående problem for mange av deltakerne i studien. Den informasjonen de fester sin lit til har en tendens til å bli sensurert og fjernet fra offentligheten.

Slik jeg tolker Lukas er nettopp denne sensureringen et tegn på at det som sies må være sant.

«Og for eksempel sånn som med, en annen ting som og er helt forkastelig, som jeg kan få bekreftet sannheten, det er jo at på Youtube, hvis du sier negative ting om vaksine og sånne ting, mot regjeringen og vaksinepass på Youtube, så blir du fjernet. Du blir sensurert. De tåler ikke å høre sannheten. Hvis du hadde pratet noe tull, noe annet som var tull, et eller annet sånn hvis du skulle.. Et eller annet som bare var fantasi, så hadde de ikke fjernet deg. Men du forteller rett og slett sannheten og da sensurerer de. Det var jo akkurat det samme som de dreiv med i Kina og i Russland og sånne ting. Vi tror vi er frie, men vi er ikke frie i det hele tatt. Og hvis du prøver å komme ut i media, du har ikke sangs. På Youtube så strenger de deg ned og det er og skremmende.» (Lukas).

På grunn av denne sensureringen oppsøker han andre kanaler, som ikke er like kontrollert, slik som Bitchute og Telegram.

Også Oliver fremhever dette poenget og sier at han selv har opplevd å bli sensurert på Facebook.

«Jeg har egentlig fullt media hele veien, den enspora objektive, nei subjektive holdningen hele tiden. At hver eneste røst som reiser seg opp imot blir bare demonisert. Så det er veldig lett å se sånn, for du kan se.. Du trenger ikke å forsvare en sannhet, men du må forsvare en løgn. Og det er jo det du ser i media hele tiden, hvordan de prøver å fjerne alt som reiser seg opp imot, enhver kritisk røst. [...] Jeg har jo selv delt mye på sosiale medier og sånne ting, jeg har selv sett at det forsvinner i løpet av.. Så du har ei gruppe der, som jobber iherdig med å holde sannheten nede.» (Oskar).

Logikken her er at det må være sant, fordi det prøves å holdes hemmelig. Dersom det bare var løgn, ville det ikke vært verdt innsatsen som legges ned for å holde det skjult. Her tas verken smittevern eller helse i betraktning, men grunnes heller i en konspiratorisk mistanke om at noen forsøker å lure deg. Dette er en uovervinnelig posisjon, et bekræftelsesbias, der vaksinerne kommer tapende ut uansett utfall. Det letes etter måter å avsløre den såkalte løgnen på, og alle bevis bekrefter den forutinntatte meningen. På denne måten kan vi si at de som mistros, har en tendens til å leve ned til forventningene (Shapin, 2004, s. 58), nettopp fordi det ikke er rom for noe annet. Emberland og Dyrendal har en god metafor på slik kisebærplukking av argumenter og sier at «Hvis vi bare samler på det som støtter våre mistanker, er vi litt som skytteren som bare teller skudd som treffer blink, eller maler en blink rundt skuddene i etterkant» (2019, s. 144).

Oskar peker også på en gruppe aktører som arbeider med å holde denne påståtte sannheten nede og sensurere innholdet. Flere deltakere stiller seg kritiske til slike såkalte faktasjekkere, fordi de avblåser vaksineskeptikernes versjon sannhet.

«Burde ikke alle kunne stille de spørsmålene de har lyst til å stille? Grave i det du vil finne? Skal vi ikke få lov til å få tilgang på den informasjonen som er ute der, i stede for at det er en stat som bestemmer at "Dette er sant og dette er ikke sant". "Dette sensurerer vi for vi har bestemt at det er oss gunstig" eller at det kommer en fakstisk.no som tror de har monopol på sannhet. Det har blitt helt forvridd for meg altså. Hele greia, vaksinespektiker hele byllen, det er forvridde greier som har gjort det vanskeligere for alle. Om du er det eller ei. Om du er uvaksinert eller vaksinert, det er bare blitt vanskeligere for alle. Eller kanskje ikke, det er kanskje lettere for alle de som bare godtar det, for de slipper å gjøre noe jobb selv. De slipper å stille spørsmål, de slipper og bare surfer på noen som bestemmer for de, og tror at de gjør en sabel god jobb (ler).» (Olivia).

Her påstår Olivia at det å være vaksinespektiker innebærer en god del arbeid, med å finne informasjon som forsøkes å holdes skjult, mens de som har tillit til vaksinerne på en måte ikke trenger å tenke selv, men kan lene seg på andres avgjørelser. Slik jeg tolker Olivia legges dette frem som noe negativt, som hun ikke vil ta del i. Dette er ingen overraskelse, da hun

ellers uttrykker en mistanke om en slags ond vilje hos de som anbefaler vaksinene. Ifølge Grimen stoler vi neppe på dem vi forventer en ond vilje hos (2009, s. 39).

Den store tilgangen på informasjon og ekkokamre tilrettelegger for at en produserer eller finner informasjon som står i stil med egne oppfattelser, også kalt bekreftelsesbias

Med dette har vi sett at deltakerne hadde et anstrengt forholdet til offentlige mediekanaler eller mainstream media, som det også kalles. De har gitt uttrykk for at disse har en ensrettet retorikk, at de lyver, fremstår som reklamer for vaksinen, driver med skremselspropaganda og er kjøpt og betalt. Og at sensurering kan være et tegn på en sannhet som forsøkes å holdes skjult.

5.1.6 Politikk

Den siste primærdimensjonen, som utgjør grunnene for deltakernes vaksineskepsis, dreier seg om deres forhold til myndighetene og politikken. Av forskjellige årsaker utvises det i liten grad tillit til de som styrer. Vaksineskeptikernes holdninger til dette står i kontrast til nordmenns ellers høye tillit til regjering, rettsvesen og statsadministrasjon, hvor nordmenn er blant dem som skårer høyest på verdensbasis (Skirbekk, 2011, s. 11).

Da jeg stilte Nora spørsmål om hun kunne beskrive sitt eget syn på dem som styrer, med henblikk på regjeringen, var svaret hennes meget kort og konsist.

«Jeg har mistet tilliten fullstendig. Jeg har ingen tillit til de lengre. Altså når det gjelder dette med korona.» (Nora).

Hun viste ingen form for støttet til regjeringens håndtering av pandemien. Dette var hun ikke alene om, også Lukas var klar i sin tale, og berettet om en overbevisning om at regjeringen hadde onde hensikter, var løftet frem og styrt av andre høyere opp i systemet.

«Jeg har mistet 100% alt tiltro til de, de fleste av de. Selvfølgelig så er det noen få, men det er ikke mange prosent. For det som er i det systemet, hvis du ikke er en av dem, så kommer du deg ikke fram. Du kan være ærlig og redelig, men da kommer du aldri noen vei. Det er når du sverger eden til den mørke siden, holdt jeg på å si, da blir du løftet opp og frem. [...] Det som provoserer meg mest det er bilde nummer 1. Når du vet egentlig hva den gjengen innerst inne fronter, for det er falskheter og løgn og bedrageri. [...] Altså den gjengen på nummer 1, det er storkjeltringer! Det er rett og slett høykriminelle. Altså Putin, han er snill gutt i forhold til den gjengen. Slev om det er mange som tror at Putin er galen og dreper folk, men de dreper uhyggelig mye mer folk gjennom de vaksineprogrammet som de tillater. Folk kommer til å dø som fluer» (Lukas).

Dette utsagnet bærer tydelige preg av konspirasjonsmentalitet, hvor det antas at regjeringen er en del av en ond elite. Et sentralt trekk ved mange konspirasjonsteorier er mistanken om at det er skjulte fiender i samfunnet som har gått sammen og alliert seg med ondskapsfulle aktører utenfra, med den hensikt om å undergrave den politiske, moralske, religiøse og sosiale orden (Dyrendal og Emberland, 2019, s. 115). I dette tilfellet kommer vaksinen inn som en del av planen.

Også Oskar gir uttrykk for å tenke i disse banene, der han ser vaksinasjon som en del av en slags slutfase som verden går inn i. Da han skulle beskrive sitt syn på politikere og politikk viser han en blanding av likegyldighet og total forakt, og begrunner det i hans kristne syn.

«Jeg har ikke noe politisk. Jeg har tatt avstand fra alt det der, som en kristen så er jo det jeg er opptatt av å fortelle om evangeliet, det er ikke.. Det er bare en side av samme sak alt dette her politiske. Jeg har ikke noe. Om det er pest eller kolera, det er like ille, om det er SV eller Høyre eller, uansett hvem som. Det blir tatt abort og det blir vaksinert, og ja. Og dette skal jo komme, det er jo profetisk alt dette her med den veldige trengselstiden vi skal inn i. Det er jo ingenting her som.. (ler) Nå høres jeg veldig negativ ut, men det skal.. Alt skjer jo i det profetiske ordet, som det står skrevet. Om det er SV eller Høyre eller om det er Arbeiderpartiet, eller uansett hvem som styrer så går den klokken. Jeg vil ikke bruke noe tid på dette her, å springe rundt med noe FRP-caps eller ja. [...] Alt dette står jo i bibelen. Jeg vet jo at alt dette her skal komme. Jeg ser det bare som et ledd i slutfasen. Jeg har ikke noe tillit, men jeg følger jo loven likevel. Men jeg har jo ikke tillit til, når du ser på Erna for eksempel. Hun går jo ut der og er helt vill og går ut å sier "Det er unntakstilstander" og dette her masse skremelspropaganda med vaksiner, farlig og livsfarlig. Hun stenger ned alt sammen, treningssentre og alt sammen, så går hun hjem og har full fest med en hel gjeng. Og da tenker jeg, i bibelen så kaller vi det hyklere. Det sier litt om hva de tror på. Hva som ligger bak dette her. Det er korrumpert tvers igjennom!» (Oskar).

I likhet med hvordan Oskar svarer på andre ting, farges også hans politiske syn av den religiøse overbevisningen hans om at dommedagen nærmer seg. At han stiller seg likegyldig til politikken, da han uansett anser det for å være korrumpert og lite tillitsverdig. På grunnlag av at koronapandemiens omfang har vært så altomfattende blir man i større grad stemt for å lete etter tegn på en skjult jobb og agenda. Mjelde (2022) bemerker i sine data elementer av klassiske konspirasjonsteorier, der ting ikke er hva de utgir seg for å være, men et slas resultat av onde planer fra myndighetspersoner og eliter. Dyrendal og Emberland viser også til at konspirasjonsteorier er med på å avklare hvorfor ting går galt, ved å peke ut storslagne, men hemmelige eliter med ondsinnede planer (2019, s. 17).

Andre viser til et grunnleggende fravær av tillit til myndigheter og at det har vært et gjeldene element allerede før pandemien brøt ut.

«Jeg tenker ikke så mye annet enn, altså mitt forhold til politikere og regjeringen nå er, jeg skal jo innrømme at det er jo ikke veldig positivt. [...] For de har tatt vekk folks rettighet til å bestemme over seg selv, sin kropp, sitt valg i samfunnet. Og det synes jeg er litt urovekkende. Og jeg må jo innrømme at lenge før korona og lenge før jeg ble skeptisk, nesten som ung har jeg aldri likt å høre på politikere, for det er bare retorikk. Det er bare prat (ler). Og jeg synes det er veldig mye løgn. Og jeg klarer ikke å.. Ja, da blir jeg bare sur (ler). Det er så mye tull rett og slett. [...] Og media har jo satt standarden på at sier du imot media, så er du imot regjeringen, så skal du bli kalt konspirasjonsteoretiker. Da skal du bli kalt ditten og datten og du skal bli hengt ut.» (Olivia).

Olivia peker her på at myndighetene frarøver frihet og involverer seg i det som synes å være tilhørende den private sfæren. Hun formidler i tillegg en mistillit til politikere, med henblikk på deres retorikk og måten de kommuniserer med folket på. Politikernes retoriske ytringer kan ses på som kynisk språklig manipulasjon, tomprat og overfladisk tale, men dreier seg gjerne om forsøk på å overbevise gjennom kommunikasjon (Materstvedt, 2018, s. 186). Videre peker Olivia på at dersom man ikke sier seg enig i media og regjeringens overbevisning blir man gjerne stemplet som konspirasjonsteoretiker og stigmatisert. Det blir derfor ikke overraskende at Olivia tar forholdsregler mot myndighetene, fordi hun ikke har tillit til det som blir sagt og forsøkt overbevist om.

Noah ytrer også en skepsis til politikernes innblanding i private spørsmål, og sier han er misfornøyd med hvordan ting har blitt håndtert. Spesielt av dem han holder med, som er på ytre høyre side.

«Politikere, noe som jeg er skuffet over.. Så er jeg litt sånn åpen nå, så er jo jeg til ytre høyre, sånn politisk, sant? Så naturlig så.. Stat som kommer og styrer inn i min private sfære og skal bestemme hvordan jeg kan ha det og hvem jeg kan være sammen med på juleaften. [...] Også ytre høyre i Norge, veldig skuffa over de. FRP, som er kjent for å være et protestparti, de sitter jo bare å.. Og er inne i samme greia, hvor det er et ensidig narrativ. [...] Så da har jo ikke jeg vært begeistret for Erna Solberg, eller sånn og disse. For de buser fram, men så er det jo legitimt, for det er jo demokrati og de er valgt og de er respektert, alt etter.. Men fra et liberalistisk ståsted, konservativt liberalistisk ståsted, så vrir det seg litt i innsiden over å se hvordan staten buser fram. Det gjør det.» (Noah).

Noah viser her at han strekt imot hvordan politikere har opptrådd under pandemien, da han anser deres retningslinjer og regler for å være urettmessig inntrengende i privatlivet, men godtar det til en viss grad i kraft at de er folkevalgte.

Også Emma peker på regjeringens retorikk og håndtering av pandemien som svekkende for hennes tillit til dem. Hun hevder at hun savnet tydeligere kommunikasjon og en strategi som kunne følges for å komme tilbake til normalen igjen.

Emma: «Så er det den dobbeltkommunikasjonen, kontrabeskjeder og sånt, men så er man liksom forventa til å gjøre sånn som de sier, selv om de liksom gir forskjellige beskjeder. [...] Jeg tror det er et poeng med det med liksom hvordan eller.. Hvordan hele debatten om en spesifikk vaksine blir håndtert i regjeringen da. For det er jo de som til syvende og sist skaper den tilliten til om en vaksine er trygg eller ikke. [...] Det skal veldig lite til at man mister tilliten på en måte, til forskjellige institusjoner liksom.»

Forsker: «Hva skulle de gjort for at det var mer tillitsvekkende da?»

Emma: «Jeg ville jo ønsket meg liksom en strategi. Jeg ville jo gjerne hørt liksom, hva er planen deres? [...] Hva er poenget liksom, med at man vaksinerer seg? Nå føler jeg på en måte, som jeg sa, litt lurt, fordi hva var poenget? Nå sier dere at alle skal bli smitta, så hva var poenget?»

Som nevnt tidligere var Emma den eneste deltakeren i studien som lot seg vaksinere mot koronaviruset. Hun sier her at hun føler seg lurt av myndighetene, fordi hun ikke ser poenget med vaksinasjonen da håndteringen av pandemien ikke har hatt noe klar strategi. Videre forteller hun at grunnen for at hun vaksinerte seg hang sammen med muligheten for å reise, da hun var avhengig av koronapass for å være sammen med sin mor som bor utenfor Norge.

«Helt ærlig (ler). Det var jo egentlig litt egoistisk, det var på en måte på en side, så var det liksom det at "Ja, vi må bidra til samfunnet" og alle de greiene der, men det er jo et lite press der også, så jeg vet ikke hvor mye egentlig det var av solidaritet. Det var jo et veldig stort press på å gjøre det. Og det var nesten litt sånn tabu hvis du ikke gjorde det. "Har du ikke tatt vaksinen" liksom. Men det var kanskje mest fordi at jeg har en mamma i (land) og jeg hadde veldig lyst til å reise til henne. Og i og med at jeg er ung og sånn, så ser jeg jo for meg at jeg kommer til å ville reise mye og da er det jo mange land som krever at man har vaksinen. Det gjør ting mye enklere da.» (Emma).

Her ser vi at de politiske insentivene påvirket Emma til å la seg vaksinere, fordi hun ønsket tilgang på de godene som medfulgte vaksinasjonen. Til tross for at hun stilte seg kritisk til vaksinen, lot hun seg vaksinere først og fremst av det hun sier var egoistiske grunner.

Med utgangspunkt i hva som er skrevet over, ser vi at deltakernes tanker og meninger om myndighetenes håndtering av koronapandemien og oppfordringer til å vaksinere seg preges av mistillit i varierende grad. Dette kommer i noen tilfeller til syne gjennom konspiratoriske mistanker om onde hensikter, innblanding i den private sfære og lite troverdig retorikk. Dette kan trekkes til vaksineskeptikernes vurdering av myndighetenes troverdighet. Materstvedt (2018, s. 193) påpeker at det er fort gjort å glemme hvor viktig tillit er for vår tilbøyelighet for å la oss overbevise, og at talerens posisjon og generelle omstendigheter spiller en viktig rolle.

5.2 Sekundærdimensjoner

Til forskjell fra primærdimensjonene fremlagt ovenfor, fremstår ikke sekundærdimensjonene som direkte grunner eller årsaker for vaksineskepsisen. De kan heller betraktes som konsekvenser av den skeptiske tankegangen. Ut ifra arbeidet med datasettet skiller det seg ut tre forskjellige sekundærdimensjoner. Disse dreier seg om (1) det sosiale, altså sosiale utfordringer ved å være vaksineskeptiker. (2) Barn, som dreier seg om vaksineskepsis knyttet til vaksiner av barn. Og (3) konspirasjon, som dreier seg om vaksineskeptikerne taker om konspirasjonsteori og til en viss grad deres konspiratoriske tanker. Sekundærdimensjonene ser ut til å være bygget på primærdimensjonene.

5.2.1 Det sosiale

Den første sekundærdimensjonen om *det sosiale* dreier seg om deltakernes tanker rundt det sosiale aspektet ved å være vaksineskeptiker. For eksempel hvordan de har opplevd å bli behandlet av andre og hvordan de kommuniserer skepsisen sin til medmennesker.

Flere deltakere sier at de har opplevd å miste venner eller at andre trekker seg unna når de får rede på at de er imot vaksinen og/eller andre vaksiner. Olivia og Sofie, som har frastått all vaksinasjon av sine barn, sier at det er mye sanksjoner blant andre foreldre. Olivia sier at hun er redd for å få tilsnakk fra andre og at hun har prøvd å skjule at hun ikke vaksinerer barna sine.

Forsker: «Hvilke reaksjoner eller liksom sanksjoner er du redd for å få når du sier at du er skeptisk for vaksiner eller at du ikke har tatt vaksiner?»

Olivia: «Nei, det er jo ei skyllebøtte på hvor forferdelig jeg er for samfunnet eller at jeg omtrent dreper folk med korona. Men også før korona, så var det jo like mye, eller det er jo feil å si, men det var jo et problem da og, hvert fall i barne-verden. Jeg husker at jeg måtte verne meg selv veldig for at det ikke skulle komme ut at jeg ikke vaksinerer ungen, for det var mødre som ikke ville være sammen med andre sine barn hvis de var uvaksinert.»

Også Sofie viser til andre foreldres forbehold mot at hun ikke var vaksinert seg. I dette tilfellet så rollene snudd, hvor vaksineskeptikerne opplever forbehold og mistillit rettet mot dem selv, fordi andre vurderer dem for å potensielt utgjøre en trussel. I møte med andre foreldre sier Sofie at:

«At de har tenkt liksom, ja, jeg har valgt å ikke ta covid-vaksine, så merker jeg liksom når vi møtes, at de trekker seg jo, De trekker barnet litt lengre vekk. Og da synes jeg bare det blir ubehagelig eller jeg føler meg som en sånn pest (ler).» (Sofie).

Med dette viser Sofie til en frastøtende og ubehagelig situasjon, som får henne til å føle seg dårlig om seg selv. Dette er en situasjon hun gjerne skulle vært foruten, og forteller at hun ønsker seg et større rom for å velge annerledes og stille spørsmål.

Noen av deltakerne forteller at de at opplevd å miste venner på grunn av vaksineskepsisen. Nora er en av dem og hun forteller at hun har erfart at venner tar avstand fra henne på grunn av at hun uttrykker sin skepsis til vaksiner åpenlyst på sosiale medier. Hun synes situasjonen er lei, men at hun har funnet andre likesinnede, som hun står sammen med i kampen mot vaksinen.

«En håper jo at ting skal roe seg nå, men jeg har jo kjent på et veldig sånn sosialt press. Det er vel nesten ingen.. Ja, jeg har mistet venner. Jeg har jo vært veldig tydelig på Facebook om hva jeg mener. Men, så har jeg jo fått nye venner. Der vi kjemper sammen og ja, men så blir jeg jo litt lei meg når det er sånne dumme ting som skjer. [...] Og de menneskene som jeg har mistet, det er jo ikke det at de har skjelt meg ut eller sagt noe, de har bare forsvunnet. [...] Ja, jeg angerer jo litt i grunnen at jeg har lagt ut noe på facebook om det. Jeg skulle egentlig bare ha tidd, men jeg var liksom så.. Jeg har vært litt sånn krigermenneske i alle år, hele mitt liv, liksom sånn barrikademenneske.» (Nora)

Med dette konstrueres et slags fellesskap eller en inngruppe av mennesker som bekrefter hverandres syn på situasjonen og stiller seg negative til vaksiner. Vår vurdering av andres fornuft kan avgjøres av om vi kjenner oss igjen i det de mener (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 43). Ulempen med å omgås folk vi er like som er at motstemmer ikke blir tilgjengelige, noe som fører til ytterligere bekreftelse av egne synspunkter og muligens større grad av radikalisering (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 75). Får man ikke utfordret synet sitt, vil det mest sannsynlig heller ikke endres.

Noen av deltakerne var opptatt av å overbevise eller opplyse andre om sitt ståsted. Nora sier på sin side at hun vil oppfordre andre til å vente med vaksineringsen for å se hva som skjer.

«Jeg har prøvd å advare folk, jeg har sagt "vent, vent i hvert fall så lenge du kan. Se hva som skjer".» (Nora).

Også Lukas prøver å advare folk, men sier jeg opptatt av å ikke fylle dem som allerede har vaksinert seg med redsel. På spørsmålet om han ønsker å overbevise andre sier han:

«Ja, hvis jeg vet at de ikke har tatt vaksinen. Men har de tatt vaksinen, så gidder jeg ikke, for da skremmer jeg de bare. Det er ikke noe vits. Det er bare å skape uro også tror jeg ikke de er mottakelige heller. [...] Moren min, hun ville jo vaksinere seg. Hun tok en vaksine, så klarte jeg å stoppe ho. Hvis ikke hadde hun tatt flere.» (Lukas).

Noen av deltakerne sier at de er bevisste på hvem de deler holdningene sine med, i fare for å bli dømt og stigmatisert. Noah trekker dette til karrieremuligheter og risikoen for å møte fordommer.

«Jeg har vært sånn halv-åpen om at jeg ikke har tatt vaksinen, men jeg gidder ikke å flagge det høyt egentlig. Det er litt på grunn av karriere, og det er ja, i forhold til at jeg kanskje kan komme til stengte dører. [...] Kanskje en blir møtt med litt sånn fordommer, folk tenker kanskje at jeg er konspiratorisk.» (Noah).

Også Lukas tenker på hvordan han fremstår, og prøver å kontrollere hvem han deler sine overbevisninger med.

«Jeg ikke har vært helt idiot heller, med å gå ut i massemedia heller, på sosiale medier og flagget det. Så jeg er litt bevisst på hvordan jeg oppfører meg, for å si det sånn.» (Lukas).

Oliver mener han har gått fra å være veldig åpen, til å bli mer forsiktig med hva han deler av egne meninger til andre.

«Nei, altså der har jeg lært litte grann, nå er jeg litt forsiktig faktisk, tidligere så var jeg sånn "Du vet vaksinen, dere må passe på!" ikke sant? For jeg mente at jeg hadde den informasjonen, jeg ville bringe den videre da, men mange tok det negativt opp av venner og sånn. "Nei, det er ikke sant. Nei, jeg tror ikke noe på deg". Så fant jeg vel ut til slutt da, med litt respekt for andre mennesker, dette er en personlig sak. Det er en personlig vurdering man gjør da. Derfor må en gå litt varsomt for å trenge inn på den sfæren da, for antageligvis har de tatt sin egen beslutning. Om det er galt eller riktig, det får de stå for da.» (Oliver).

Av alle deltakerne som var med i studien, er Oliver den eneste som ikke har personlige profiler på sosiale medier. Han sier at han ikke bryr seg om den slags, men at han gjerne kunne tenke seg å lage en profil, hvor dattera kunne stått frem som frontfigur også kunne han være hjernen bak.

«Nei, jeg har ikke Facebook. Der er jeg litt bevisst, jeg vet ikke hvorfor, men jeg har bare vært så opptatt med å bygge og jobbe og herje. Jeg har aldri vært inne på Facebook, jeg har ikke konto en gang. Jeg driter i det. [...] Jeg er litt lyssky sånn. Jeg liker ikke å være eksponert, men jeg liker å finne ut, jeg liker å forske, lese meg opp og få en kunnskap da. Jeg sier av og til til (navn på datter): "Kan ikke du være frontfigur, så kan jeg bare lese litt og".» (Oliver).

Her viser Lukas, Noah og Oliver at de driver med en form for inntrykksstyring, hvor de oppfører seg på en bestemt måte, for å styre hvordan andre oppfatter dem (Goffman, 1992).

Oskar mener på sin side at han ikke har noe problem med å dele sine overbevisninger i sosiale medier eller til andre. Han argumenterer med religion og sier at han ikke har noe

menneskefrykt, bare gudsfrykt, som vil si at han ikke bryr seg om hva andre mennesker vil synes om han, bare guds mening har betydning.

«Jeg poster jo på Facebook, kristne ting også, både på endetiden og alt mulig. Det er jo sånne ekstreme, sånne bilder som det her (bilde 3), det er jo ingenting. [...] Jeg ikke har noe menneskefrykt i forhold til å si det med vaksineskepsis.» (Oskar).

I lys av dette kjenner ikke Oskar noe behov for å styre de inntrykkene han gir. Dette er fordi det rett og slett ikke har så stor betydning, i motsetning til hva Gud sin mening gjør.

Flere deltakere sier at de føler seg angrepet på grunn av meningene sine og at mange oppfører seg dårlig mot vaksineskeptikere. Sofie forteller at hun ikke liker at mange snakket om vaksinasjon under pandemien, at man helst ikke burde spørre om noen har vaksinert seg, selv om hun ellers er veldig opptatt av at det skal være lov å stille spørsmål ved ting.

«At det blir en sånn snakkis, jeg synes ikke det er noe greit, i det hele tatt. For det ender opp med at jeg har nødt til å holde kjeft. For hvis jeg sier noe, jeg er jo livredd. Sier jeg noe, at jeg ikke er vaksinert, så blir jeg jo angrepet totalt. Og da blir folk sinna og det skjønner jo ikke jeg helt. Og jeg har ikke lyst til å gå inn i noe diskusjon om hva jeg har valgt eller ikke. For det gidder ikke jeg å bruke tiden på. "Hvis du har gjort det, okey, good. Da er jo du beskyttet.» (Sofie).

Olivia sier at hun blir stresset og engstelig hvis noen konfronterer henne med vaksineskepsisen. Hun sier også at hun føler seg som en målskive som folk har fri tilgang til å angripe.

«Per i dag så blir jeg.. Jeg får høy puls, kan bli litt klam i hendene, kjenne litt på panikken og bare "hvor kan jeg flykte?" eller "Hvordan kommer jeg meg ut av denne situasjonen eller samtalen?". "Hvordan kan jeg distrahere?" [...] Det er jo kjempe negativt, å være vaksineskeptiker er jo som å si at du går med tinnfoilhat og tror på alt mulig rart. Det er jo litt sånn. Du blir utrolig tilsidesatt. Det er akkurat som at "Hun har vi lov til.. Eller hun SKAL vi angripe, så mye vi orker. Hun skal bli angrepet, fordi det er så feil det hun står for. Det er så galt, at iallfall så må vi straffe henne med det". [...] Så du føler deg jo som ei målskive om du skal være åpen om det. Du kan jo ikke være åpen om det. Du overlever jo ikke sosialt. Det er skikkelig å ødelegge sosiallivet. Nå er jo vi veldig heldige som har mange venner som og er litt enig.» (Olivia).

Med dette ser vi at deltakerne forholder seg til de sosiale aspektene ved vaksinesepsisen forskjellig. Noen har opplevd å miste venner, men også etablert en egen inngruppe av likesinnede. Deltakerne forteller at også de har blitt utsatt for forholdsregler fra folk som vil beskytte seg mot deres potensielle smittefare. De har ulike syn på hvorvidt de vil være åpne om skepsisen. De fleste uttrykker et ønske om å overbevise eller opplyse andre, men er opptatt av om motparten er mottakelig for å høre på deres overbevisninger eller ikke. De forteller

også at konfrontasjoner av andre om deres skepsis er ubehagelige og at de til tider kjenner seg angrepet.

5.2.2 Barn

Sekundærdimensjonen om *barn* handler om deltakernes forhold til barn og vaksinasjon. Dette utpreget seg i dataene siden tre av deltakerne først ble skeptiske til vaksiner da de skulle bestemme seg for om barnene deres skulle vaksineres eller ikke. Dette gjelder for Noah, Olivia og Sofie, der ingen av dem velger å gi barnene sine vaksiner. De andre deltakerne stiller seg også skeptiske vaksinasjon av barn på forskjellige måter. Alle er mot koronavaksinasjon av barn. Denne sekundærdimensjonen blir påvirket av de andre primærdimensjonene, som for eksempel helse-dimensjonen og fokuset på det naturlige, eller religiøse forestillinger om at barnet er skapt i guds bilde. Jeg velger likevel å ha dette som en egen dimensjon, siden holdningene mot vaksinerings av barn springer ut av hoveddimensjonene over.

Som vi har sett tidligere ble Olivia først skeptisk til vaksiner da hun begynte å lese alternative helseblogger i jakten på en bedre helse. Da hun ble gravid hadde denne informasjonen festet seg nok til at hun ønsket å finne ut av mer om dette og gikk tilbake til bloggene for å lese om temaet.

«Det var når jeg var gravid med henne jeg begynte å dykke litt inn i vaksineboblen»
(Olivia).

Noah forteller at han hadde en dårlig erfaring med vaksinasjonen av sitt første barn og at han og kona derfor har valgt å ikke vaksinere dem videre.

«Når jeg var i (land), så ble min datter født, så bare et par timer etterpå så fikk hun vaksiner. Så blir hun dårlig av det. Jeg husker det var en vaksine etter noen måneder, hun blir syk og dårlig, så skjønner jeg jo at de har sterke vaksiner. [...] Det gjorde jo at jeg ble litt skeptisk. Min kone, hun begynte å finne litt informasjon, begynte å søke litt. Det var Youtube hun begynte å søke på, begynte å høre på litt dokumentarer og litt sånn. Så var hun litt der sånn "Ja, du må høre på dette. Du må høre på dette". For hun kom til et sted, hvor hun ikke ønsket at vi skulle vaksinere barnene våres. Så hørte jeg litt sånn, så er det jo noe der som på en måte.. Jeg kan ikke heller hive det vekk. [...] Hva er det mine barn får inni kroppen? Og det har ikke.. Jeg har opplevd helsesystemet.. Jeg hadde likt om det var mer åpent rundt det. Og det savner jeg. [...] Jeg støtter barnevaksinasjonsprogrammet, jeg har nok blitt litt mer skeptisk, så med mine barn så sitter vi på gjerdet og venter. Jeg ønsker mer åpenhet, men jeg støtter det generelt.» (Noah).

Her ser vi at Noah ønsker mer informasjon, men at han lener seg alternative mediekkanaler som Youtube og diverse dokumentarer. Dette kan trekkes til primærdimensjonen *media*, hvor vi har sett at mange av deltakerne gjerne fester sin lit til alternative mediekkanaler, fremfor offentlige uttalelser fra helsepersonell. I tillegg ser sosiale aspekt ved vaksineskepsis, der Noah påvirkes av konas syn på vaksiner. Noah sier at han støtter barnevaksinasjonsprogrammet, at andre gjerne må benytte seg av det, men at han selv ikke vil utsette egne barn for den risikoen vaksinasjon måtte bringe. Barnevaksinasjonsprogrammet er fastsatt av Helse- og omsorgsdepartementet og består av de anbefalte vaksinene norske barn og unge tilbys, som beskytter mot 12 forskjellige infeksjoner, som for eksempel meslinger, rødehunder, HPV, difteri osv. (Myrvang, 2022).

Sofie hadde bestemt seg for å ikke vaksinere sitt barn før det ble født. Hun forteller at hun satt seg inn i temaet under graviditeten, men at hun var skeptisk allerede før det.

«Jeg har jo valgt å ikke vaksinere min sønn og jeg satt meg jo inn i det. Både under graviditeten. Det hele startet nok med, når jeg gikk på ungdomsskolen, med svineinfluensa. Hvor min far sa "nei, ikke ta den". Uten at jeg stilte noe spørsmål egentlig rundt det. Men det er nok der det har begynt for min del. At jeg heller begynte å stille litt mer spørsmål. [...] Husker når jeg satt meg inn i det og da er det vanvittig mange doser, som et spedbarn skal ha før de har fylt to år. Og før du har fylt to år så har du ikke.. Altså du er jo ikke i nærheten av å utvikle deg en gang. Altså alt fra de bittesmå hjernecellene. Og det var liksom sånn jeg begynte å heller stille mer spørsmål og når jeg snakket med helsesøster så fikk jeg veldig lite.. Altså jeg fikk forståelse, men det var mer sånn "Nei, det må du bare gjøre" [...] Hva inneholder det? Hva er det det gjør?» (Sofie).

Også Sofie etterspør mer åpenhet fra helsemyndighetene og ønsker å få rede på hva vaksinene inneholder. Hvorvidt hun har kompetansen til å vurdere om det er bra eller dårlig for helsen vil forbli spekulasjoner, men hun har tidligere sagt at hun ikke er har noen form for helse utdanning og lener seg på helseråd fra leger på Facebook, hvis hun rekker å se det før det blir sensurert.

Heller ikke Nora har vaksinert barna sine. Hun mener det er sunt å stryke immunforsvaret gjennom naturlig immunitet. Dette kan trekkes til primærdimensjonen om helse og religion, hvor vi så at det naturlige representerer det gode og sunne.

«Jeg er veldig imot vaksiner mot barnesykdommer. Jeg har ikke vaksinert mine mot det. Fordi at.. Nå var jo ikke det et tilbud i min barndom da, og jeg har jo vært igjennom alle barnesykdommene og det tror jeg har vært med på å styrke mitt immunforsvar. Fordi at det er faktisk sunt å være syk av og til. Så, men dette her, den koronagreia, det er jo ikke snakk om.. Det er jo ikke en vaksine det. Det er jo noe helt

annet. Og jo mer de har presset oss til å ta denne sprøyta, jo sterkere har min motstand blitt altså. [...] Og de er veldig sunne, mine barn. De har knapt vært syke. De har vel bare hatt en barnesykdom. De har hatt røde hunder. Det hadde de på likt. Og men det er jo fordi at det er jo ingen som smitter de. Det finnes jo nesten ikke barnesykdommer, her i Norge da. Men, jeg ser jo at i fattigere deler av verden, så kan for eksempel vaksine mot meslinger være riktig. For det kan være dødelig hvis ikke de har.. Ja, hvis de lever under så fattigslige kår at ikke de har det immunforsvaret som trengs.» (Nora).

Også Nordby (2015) peker på at enkelte innenfor det alternative miljøet mener at vaksiner er farligere enn de barnesykdommene de er ment til å beskytte mot. Dette er i tråd med hva Nora forteller. Hennes barn var sunne og friske, med unntak av da de fikk røde hunder. Et spennende element ved Noras uttalelse, er hennes observasjon om at det nesten ikke er barnesykdommer igjen i Norge, mens det er det i fattigere deler av verden. Jeg fikk ikke spurt henne om hva hun tenkte om dette, men ut ifra hvordan hun uttrykker seg ellers i samtalen det kan det nok ikke skyldes den høye vaksinasjonsraten.

Ella sier på sin side at hun har vaksinert barna sine for barnesykdommene i skolen, men at hun ikke ville la dem vaksinere seg mot korona. Hun forteller at barnet hennes kom gråtende hjem, fordi hun hadde så lyst til å vaksinere seg, slik som de andre i klassen skulle.

«Jeg sier bare at "Mamma sier at du får ikke lov til å ta den akkurat her og nå. Vi vet ikke hvordan den påvirker. Vi skal ikke være prøvekaniner. Da kan alle de andre få være prøvekaniner. Også kan vi se. Så det er ikke snakk om at vi aldri skal ta den vaksinen, det er bare snakk om at her og nå så tar vi ingen vaksiner". (Ella).

I likhet med hva Oliver har sagt tidligere, ønsker heller ikke Ella å være prøvekaniner eller forsøkspersoner. Hun uttrykker her at hun velger selv å ta forholdsregler mot vaksineringen og lar andre få ta risikoen dersom de vil det. Sitatet over ses i lys av hennes manglende tillit til vitenskap og eksperter, hvor hun ikke har lit til at testingen av vaksinen er tilstrekkelig gjennomført og at hun derfor ikke vil være med i prosjektet som prøvekanin.

Sekundærdimensjonen barn bærer preg av å romme de andre primærdimensjonene. Og viser til at deltakerne frastår vaksineringen av sine barn med hensikt om å verne om dem.

Deltakerne har selv mistillit til vaksinene og ønsker derfor ikke å utsette sine sårbare barn for potensielle risikoer. Mest sårbare er de som utenforbehold stoler på andre, slik som barn gjør (Grimen, 2009, s. 60).

5.2.3 Konspirasjon

Den siste sekundærdimensjonen jeg vil legge frem i dette prosjektet dreier seg om konspirasjoner. Denne dimensjonen kan også tolkes som en årsak for vaksineskepsis. Gorman et al. (2021) mener at en av hovedgrunnene for at noen frastår å vaksinere seg henger sammen med konspiratoriske forestillinger. Hvor det for eksempel mistenkes at sykdommen er oppfunnet av noen med onde hensikter, eller knyttet til økonomiske motivasjoner der vaksinen fungerer som et middel for å tjene penger. På den måten preges de konspiratoriske tankene av primærdimensjonene. Der kapitalisme ses på med mistroiske øyne, og de med onde hensikter gjerne er representanter innen vitenskap/ekspertise, media og politikk. I dette delkapittelet vil jeg legge frem noen tanker om konspirasjonsteorier og noen konspirasjonsteoretiske tanker.

Jeg vil først trekke frem tanker om konspirasjonsteorier. Utvalget i dette prosjektet, men unntak av Nora, kjente seg ikke igjen i konspirasjonsteoretiker begrepet og anså det som et stempel de ville unngå, mens Nora på sin side sa:

«Ja, men jeg er jo.. Vi er jo konspirasjonsteoretiske alle vi vaksineskeptikere.. Men det viser seg jo at vi har mer og mer rett.» (Nora).

Med dette viser Nora til at konspirasjonsteori henger sammen med hva som er rett og galt. Det at de færreste vil assosieres med konspirasjonsteori, henger antageligvis sammen med begrepets negative klang. Det å kalle noe for konspirasjonsteori blir nesten synonymt med å si at det de tror på ikke er sant. I følge Dyrendal og Emberland (2019, s. 17) er konspirasjonsteorier detaljerte tanker, med mangler når det gjelder logisk resonnement og faktiske forhold, om en gruppe som har sammensverget seg.

Noah er en av dem som er opptatt av å ikke ses på som konspirasjonsteoretiker. Slik jeg tolker han er han opptatt av å fremstå som intelligent, noe han ikke ser på som forenelig med konspirasjon.

«Hvis noen spør så sier jeg at jeg ikke har tatt vaksine, men det er litt uheldig fordi jeg vil gjerne sitte ned å ha en liten samtale rundt mitt valg, for det er ikke alltid jeg får tid til å forklare det. Da kan de ha gjort opp sine meninger om meg, som kan være feil. Så jeg ønsker nok å kunne sitte litt lengre, om det bare har vært ti minutter kanskje, 20 minutter, bare sånn at de skjønner liksom at "Oi, jeg er ikke noe konspiratoriker". Jeg har på en måte tenkt gjennom det, til en viss grad. Ikke tenkt på alt, men jeg er en oppegående fyr. Det tror jeg kanskje er bedre, at de skjønner at jeg er en oppegående fyr. Det tror jeg kanskje er litt sånn viktig for meg, som gjør at jeg gidder ikke å si det for høyt. [...] Jeg tror ikke så mye på konspirasjon. Noe konspirasjon tror jeg kanskje en smule på, men ikke så mye. Så for meg så er det litt sånn der, det har et negativt

stempel på meg personlig. Og jeg ønsker ikke å bli stemplet som det. Jeg ønsker ikke identifisere meg som det.» (Noah).

Han sier også her at han er forsiktig med å si til folk at han er skeptisk til vaksiner fordi det assosieres med konspirasjon. Denne påstanden bekrefter i studien til Bertin et al. (2020), der de fant de signifikante korrelasjoner mellom konspirasjonsmentalitet og intensjon om å vaksinere seg.

Selv Oskar, som hevder at han tror at verden styres av en ond elite frimurere, at vaksinen er microchipper og en forløper for dyrets merke sier at han ikke vil identifiseres med konspirasjons begrepet.

Forsker: «Hva tenker du om det? Kjenner du deg igjen i.. Føler du deg som en konspirasjonsteoretiker liksom?»

Oskar : «Nei nei nei, langt der ifra. Det er veldig mye konspirasjonsteorier ute og går i denne tiden vi er i. Jeg har også en kompis som tror at jorda er flat. [...] Det går ikke an for meg å overbevise han om at den er rund. Fordi, det er litt bibelsk prinsipp, det er at troen kommer av forkynnelse, står det og det samme er det når du forkynner deg selv med en konspirasjonsteori. Du leser og leser og leser, og etter hvert så vil du begynne å tro på dette her. Og det var en som sa det, en jeg vet ikke om han var filosof eller hva han var, men han sa "det er mye lettere å lure et menneske, enn å overbevise han om at han har blitt lurt".»

Her bruker Oskar de ekstreme flateartherne som målestokk for konspirasjonsteori. Men han påpeker også et viktig poeng, som kan knyttes til hva Grimen (2009, s. 94) sier om tillit. Nettopp at det er lettere å gå fra tillit til mistillit, enn å gå fra mistillit til tillit, på samme måte som det er lettere å lure et menneske, enn å overbevise han om at han er lurt. Oskats referanse er til ordtaket «It's easier to fool people than to convince them that they have been fooled » tilskrives ofte den amerikanske humoristen og forfatteren Mark Twain, selv om det ikke er noe bevis som tilsier at han skrev dette (Evon, 2016).

Forsker: «Men hvordan ser du det? Ser du deg selv som en konspirasjonsteoretiker liksom?»

Oliver: «Nei, fordi at.. Men først må jeg definere hva, hvor kom det ordet fra, hvor det ble brukt først. Det ble brukt, som jeg har lest da, jeg kan bare si det jeg har lest, det var når han John F. Kennedy ble skutt og drept i 1962 eller 1963. [...] Og folk begynte å stille spørsmål. Og da kom CIA for å unngå dette her da, sånn ekle spørsmål "Nei, vi kan ikke ha noen sånne ekle spørsmål". Da sa de "Ja, men det er sånn konspirasjon, som".. Så lagde de det negativt, de er dumme. [...] Jeg har fått høre "Du er jo sånn konspirasjons.. Det er bare tull", men mitt mål hvert fall, det er å finne sannheten da.»

Ifølge Dyrendal og Emberland (Dyrendal & Emberland, 2019, s. 20) er ikke denne forklaringen på konspirasjonsbegrepet riktig, som nevnt tidligere kan den ansees for å være en konspirasjonsteori i seg selv. Oliver sier at han har blitt kalt konspirasjonsteoretiker tidligere, men at han ikke kjenner seg igjen i det. Han er bare ute etter å finne sannheten, enn hvor gjemt den måtte være.

Jeg har nå vist deltakernes tanker om konspirasjonsteori, hvor det aller færreste kjenner seg igjen i fenomenet, dette til tross for at enkelte er tydelige på at det er onde og mektige aktører som trekker i trådene når det gjelder koronapandemien og vaksineringsprosessen.

6.0 Avsluttende drøfting: Vaksineskeptikernes tradisjonalisme

Under koronakrisen så vi flere lekfolk og selverklærte eksperter snakket med høye røster om virusspredning og om hva vi burde gjøre (Christensen & Holst, 2020, s. 15). Når alvoret stiger inn, under en ekstraordinær situasjon slik som en pandemi er, når flere blir smittet og noen dør, er de fleste enige om å være ekstra luttre øre til de som har kunnskap om slike situasjoner, nemlig epidemiologene og ekspertene. Disse har utdanning og spesialkompetanse på området, og har derfor mer substans i meningene sine enn hva gjennomsnittet har, om hva som begrenser smitte og hvordan vi kan få kontroll over situasjonen (Christensen & Holst, 2020, s. 15). Gjennom denne oppgaven har vi fått innblikk i en gruppe mennesker som ikke nødvendigvis deler dette synet. Gruppen av vaksineskeptikere hører vi ikke så alt for mye til, og det kan nærmest ansees som en gruppe det er litt vanskelig å komme inn på. Muligens er grunnen for at vi ikke hører så mye fra dem fordi meningene dere demoniseres og sensureres i offentligheten. Dette er en gruppe mennesker som har en mistillit, som kommer til uttrykk på mange ulike måter.

Gjennom analysen over har vi fått et innblikk til vaksineskeptikernes holdninger til primærdimensjonene, Religion og spiritualitet, Kapitalisme, Helse, Vitenskap og ekspertise, media og politikk, i tillegg til hvordan deres holdninger til disse påvirker hvordan de tenker og forholder seg til det sosiale, barn og konspirasjon, som i denne studen betegnes som sekundærdimensjoner. Vi har sett at deltakerne ser på barnet og kroppen som en del av guds perfekte bilde, og noe som ikke skal skitnes til med kjemikalier og farlige stoffer. Vi har også fått høre at noen deltakere ser at dommedag vil komme og enden er nær. Alle deltakerne er skeptiske til det kapitalistiske element ved vaksinerne og peker på hvordan deres tillit blir svekket av økonomiske insentiv. Noen av deltakerne er også opptatt av helse og skiller mellom det naturlige og det unaturlige, i likhet med hvordan religionen setter det gode og onde mot hverandre. Mange stoler ikke på etablert kunnskap og gjør sin egen Research, der de gjerne vil lytte til dem som har noe å tape på å fortelle sannheten. Mediaskepsisen er høy og blir ansett for å være reklamer for vaksiner. Det er heller ikke mye tillit å spore til myndighetene.

Jeg vil her minne på problemstillingene. Den første stiller spørsmålet er formulert slik:

Hvordan begrunner folk sin skepsis til vaksiner?

Ut ifra dataene hentet fra vaksineskeptikerne som deltok i denne studien, begrunner de sin skepsis gjennom blant annet mediekritikk, kapitalismekritikk, kritikk av vitenskap, forskning og politikk. Her uttrykker de stek mistillit, det moderne samfunnets nøkkelinstitusjoner og det som utgjør moderniteten. Mens tilliten, på sin side rettes mot det religiøse og naturlige. Det ubesudlede, som ikke er infisert med kjemikalier og ukjente stoffer. Og hvor det religiøse og spirituelle både fungerer som en arena for trygghet og varme, men som også fører til engstelse og vonde tanker. Der tradisjonelle syn preger hvordan ting burde være eller kommer til å bli.

Den andre problemstillingen spør om: *Hvordan legitimerer vaksineskeptikerne sin manglende tillit?*

Det kan tolkes slik at mistilliten legitimeres av noen med henvisning til det religiøse og Gud. Mens andre vender til det naturlige, der tilliten plasseres bort fra mennesker og til det rene og gode, som ikke har onde hensikter, men finnes naturlig i naturen. Noen legitimerer mistilliten gjennom konspiratoriske forestillinger om onde hensikter. For dersom alt tolkes i verste mening, kan også forsøk på troverdighet virke suspekt (Grimen, 2009, s. 94). Med dette ser vi at de vi mistror har en tendens til å leve ned til våre forventninger av den (Shapin, 2004, s. 58), som en selvoppfylgende profeti.

Felles for svarene på begge problemstillingene er at det ser ut som en slags skepsis til det moderne. Her vil jeg gjerne ta opp tråden fra Ragin og Amoroso (2019, s. 58) igjen, og spørre meg selv: Hva er egentlig vaksineskepsis et uttrykk for? Hva for et fenomen er vaksineskepsis? Ved hjelp av de analytiske rammene og dataene, kan funnene i denne studien syntetiseres opp fra de mindre enhetene av primær- og sekundærdimensjoner, og med dette vise til en slags re-tradisjonaliserende holdning og tanke sett blant vaksineskeptikeren. Dette kommer til uttrykk nærmest som en lengsel etter det tradisjonelle. En slags enklere verden, der man ikke i like stor grad trengte å engste seg for å bli lurt. Dette funnet gir mening i den geografiske konteksten Agder, som er kjent som bibelbelte, samtidig som det kan være et uttrykk for noe større og si noe om fenomenet vaksineskepsis, som sådan.

Når jeg syntetiserer ut ifra sine små bestanddeler, bestående både primær- og sekundærdimensjonene, som kom til uttrykk gjennom analysen, mener jeg å se et bilde på en form for idealtypifisering av det tradisjonelle samfunnet. Dette er i tråd med hvordan Giddens beskrev det førmoderne samfunnet, der hvor tillitskontekstene var preget av en religiøs kosmologi, som både kunne være en kilde til trygghet og fortvilelse (1997, s. 77)

Et annet aspekt ved vaksineskeptikernes re-tradisjonalisme er hvordan de igjen sammenblander kunnskapssfærene, der for eksempel vitenskapen blandes med og vurderes ut ifra religiøse forestillinger. I motsetning til hvordan Jürgen Habermas sier at moderniteten har lært oss (Aakvaag, 2008, s. 181-182). Her skilles ikke det kognitive og normative fra hverandre, dette ser vi eksempelvis gjennom konspiritaliteten, der både religion og konspirasjon blir gjeldene (Ward og Voas, 2011; Asprem og Dyrendal, 2015).

Vaksiner har under pandemien vært et hyperaktuelt tema. Antageligvis vil man ikke slutte å bruke vaksiner i bekjempelse av sykdom, med det første. Det å studere folks tillit til vaksiner kan bidra til å gi innsikt om tillit på et større plan. Med tanke på dagens virkelighetsbilde er det ikke noe som tyder på at tillit vil bli et mindre relevant tema i tiden fremover. I videre forskning ville det vært interessant å se nærmere på hvordan mistillit til vaksiner arves gjennom generasjoner. Gjennom samtale med vaksineskeptikerne i denne studien, kommer det til uttrykk at denne mistilliten ikke skapes i vakuum, men blir påvirket av de man samhandler med.

Litteraturliste

- Asprem, A. & Dyrendal, A. (2015). Conspiracy Reconsidered: How Surprising and How New is the Confluence of Spirituality and Conspiracy Theory?. *Journal of Contemporary Religion*, 30(3), 367-382.
<https://doi.org/10.1080/13537903.2015.1081339>
- Bertin, P., Nera, K. & Delouvée, S. (2020). Conspiracy Beliefs, Rejection of Vaccination, and Support for hydroxychloroquine: A Conceptual Replication-Extension in the COVID-19 Pandemic Context. *Frontiers in Psychology*, 11(2471).
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.565128>
- Byström, E., Lindstrand, A., Likhite, N., Butler, R. & Emmelin, M. (2014). Parental attitudes and decision-making regarding MMR vaccination in an anthroposophic community in Sweden – A qualitative study. *Vaccine*, 32(50). 6752-6757.
<https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2014.10.011>
- Bøe, T. (2021). [Fotografi]. Bergensavisen.
<https://www.ba.no/nye-koronatiltak-tredje-vaksine-til-alle-voksne-og-bruk-av-koronapass-innenlands/s/5-8-1743103>
- Christensen, J. & Holst, C. (2020). *Ekspertenes inntog*. Universitetsforlaget
- Collins, H., Evans, R., Durant, D. & Weinel, M. (2020). *Experts and the Will of the People: Societ, Populism and Science*. Palgrave macmillian.
- Dahl, R. (1982). *The BFG*. Jonathan Cape.
- Dees, D. (u.å.). Ukjent tittel [Illustrasjon]. Twitter.
<https://twitter.com/getfiscal/status/1248730658761052161>
- Deisz, Ø. 2020. [Fotografi]. Bergens tidende.
<https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/86GzLG/de-savner-alternative-stemmer-i-koronadebatten>
- Den norske legeforening (2019, 19. september). *Rådet for legetikk*.
<https://www.legeforeningen.no/om-oss/organisasjonen/rad-og-utvalg/radet-for-legetikk/#67516>
- Douglas, K. M., Sutton, R. M. & Cichocka, A. (2017). The Psychology of Conspiracy Theories. *Current Directions in Psychology*, 26(6), 538–542.
<https://doi.org/10.1177/0963721417718261>
- Dyrendal, A. & Emberland, T. (2019) *Hva er konspirasjonsteorier*. Universitetsforlaget.

- Dyrendal, A. & Hestad, K. (2021). Trust in Crisis. Conspiracy Mentality, Lack of Trust and Religiosity Predicted Conspiracy Beliefs about COVID-19 in a Norwegian Sample. *Approaching Religion*, 11(2), 98-114. <https://doi.org/10.30664/ar.107485>
- Evon, D. (2016, 29. desember). *Did Mark Twain Say 'It's Easier to Fool People Than to Convince Them That They Have Been Fooled'?*. Snopes. <https://www.snopes.com/fact-check/did-mark-twain-say-its-easier-to-fool-people-than-to-convince-them-that-they-have-been-fooled/>
- Fangen, K. (2010). *Deltagende observasjon* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Folkehelseinstituttet. (2020a, 11. Desember). *Bakgrunn og overordnede føringer for veilederen*. <https://www.fhi.no/nettpub/koronavaksinasjonsveilederen-for-kommuner-og-helseforetak/bakgrunn-og-overordnede-foringer/sammendrag-av-veilederen/>
- Folkehelseinstituttet. (2020b, 11. Desember). *Sju av ti er positive til koronavaksine*. <https://www.fhi.no/nyheter/2020/sju-av-ti-er-positive-til-koronavaksine/>
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-Identity*. Polity press.
- Giddens, A. (1997). *Modernitetens konsekvenser* (A. Eriksen, Overs.). Pax Forlag. (Opprinnelig utgitt 1990).
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig*. Pax forlag a/s.
- Gorman, J. M., Scales, D. A., & Gorman, S. E. (2021). Expert opinion in mental disorder: Why is acceptance of the COVID-19 vaccines so problematic?. *Personalized Medicine in Psychiatry*. <https://doi.org/10.1016/j.pmip.2021.100072>
- Grimen, H. (2008). Profesjon og tillit. I A. Molander & L. I. Terum (Red.), *Profesjonsstudier*. (s.197-215). Universitetsforlaget.
- Grimen, H. (2009). *Hva er tillit*. Universitetsforlaget.
- Harper, D. (2002). Talking about pictures: A case of photo elicitation. *Visual Studies*, 17(1), 13-26. <https://doi.org/10.1080/14725860220137345>
- Kalajdzic, P., Rossholt, H. H., Thommessen, J. K. & Thommessen, L. S. (2020, 28. desember). Svein (67) fikk Norges første koronavaksine: – Som å være den første på månen. *NRK*. <https://www.nrk.no/norge/norges-forste-koronavaksine-settes-1.15304159>
- Jerstad, I. M. (2021, 10. desember). Transkribering i forskningsprosjekt. *Studenter i forskningsprosjekt*. <https://www.uia.no/studenter-i-forskningsprosjekt/transkribering-i-forskningsprosjekt>
- Luhmann, N. (1999). *Tillid – en mekanisme til reduksjon af social kompleksitet* (N. Mortensen, Overs.) Hans Reitzels forlag. (Opprinnelig utgitt 1989).

- MacDonald, N. E & the SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy. (2015). Vaccine hesitancy: Definition, scope, and determinants. *Vaccine*, 33(34). 4161-4164.
<https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2015.04.036>
- Mangset, M. (2021). Tillit, sosial orden og kunnskap: sosiologiske perspektiver på tillitens natur og funksjon i senmoderne samfunn. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(3-2021), 217-232). <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-03-01>
- Materstvedt, L. J. (2018). *Vitenskap, etikk og politikk*. Fagbokforlaget
- Mjelde, H. (2022). Welcoming bad times: COVID-19 frames on Norway's far right. *Patterns of Prejudice*, 55(5), 479-501. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2021.1993579>
- NESH, (2021). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora* (5. utg.). De nasjonale forskningsetiske komiteene.
<https://www.forskningsetikk.no/globalassets/dokumenter/4-publikasjoner-som-pdf/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora.pdf>
- Nilsen, A. C. E. & Skarpenes, O. (2020). Coping with COVID-19. Dugnad: a case of the moral premise of the Norwegian welfare state. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 2022(3/4). 262-275. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-07-2020-0263>
- Nordby, P. (2015). Helsismen – vår nye folkereligion? Når helsekost og vaksinemotstand blir religion 3(15). *Humanist*. <https://www.humanist.no/2015/11/helsismen-var-nye-folkereligion/>
- NOU 2021: 6. (2021). *Myndighetenes håndtering av koronapandemien*. Koronakommisjonen.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/5d388acc92064389b2a4e1a449c5865e/nou/pdfs/nou202120210006000dddpdfs.pdf>
- NSD, (u.å.a.). *Hva er personopplysninger*. Hentet 5. mai 2022 fra
<https://www.nsd.no/personverntjenester/oppslagsverk-for-personvern-i-forskning/hva-er-personopplysninger/>
- NSD, (u.å.b.). *Personvernordbok*. Hentet 10. mai 2022 fra
<https://www.nsd.no/personverntjenester/oppslagsverk-for-personvern-i-forskning/personvernordbok/>
- Ragin, C. C. & Amoroso, L. A. (2019). *Constructing social research: The Unity and Diversity of Method* (3. utg.). Sage Publications.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet: Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Fagbokforlaget.
- Ryen, A. (2016). Research ethics and qualitative research. I D. Silverman (Red.), *Qualitative Research* (4. utg., s. 32-46). SAGE Publications LTD.
- Scharffsche, K. S. & Egen, O. A. (2022). Pandemi, tillit og kommunikasjon. *Stat og styring*

- 32(2), 6-9. <https://doi.org/10.18261/stat.32.2.3>
- Schiefloe, P, M. (2011). *Mennesker og samfunn. Innføring i sosiologisk forståelse*. (2.utg.). Fagbokforlaget.
- Shapin, S. (2004). The way we trust now: the authority of science and the character of the scientist. I P. Hoodbhoy, D. Glaser & S. Shapin (Red.), *Trust me, I'm a scientist* (s. 42-63). British council.
- Shapin, S. (1995). Trust, Honesty, and the Authority of Science. *Society's Choices: Social and Ethical Decision Making in Biomedicine*, 388-408. <https://doi.org/10.17226/4771>
- Skrivesenteret, (2022, 11. april). *#altblirbra*. <https://skrivesenteret.no/ressurs/altblirbra/>
- Statistisk sentralbyrå. (2022, 26. januar). *Navn*. <https://www.ssb.no/befolkning/navn/statistikk/navn>
- Statsforvalteren, (2022, 12. juli). *Hvordan klage på helse- og omsorgstjenester*. Statsforvalteren.no. <https://www.statsforvalteren.no/portal/nyheter/2022/03/hvordan-klage-pa-helse--og-omsorgstjenester/>
- Tjora, A. (2010). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (1.utg.). Gyldendal Akademisk.
- Tjora, A. (2018). *Viten skapt: Kvalitativ analyse og teoriutvikling* (1.utg.). Cappelen damm akademisk.
- Vassenden, A. & Andersson M. (2010). When an image become sacred: photo-elicitation with images of holy books. *Visual Studies*, 25(2), 149-161. <https://doi.org/10.1080/1472586X.2010.502672>
- Ward, C. & Voas, D. (2011). The Emergence of Conspirituality. *Journal of Contemporary Religion*, 26(1), 103-121. <https://doi.org/10.1080/13537903.2011.539846>
- WHO. (2019). *Ten threats to global health in 2019*. Hentet fra <https://www.who.int/news-room/spotlight/ten-threats-to-global-health-in-2019>
- Ørstavik, R. (2022, 10. januar). Vaksine mot vaksineskepsis?. *Tidsskriftet for Den norske legeforening*, 2022(1). <https://doi.org/10.4045/tidsskr.22.0002>
- Önnerfors, A. (2021). *Conspiracy theories and COVID-19: The mechanisms behind a rapidly growing societal challenge*. Myndigheten för Samhällsskyld och Beredskap. <https://www.msb.se/siteassets/dokument/publikationer/english-publications/conspiracy-theories-and-covid-19.pdf?fbclid=IwAR3Tl3Zbkk5yiRnB6fONJ8Ow-16R5mmJXmnUbqL0lrUMFGM8hU9K-qsrKmk>
- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Abstrakt forlag.

Appendiks

Vedlegg A: Intervjuguide

Master sosiologi og sosialt arbeid

Vaksineskepsis

Foreløpig problemstilling:

Hvilke sosiale forestillinger ligger til grunn for vaksineskepsis, og hvordan legitimeres den manglende tilliten?

A. Åpningsspørsmål

1. Du kan gjerne begynne med å fortelle litt om deg selv. Alder, jobb/studie, utdanning osv.

B. Foto-elisitering

2. Beskriv hva du ser på bildene?
3. Hva er det første som slår deg når du ser disse bildene? Hva tenker du?
4. Er noen av bildene mer troverdige enn andre? Hvorfor det?
5. Hva med bildene gjør at du får tillit til budskapet?
6. Er det noe med bildene som provoserer deg?
7. Hvilket bilde kjenner du deg mest igjen i?

C. Vaksiner

8. Hva er ditt syn på vaksiner?
9. Hva tror du er hovedgrunnen for vaksineskepsisen din?
10. Hva betyr *vaksineskepsis* begrepet for deg?
11. Er det noe forskjell på å være *vaksinemotstander* og *vaksineskeptiker*? Hva er forskjellen?
12. Har du latt deg vaksinere tidligere? Har du vaksinert deg mot korona?
13. Hvordan stiller du deg til barnevaksinasjonsprogrammet? Vaksinere du barna dine?
Ville du gjort det om du hadde barn? (Stivkrampe, hepatitt, kikhoste osv.)
14. I hvilken grad har koronavaksinen endret synet ditt på andre vaksiner?

15. Tenker du at det å ta vaksiner er et individuelt/privat spørsmål eller er det et kollektivt/samfunnsmessig spørsmål (eller både og)? (forklar/utdyp hva du mener)
16. Hva er dine tanker rundt vaksinepass?

D. Skepsis

17. Er du skeptisk til vaksiner generelt eller bare til koronavaksinen? Hvorfor det?
18. Var det en spesiell hendelse som gjorde deg skeptisk til vaksiner? Var det noe spesielt som gjorde at du endret mening/formet den meningen?
19. Hvor henter du informasjon, som du tror på, om vaksiner? Spiller det noe rolle hvor informasjonen kommer fra? Anser du deg selv som kilde kritisk?
20. Hvordan stiller du deg til alternativ medisin? Eksempelvis healing, akupunktur, coaching, naturmedisiner, vitamintilskudd, etc.
21. Er du religiøs eller spirituell? Spiller troen din inn på vaksinespørsmålet? (Eksempelvis: dyrets merke, celler fra aborterte fostre)

E. Tillit

22. Hvordan vil du beskrive din egen tillit til de som styrer; autoriteter/staten/legemiddelindustrien/politikere? Hva med forskning og universitetet?
23. Stoler du på de som distribuerer vaksinene? Hvorfor det/hvorfor ikke?
24. Hva synes du om kommunikasjonen rundt vaksiner? Oppfordringer fra myndighetene om å ta vaksiner. I hvilken grad har du følt deg tvunget til å vaksinere deg?
25. Var det noe tidspunkt hvor du mistet tilliten til vaksiner? Har du hatt tillit til vaksiner tidligere?

F. Sosialt

26. Hvem diskuterer du dine holdninger til vaksiner med? Og hvor? (aktiv på internett?)
27. Har du et ønske om å opplyse/overbevise andre?
28. Er det viktig for deg at de du tilbringer tid med har samme holdninger som deg?
29. Stoler du på de som er uenige med deg?
30. Hvordan håndterer du at noen er uenige med deg? Hvordan håndterer du kritikk? (Tanker rundt konspirasjon/konspirasjonsteoretiker?)
31. Er holdningene dine til vaksiner noe du har med deg hjemmefra? Er foreldrene dine vaksineskeptikere?

32. Hvordan opplever du rommet for å snakke om vaksineskepsis? Er det blitt mer akseptert/mindre stigmatiserende å være vaksineskeptiker nå for tiden?
33. Hvilke sanksjoner eller reaksjoner er du redd for å få som vaksineskeptiker?

G. Avslutning

34. Tror du noen gang at du kommer til å endre mening? Hva skulle i så fall til for det?
35. Noe du vil tilføye? Er det noe vi ikke har vært innom som kan ha relevans for din vaksineskepsis? Eller noe som kan være med på å belyse vaksineskepsis generelt?

Bilde 1. 2021, av Torstein Bøe. (<https://www.ba.no/nye-koronatiltak-tredje-vaksine-til-alle-voksne-og-bruk-av-koronapass-innenlands/s/5-8-1743103>).

Bilde 2. 2020, av Ørjan Deisz. (<https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/86GzLG/de-savner-alternative-stemmer-i-koronadebatten>)

DDees.com

Bilde 3. Ukjent tittel, u.å., David Dees. (<https://twitter.com/getfiscal/status/1248730658761052161>)

Vil du delta i forskningsprosjekt om vaksineskepsis?

Forespørsel om å delta som informant

Denne henvendelsen gjelder forespørsel om du er villig til å delta som informant i et masterprosjekt i sosiologi. Studenten er Ingrid Marie Jerstad og undertegnede er hennes veileder.

Hensikten med prosjektet er å studere ulike begrunnelser for vaksineskepsis i Norge. Jerstad er derfor interessert i å intervju 8 til 10 personer som er betrakter seg selv som vaksineskeptikere.

Hvem er ansvarlig for prosjektet?

Universitet i Agder, Kristiansand, er ansvarlig for prosjektet.

Anonymisering og frivillighet

Medvirkning i undersøkelsen er naturligvis frivillig. Det er lov å ombestemme seg selv om en først har sagt ja, og innsamlede opplysninger vil da bli slettet. Men prosjektet er helt avhengig av velvilje fra informanter, og vi er derfor svært takknemlige hvis du kan avse tid til å delta. Intervjuet vil vare ca. 45 minutter. Jerstad kan intervju deg på din arbeidsplass, i ditt hjem eller et annet egnet sted. Det er også mulig å foreta intervjuet digitalt. Jerstad tar kontakt på telefon eller mail for å avtale tid og sted for et eventuelt intervju. Alle navn blir anonymisert. Prosjektet er tilrådd av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS. Datamaterialet vil oppbevares konfidensielt.

Hva vil skje med resultatene?

Resultatene fra studien vil bli formidlet i en masteroppgave og kanskje i en artikkel. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er bare veileder, Ove Skarpenes, og masterstudent, Ingrid Marie Jerstad, som vil har tilgang til opplysningene.
- Navn og kontaktopplysninger vil lagres adskilt fra øvrige data.
- Deltakerne vil gis fiktive navn og de vil ikke kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Det vil kun publiseres skriftlige utdrag av intervjuene.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Agder har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Spørsmål?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta gjerne kontakt.

- Universitetet i Agder, avd. Kristiansand ved Ove Skarpenes (Ove.Skarpenes@uia.no)
– prosjektansvarlig
- Masterstudent: Ingrid Marie Jerstad (ingridmj@uia.no)
- Vårt personvernombud: personverntjenester@nsd.no

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Ove Skarpenes: +47 970 43 369

Professor i sosiologi, UiA

E-post: Ove.Skarpenes@uia.no

Samtykkeerklæring

Jeg samtykker til å delta som informant. Jeg er kjent med formålet med undersøkelsen. Min deltakelse i prosjektet er frivillig og jeg kan når som helst trekke meg.

Sted og dato:

Underskrift:

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

Vurdering

Referansenummer

362611

Prosjekttittel

Vaksineskepsis i Norge

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Agder / Fakultet for samfunnsvitenskap / Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Ove Skarpenes, ove.skarpenes@uia.no, tlf: 97043369

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Ingrid Marie Jerstad , ingridmj@student.uia.no, tlf: 97126794

Prosjektperiode

15.08.2021 - 01.06.2022

Vurdering (1)

08.11.2021 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet 08.11.2021 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger, særlige kategorier av personopplysninger om helseopplysninger frem til 01.06.2022.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a.

For særlige kategorier av personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes

uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde:

<https://www.nsd.no/personverntjenester/fyll-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema>

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet i tråd med den behandlingen som er dokumentert.

Kontaktperson hos NSD: Olav Rosness

Lykke til med prosjektet!

Vedlegg D: Godkjenning fra NSD, endret prosjektslutt dato

20.09.2022, 14:00

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

[Meldeskjema](#) / [Vaksineskepsis i Norge](#) / Vurdering

Vurdering

Referansenummer	Type	Dato
362611	Standard	15.06.2022

Prosjektittel

Vaksineskepsis i Norge

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Agder / Fakultet for samfunnsvitenskap / Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Prosjektansvarlig

Ove Skarpenes

Student

Ingrid Marie Jerstad

Prosjektperiode

15.08.2021 - 01.12.2022

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Særlige

[Meldeskjema](#)

Kommentar

Personverntjenester har vurdert endringen i prosjektslutt dato.

Vi har nå registrert 01.12.2022 som ny slutt dato for behandling av personopplysninger.

Vi vil følge opp ved ny planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til videre med prosjektet!

Vedlegg E: Eksempel på empirinær koding for å komme frem til primærdimensjonen religion

Kode:	Utsagn:
<p>Jesus er større enn covid. (Noah)</p>	<p>[...] min tro har påvirket min risikovurdering av covid. Det har den nok gjort. Og da har jeg, som kristen, så har jeg vært i litt sånn pinsekarismatiske miljøer og da er liksom tro på helbredelse og en Jesus som er god og. Det har jo jeg fått inn med morsmelka. Ikke sant. Jeg tror jo på det. Så da har du et believe system, som tror at Jesus er større en covid.</p>
<p>Hvor er gudstroa om du lar deg vaksinere? (Nora)</p>	<p>Nå har vi jo bare en liten bibelgruppe og jeg tror bare det er to som har vaksinert seg. Vi snakker jo ikke om det. Jeg bare hørte at det ble sagt. [...] Så vi har jo aldri liksom sagt at "Nei men dette er jo galt og". Men jeg stiller jo liksom spørsmål, jeg tenker jo liksom i mitt stille sinn "hvor er gudstroa når du lar deg vaksinere?". Men jeg mener jo ikke at du går fortapt om du har latt deg vaksinere, men jeg synes bare det at det.. Ja, det er noe som provoserer meg veldig, [...].</p>
<p>Er spirituell, rense huset med salvie. (Ella)</p>	<p>[...] Healing, jeg er jo faktisk litt spirituell, men jeg er ikke sånn svevende spirituell som noen. Jeg kan rense huset mitt med salvie, jeg elsker stearinlys og røkelse. Jeg kan gjerne meditere, prøve å finne ro med pusten. Dette er ting som er bra for å slappe av, men nå har jo jeg en mamma som er veldig spirituell.</p>
<p>Gud har skapt oss friske. (Sofie)</p>	<p>[...] jeg mener at gud har jo skapt oss friske. Altså når vi, selvfølgelig vel og merke, hvis du er født frisk (ler). Dessverre, du har jo mange som ikke er det, men. At jeg, ja. Det er vel det eneste, at jeg har den troen på at Gud har skapt menneske i så mange år.</p>
<p>Opptatt av gud siden jeg kunne tenke. (Nora)</p>	<p>Altså jeg kan jo ikke få noen til å bli frelst. Det er jo gud som må trekke menneskene til troen. Jeg har jo venner som sier at de misunner meg min gudstro. De klarer ikke å tro. Det er umulig for de. Det er jo veldig vanskelig å forstå, men det er bare sånn. Jeg har jo vært opptatt av gud siden jeg kunne tenke.</p>

Vedlegg F: Eksempel på empirinær koding for å komme frem til primærdimensjonen kapitalisme

Kode:	Utsagn:
Hele verden snakker pengespråket. (Sofie)	I: Stoler du på de som distribuerer vaksinene? De som.. Altså legemiddelindustrien og.. K: Nei. Hva var det? Men det er mest USA da, hvor fabrikken er eid av samme folk som distribuerer det, så økonomien.. Det er her jeg skulle igjen, for informasjonen sin del, så skulle jeg hatt mer tyngde. Men det gjorde at jeg mistet tilliten, fordi det er penger involvert. Og dessverre, samme språket som hvert fall hele denne verden snakker, det er penger.
Tjene penger på folks sårbarhet. (Emma)	K: [...] Men også på grunn av det økonomiske aspektet da, at det er jo en millionindustri liksom. Så det er klart at de tjener mye penger på det og da blir jeg skeptisk, men en gang. At man skal tjene penger på, på en måte folk sin sårbarhet da. Hvis det gir mening? I: Ja, absolutt. K: Så jeg har ikke planer om å ta treeren. (ler) Men ja. I: Så da er det på en måte den kommersialiseringen, eller pengeaspektet rundt det.. K: Ja, egentlig mest [...]
Korona er en form for nymotens krig om økonomi. (Ella)	Jeg tenkte at dette handlet om økonomi. Det var noe som sa i meg, når jeg hørte dette. Så tenkte jeg at her må jeg bare trekke meg tilbake. Jeg har ikke tenkt å bli påvirket av noe som helst. Jeg skal tenke selv. Og det finnes mange måter å krige på. Nå viser jo Russland at de går tilbake i historiebøkene, jeg trodde jo vi var kommet litt lengre. Men dette andre med korona, det tror jeg er en form for krig det også, jeg tror det handler om økonomi. Og derfor har jeg ikke tillit til det heller.
Mye penger i dette. Økonomien skal bryte sammen. Elitene. (Oskar)	I: Hva er de kreftene? Hvem er de kreftene? K: Nei, en trenger ikke være spesielt intelligent for å skjønne at det ligger ekstremt mye penger i dette her. Og det har jo også kommet ut Bill Gates, hva han holder på med og ja. En skal ikke gjøre så mye research før en finner.. Sannheten er der ute og hvis du leter så vil du finne den. Men det er folk som prøver å skjule den så godt de kan. Og det er jo litt av agendaen vi er inne i nå. Det er jo dette som er litt av ideologien til denne her eliten, eller frimurerlosjen. De skal jo styre ut ifra kaos og det er det du ser opptaktene til i verden. Og jeg fikk ei

	<p>liste for ei god stund siden, der det sto at det var seks steg vi skulle gjennom. Og alle de stegene har vi gått gjennom nå. Vi skal til på det siste steget nå, som er steg nummer seks. Det begynner nå i mars og varer fram til september.</p> <p>I: Hva handler det om?</p> <p>K: Det er at realøkonomien skal bryte sammen, knekke sammen, flere konkurser, så kommer staten inn og det er liksom den nye verdensordningen som kommer inn. Det er jo den de har pratet lenge om i USA da. Og nå ser du opptaktene til det. Du ser hvordan priser begynner å stige nå. Veldig mange har mistet jobbene her, på grunn av dette her covid-greiene [...]</p>
<p>Mindre tillit til legemiddelindustrien, selge unødvendig medisin. (Noah)</p>	<p>I: Hva tror du liksom er hovedgrunnen til vaksineskepsisen da?</p> <p>K: I samfunnet?</p> <p>I: Nei, hos deg? Var det den her episoden med..</p> <p>K: Mangel på åpenhet. Og at jeg har fått mindre tillit til legemiddelindustrien. Mye mindre tillit til den. De har også sin agenda og sine meninger, ingen er nøytrale, og de er også langt ifra nøytrale. Også hører man jo også, sånn som min tante jobber som sykepleier, har vært det i mange år. Det er ikke så mange årene tilbake hvor du hadde leger som drev og solgte medisiner og tjente masse penger på det. Og ga kanskje ikke pasientene sine det de virkelig trengte. For de kunne tjene penger på å gi de en viss type medisin. Så det er jo ikke så mange årene tilbake, når det var litt slik i Norge. Men det er jo før min tid, eller det har kanskje vært i løpet av min tid, men jeg visste det aldri. Så jeg har mindre tillit til legemiddelindustrien.</p>

